Marion Milner

Kendine Ait Bir Hayat

Marion Milner

Kendine Ait Bir Hayat

İngiliz yazar ve psikanalist. 1900 yılında Londra'da doğdu. 1924'te University College London'ın psikoloji bölümünden mezun oldu. 26 yaşındayken tutmaya başladığı günlüğü 1934 yılında *Kendine Ait Bir Hayat* adı altında (Joanna Field mahlasıyla) yayımlandı ve edebi çevrelerden olumlu eleştiriler aldı. Bu dönemde Jean Piaget'nin ve Jungcu analitik psikologların eserlerinden etkilenen Milner, ayrıca Taoizm gibi Doğu felsefelerine de merak saldı. Üç yıllık bir psikanaliz eğitiminin ardından 1943'te psikanalist olarak çalışmaya başladı. Aynı zamanda amatör bir ressam olan ve psikoterapi seanslarında çizimlerden bolca faydalanan Milner, uzun ve verimli bir hayatın ardından 1998 yılında vefat etti. Yazarın diğer kitapları şunlardır: *An Experiment in Leisure* (Bir Aylaklık Deneyi, 1937), *The Human Problem in Schools* (Okullardaki İnsan Sorunu, 1938), *On Not Being Able to Paint* (Resim Yapamamak Üzerine, 1950), *The Hands of the Living God* (Yaşayan Tanrının Elleri, 1969).

Metis Yayınları
İpek Sokak 5, 34433 Beyoğlu, İstanbul
e-posta: info@metiskitap.com
www.metiskitap.com
Yayınevi Sertifika No: 10726

Kendine Ait Bir Hayat
Marion Milner

İngilizce Basımı:
İlk kez 1934'te Chatto & Windus tarafından
Joanna Field mahlasıyla yayımlanmıştır.
Sonraki basımı: Routledge, 2011

© The Estate of Marion Milner, 2011

The Marsh Agency Ltd ve The Estate of John Milner ile
yapılan sözleşme temelinde yayımlanmıştır.

© Metis Yayınları, 2014
Çeviri Eser © Aslı Biçen, 2014

İlk Basım: Ocak 2015

Yayıma Hazırlayan: Özde Duygu Gürkan
Kapak Tasarımı: Emine Bora

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık: Metis Yayıncılık Ltd.
Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaacılık Ltd.
Fatih Sanayi Sitesi No. 12/197 Topkapı, İstanbul
Matbaa Sertifika No: 11931

ISBN-13: 978-975-342-983-2

Marion Milner

Kendine Ait Bir Hayat

Çeviren:
Aslı Biçen

metis

İçindekiler

Teşekkür 9

1952 Baskısına Giriş Notu 11

Önsöz 13

1. İlk Sorular 19

2. Günlük Tutmak 32

3. Artbölgeyi Keşfetmek 51

4. Keyfin Gelip Gitmeleri 63

5. Amaç Arayışı 74

6. Kural Arayışı 87

7. Bakmanın İki Yolu 93

8. Düşüncenin Körlüğünü Keşfetmek 100

9. Kör Düşüncenin Maskaralıklarını İzlemek 109

10. Kör Düşünceden Kaçış 117

11. Ejder Korkusu 125

12. Sürgün Edilmiş Düşünceler 133

13. Rahatlama 147

14. Yük Beygiri mi Pegasus mu? 156

15. "Öteki"nin Keşfi 166

16. Geçmişe Bakış 173

Epilog 183

Sonsöz 191

Teşekkür

ASLINDA teşekkür borçlu olduğum çok kişi var ama özellikle Mary Dalston, Jan ve Cora Gordon, S. G. H. Burger ve eşime daimi yardım ve teşvikleri için teşekkür ederim; aynı zamanda bana verdikleri ilham için Dr. Elton Mayo ve Dr. Irma Putnam'a teşekkür ederim, ama onlar bilgeliklerini kullanma şeklimden mesul değiller, hatta bu teşekkür bile onları utandırabilir.

1952 Baskısına Giriş Notu

BU KADAR ŞAHSİ bir kitabın on altı yıl sonra yeni baskısının çıkması bazı sorunlara yol açıyor. 1926'da, gündelik deneyimlerle hesaplaşmanın bir yolunu bulmak için başlattığım bilinçli çaba aradan geçen yirmi beş yıl boyunca devam etti. Bu süre zarfında temel meseleler gittikçe netleşti; yine de kitap üzerinde büyük bir değişiklik yapmadım, sadece şimdi bana gereksiz görünen ve asıl meseleyi bulandırdığını düşündüğüm yerleri attım. Reprodüksiyon maliyeti yüzünden ejder resmini basmaktan vazgeçildi.

Sonsöz'e gelince, meseleleri tam olarak o terimlerle anlatmak istemediğim için o bölümü de kısalttım ama anafikri değiştirmedim.

Önsöz

BU KİTAP YEDİ YILLIK bir hayat incelemesinin kaydıdır. Bu kaydın amacı ne tür deneyimlerin beni mutlu ettiğini bulmaktı.

İzlediğim yöntem şuydu: a) Gündelik hayatta kendimi özellikle mutlu hissettiğim anları yakalamak ve bunları kelimelere dökmeye çalışmak.

b) Mutluluğun hangi koşullarda ortaya çıktığına dair bir kural bulmak amacıyla bu kayıtları tekrar tekrar gözden geçirmek.

Kitabın biçimini deneyin doğası belirledi. Sorunun nasıl geliştiğini göstermek için günlüğümden bazı bölümleri kullandım. Neticeye ulaşmamı sağlayan fikirleri ve ipuçlarını nasıl zamanla birbirine eklediğim anlaşılsın diye olguları kendi bakış açımdan aktarmaya çalıştım.

Kitabı yazma sebebimle yayımlatma sebebim aynı değildi. Kitap, elindeki olguların fazlalığından kafası karışmış, atladığı bir şeyi bulma umuduyla bütün tahkikatını gözden geçiren ve özetini yapan bir dedektif ruhuyla yazıldı. Bu yüzden de projemin dördüncü yılında bu kitabı yazmaya başladığımda sonunun nasıl geleceğini bilmiyordum ya da hayal meyal seçebiliyordum. Bu anlamda kitap, şüpheleri, gecikmeleri, yanlış iz peşinde koşmaları da inceleyen eşzamanlı bir günlüktür ve yazılma sürecinin kendisi araştırmanın hayati bir parçasıdır.

Kitabı yayımlama sebebimse, muhtemelen bulduğum şey kendi mizacıma ve içinde yaşadığım koşullara has olsa da, onu bulurken kullandığım yöntemin başkalarına faydası olabileceğini dü-

şünmemdir, ulaştıkları sonuçlar benimkinin tam aksi olsa bile. Bugünlerde böyle bir yönteme duyulan ihtiyaç açıkça ortada; insanın gerçekten sevdiği ve sevmediği şeyleri keşfetmesini, seri üretim bir idealden ödünç almadığı, gerçekten kendisine ait olan değerler için bir standart oluşturmasını sağlayabilecek bir yöntem bu.

Ancak benden başkaları bu yöntemi faydalı bulsa bile bu kitap kesinlikle mutlu olmanın yolları üzerine yazılmış bir eser değil. "Neleri seviyorum?" sorusunu sorduğumda bulduğum şeylerin olabildiğince hakikate sadık bir kaydı bu. "Bunu yapın," demiyor, "Bunu yaparsanız neler olur?" sorusuna verilebilecek cevaplardan birini veriyor sadece. Ben yaptığımda olanlar beni de şaşırttığına göre, eminim burada anlattığım deneyimleri uzak ve yabancı bulacak başkaları da çıkacaktır. Zira psikologlar insan mizaçları arasında büyük farklılıklar olduğunu, her mizacın aşırı uçlarında olanların, karşıtını tümüyle yanlış anladığını ve çoğunlukla aşağıladığını söyler. İnsanın yanlış bir tavır, yani kendi mizacının eğilimlerine aykırı bir tavır takınabileceği düşüncesi de doğru görünüyor; bu yüzden de benimle aynı deneyi yapmaya heves eden birileri olursa, tıpkı benim gibi, aslında olduklarını zannettikleri kişiden çok farklı bir mahluk olduklarını keşfedebilirler.

Keşiflerimde kaçınılmaz bir şahsi koşullanma olsa da içlerinden bazılarının bütün herkes için geçerli olabileceğini düşünüyorum. Mesela bir şeyi zihinsel olarak bilmekle "yaşanmış" deneyim olarak bilmek arasında büyük fark olduğunu keşfettim. Bu herkesçe bilinen bir gerçek olsa da hayati bir önem taşıyor. Psikoloji üzerine yazılmış bilimsel kitapları okudukça deneyimin hayati olgularının nasıl dışarıda bırakıldığını gördüm. Fikirlere görünüşte büyük bir yeterlikle hâkim olduğun halde, bilgilerini hayata uygulamaya çalıştığında bocalamanın mümkün olduğunu göstermek için okurlardan ilk birkaç bölümü okurken şunu akıllarında tutmalarını rica edeceğim: Psikoloji bölümünden üstün başarı belgesiyle mezun oldum ve bu deneyi sürdürdüğüm sırada pskiloji bilgimi, ders vererek, araştırma yaparak ve başka şekillerde kullanarak hayatımı kazanıyordum. Aslında bilmekle yaşamak arasındaki bu uçurum

karşısında duyduğum huzursuz şüphe, bu yöntemi geliştirmekte ilk adımları atmama sebep oldu. Descartes'ı hatırlayarak, bana öğretilen her şeyden şüphe ederek işe başladım ama bilgilerimi bir mantık ve argüman yapısı oluşturacak şekilde tekrar inşa etmeye çalışmadım. Aklımdan değil hislerimden öğrenmeye çalıştım. Ama algımı incelemeye, deneyimlerimi gözden geçirmeye başladığım andan itibaren, farklı algılama şekilleri olduğunu ve bu farklı şekillerin beni farklı hakikatlere ulaştırdığını keşfettim. Hayatı kafamdaki farkındalık merkeziyle, at gözlüklerinden görmek anlamına gelen bir dar odak vardı, bir de bütün bedenimle bilmek anlamına gelen, gördüğüm şeyleri algılayışımı hayli değiştiren geniş bir odak vardı. Dar odağın aklın yolu olduğunu keşfettim. İnsanın hayat üzerine fikir yürütmek gibi bir alışkanlığı varsa, hislere de aynı yoğunlaşmış ilgiyle yaklaşmaması, hislerin genişliğini, derinliğini ve yüksekliğini gözden kaçırmaması çok zor. Ama beni mutlu eden tam da o geniş odaktı.

Bunu bulduktan sonra bir sonraki hedefim bu geniş odağın neye bağlı olduğunu araştırmak oldu, çünkü bunu her istediğimde elde edemediğimi fark ettim. Buradan yola çıkarak zihnimin daha önce hiç bilmediğim bir bölümünü keşfettim. Düşüncem ne zaman "kör" olsa yani ne zaman düşündüğüm şeylerin farkında olmasam, düşüncelerimin çocuksu ve mantıksız bir hal almaya meyilli olduğunu gördüm. Elbette mesleki çalışmalarım dolayısıyla "bilinçdışı zihnin" içeriği ve alışkanlıkları üzerine pek çok tanım okumuştum ve bilinçdışı tanımı gereği, yardım almadan kendimde bilemeyeceğim bir şeydi. Ama psikanalistin karanlık krallığıyla, bilinçli düşüncemin işlenmiş toprakları arasında bulunan ıssız bölgeyi kendi kendime büyük bir randımanla keşfedebileceğimi bilmiyordum. Bir-iki basit gözlem numarasıyla kendimde çok beklenmedik şeylerin farkına varabileceğimden habersizdim. Yavaş yavaş bu bölgeyi keşfederek algımın kuvvetini hangi güçlerin kısıtladığını ve bozduğunu, daha önceki gözlemlerimin gün ışığına çıkardığı bu mutluluk kaynağından sürekli faydalanmamı neyin engellediğini anlamaya başladım.

Kendi içimdeki beklenmedik eğilimlerle sürekli yüz yüze gelsem de, olup bitenler üzerine düşünmek için teorik terimler bulmak uzun zaman aldı. Ancak bu kitabın büyük bölümünde anlattığım yolculuğumu tekrar gözden geçirme teşebbüsünden sonra keşiflerimin bir kısmına ışık tutan bir teori geliştirebildim. Başlangıçta hedefim teorileri değil olguları sunmak olduğundan bu yorumu ayırarak Sonsöz'de ele aldım. Aşağıda teorinin kısa bir özetini bulabilirsiniz.

Yaşadığım zorlukların, her insan kişiliğinin iki farklı tarafı olduğunu, her kadın ve erkeğin potansiyel olarak hem erkek hem dişi olduğunu anlama konusundaki beceriksizliğimden kaynaklandığını söyleyebilirim. Her birimizin içinde temelde birbirine zıt ama birbirini tamamlayan eğilimler olduğunu, bu kutupların her düşünce ve duygunun yönünü belirlediğini ve normalde cinsel ilişki olarak adlandırılan şeyin çok ötesine geçtiğini daha önce fark etmemiştim. Öyle görünüyor ki en makbul yaşam tarzının eril tarz olduğunu zannetmişim, nesnel bakış ve başarı üzerine kurulu bir erkek hayatı yaşamaya çalışmışım. Ancak alttan alta bunun asıl istediğim şey olmadığını hissetmiş olmalıyım, çünkü deneyimlerimi sorgulamayı denediğim anda farklı bir duruşa yönelik itkiler keşfetmeye başladım ve bunun sonucunda ruhsal dişiliğin ne anlama geldiğini bir nebze anlayabildim. Dolayısıyla çalışmalarımın neticelerinden biri de cinselliğin fizyolojik bir meseleden ibaret olmadığının keşfiydi, ama bunu daha iyi anladıkça işin fiziksel yönü daha fazla önem kazandı. Bilimsel yazılarda işime yarayacak çok az şey bulmuş olmama şaşmamak lazım, çünkü bu çiftcinsiyetlilik teorisinin ışığında, fizyoloji ötesinde dişil bir duruşun nasıl gelişeceğinin entelektüel açıdan hiç anlaşılmamış olduğunu gördüm. Gelişmiş dişil duruş doğal olarak mistisizmde ifade bulduğundan, analitik zihin tarafından ona kuşkuyla bakıldığını ve zihin açıklığı gerektiren tarafsızlığın düşmanı olarak görüldüğünü düşünüyorum. Nesnel akıl yürütmenin karşısındaki en zor iş, elbette kendi zıddını anlamaktır.

Tanıdığım insanların (erkek olsun, kadın olsun) çoğu "eril" zekâyı, yani öznel sezgi karşısında nesnel akıl yürütmeyi bir kült haline getirmiştir. Görünen o ki ben de bu modaya uymuşum ve mantık simgelerinin "hakikat" olduğu, geri kalan her şeyin sadece "istek-gerçekleştirimi" olduğu iddiasını kabul etmişim. Senelerce bana kısır gelen bir entelektüel dille konuşmaya çabalamışım, evrenle ilişkimi bana uymayan terimlerle anlamak için kendimi zorlamışım. Evren karşısında dişil bir duruşun, zihinsel ve biyolojik açıdan, aslında eril bir duruş kadar meşru olduğunu anlayamamışım; bunun tek sebebi de dişil duruşun, şimdiye kadar asla tam manasıyla anlaşılamadığı, kendini de anlamadığı için mitolojik ve dini simgelerine özel bir saygı ve meşruluk vermiş olması. Dişil ya da öznel duruşun kendini anlamak için eril zekâya ihtiyacı olsa da, yetkin erkek zekâsına sahip olan çoğu tanıdığımın yeterince ikiyönlü olmadığını fark ettim; bu yüzden de ister erkekte ister kadında olsun, nesnelliğin anlamına dair bir fikirleri yoktu. Weininger ve D. H. Lawrence gibi kendi dişiliğini kısmen anlamış olanlar da korktukları için ondan nefret ediyor ve onu küçük görüyorlardı. Ben de ondan korkmuş, hayatımı benim için yapay olan eril amaçlarla doldurmaya çalışmıştım. Öyle görünüyor ki amaçlarını kaybetmek istemeyen eril tarafım, dişilliğe açık bir hale gelmeye cesaret edememişti çünkü kimliğini kaybetmekten korkmuştu. Böylesi bir açıklık oluşana kadar da ben, amaç odaklılığıma eşlik eden dar dikkat odağından kurtulamamıştım.

Bütün bunlardan, insanın hayatındaki sorunlarla yüzleşirken birbirine tamamen zıt iki farklı tavır benimseyebileceği sonucunu çıkarttım. Birincisi dış dünyayı değiştirmeye çalışmak, ikincisi kendini değiştirmeye çalışmak. Her ne kadar bu tavırların ikisi birden herkeste potansiyel olarak mevcut olsa da çoğumuz tek-yönlü bir hal almışız ve ilişkilerimizin çoğunda bu tavırlardan birini tercih etmiş, ona meyletmişiz. Dışsal meselelerle uğraşan, amaçlarına uyacak şekilde insanları ve şeyleri kontrol etmeye çalışan birisi için karşıt tavrın sorunları ürkütücü ve gerçekdışıdır. Kendi kişiliğini dünyaya dayatma arzusu olmayan, dış dünyanın ona sunduk-

larını kabul eden ve yeni bir varlığa dönüşen kişiye de diğer tavır yüzeysel gelir – aynı zamanda korkulacak bir şeydir. Yine de bu karşılıklı küçümseme ve korkunun yanı sıra hepimizde karşıt tavıra bir özlem, dengeyi yeniden tesis etmek ve iki-yönlü bir kişilik olmak için bilinçdışı bir gayret de vardır, Platon'un tanrıları tahtlarından indirmeye kasteden sekiz uzuvlu varlıkları gibi.

Araştırmam sırasında kendimi daha az düşünmenin yollarını aramaya başladım çünkü böyle tek yönlü bir yaklaşımı sıkıcı buluyordum. Ancak kendisi hakkında daha az düşünmenin herkese iyi geleceğini düşündüğüm anlamına gelmez bu. Kendilerini sürekli dışsal amaçlara vakfetmeye eğilimli insanlar, dengeyi aksi yönde bulabilirler.

Beni bu keşiflere götüren yönteme gelince, katı görev ya da yüksek ahlaki gayretle değil mutluluk anlarıyla ilintili olduğu için bu yöntemin kolay olduğu zannedilmesin. Öğrendim ki asıl kolay olan insanın gerçekten sevdiği şeye gözlerini kapamasıymış, kendi ihtiyaçlarını başkalarından hazırlop kabul etmesiymiş, değerleri günbegün kalburdan geçirmekten kaçınmasıymış. Son olarak, kendisinin zannettiğinden çok daha aptal olduğunu anlamaya hazır olmayan kimse bu deneye kalkışmasın.

Londra, 1934

1
İlk Sorular

Dünyaya gelen bir insan, denize düşer gibi rüyaya düşer. Deneyimsiz insanların yapmaya çalıştıkları gibi havaya ulaşmaya çalışırsa boğulur – *nicht wahr?*... Hayır! Beni dinle! Bu işin yolu kendini o ölümcül maddeye teslim etmek, suda ellerinle ayaklarının hareketleriyle derin mi derin denizin seni kaldırmasını sağlamaktır... Ölümcül maddeye batmaktır.

JOSEPH CONRAD

BU PROJEYE BAŞLADIĞIM döneme baktığımda iki farklı safha görüyorum. Birinci safhada hayatımın istediğim gibi olmadığının, onu değiştirmenin elimde olabileceğinin yavaş yavaş farkına varmaya başlamıştım. İkinci safhada bu değişikliği gerçekleştirmeye hazırlık olarak hayatıma dair bazı hakikatleri keşfetmeye giriştim.

Birinci safhanın ne zaman başladığını tam olarak bilemiyorum. Geriye dönüp baktığımda şöyle bir resim görüyorum: Yarı rüyada gibi gündelik işlerimin peşinde koşuyorum, bazen hoşnutsuz olsam da sebebini bulmaya çalışmıyorum, her şeyi "elimden geldiğince" iyi yapıyorum, nadiren ileriye bakıyorum, olmasını istediğim şeyleri hayal ettiğim bir oyun gibi, ama asla onları nasıl gerçekleştireceğimi ciddi ciddi düşünmüyorum. Genelde her şeyin yoluna gireceği hissiyle yaşıyordum ama bu durum zaman zaman, her şeye karşı nefret patlamalarıyla bölünüyordu. Böylesi anlar pek uzun sürmezdi. Genellikle gece uyuyup dinlendikten sonra yine o belirsiz iyimserliğe geri dönerdim; hayatımın bana ait olduğunu, ben onu kendi istediğim gibi yönetmezsem kimsenin benim

yerime yönetemeyeceğini hiç dikkate almazdım. Her şeyi kanıksamanın o pürüzsüz yüzeyinde, o zamana kadar bilmeden maruz kaldığım bazı zihinsel sıkıntılar belirmeye başlamıştı. Bunların farkına varmamı sağlayansa, zamanla artan, gailelerimi yazma alışkanlığım oldu sanırım. Bu kitabı yazmak için malzemeleri gözden geçirmeye başladığımda kâğıtlarımın arasına rasgele serpiştirilmiş notlar buldum, zarfların arkalarına, kâğıt parçalarına çiziktirilmiş notlardı bunlar. Bu iç dökmelerin bazılarındaki coşkunluk beni şaşırttı, çünkü kendime yakıştırdığım ruh halinden çok farklı bir durumu yansıtıyorlardı. Şimdi anlıyorum ki zihinsel hayatımın farkında olmadığım için ne kadar mutsuz olduğumun da farkında değilmişim, çünkü hiç geri dönüp bu notları okumamıştım, sadece körlemesine bir itkiyle yazıp bir kenara bırakmıştım. Ama zamanla bu notlar beni burada önemli bir şey olduğunu düşünmeye sevk etmişti anlaşılan.

O zamanlar bunu açıkça ortaya koyamasam da kendimi başka insanlardan ayrı, kopuk, hayatın sahiciliğinden mahrum bırakılmış hissettiğimi hatırlayabiliyorum şimdi. Başkalarının benimle ilgili düşüncelerine öyle bağımlıydım ki sürekli itici gelme korkusuyla yaşıyordum ve yaptığım bir şeyin onaylanmadığını hissettiğimde durumu kurtarana kadar içim rahat etmiyordu. Daima bir şeyler arıyor gibiydim, hep biraz dalgındım çünkü bu andan hemen sonra ilgilenilmesi gereken daha önemli bir şey vardı. Partilerde özellikle birileriyle arkadaşlık kurmak istediğimde sık sık tek kelime bile söyleyemez oluyordum. Her ne yaparsam yapayım kendimi asla unutamıyordum. Sürekli "Bunu doğru mu yapıyorum?" şüphesiyle doluydum. "Tabii falanca konusunda hiçbir şey bilmiyorum ama *kendim* ne istediğimi biliyorum," diyen insanlardan olmadım hiç. Çünkü bunu asla bilemedim.

Bu durum çok saçma görünüyordu. Ama uzun zaman bunu nasıl değiştireceğim konusunda en ufak fikrim yoktu. Ancak günün birinde muğlak bir itkiye uyarak ne istediğimi yazmaya başladım, düşünülüp taşınılmış amaçları değil, aklıma ilk geleni. İlk başta yetersizlik hissime dair belirsiz ifadeler yazıyor gibiydim.

Kendimi bir şeylerin, büyük bir akıntının, girdabın parçası gibi hissetmek istiyorum: Böyle kopuk olmak, bir şeyleri kaçırmak istemiyorum, çocukken erkenden yatağa gönderilmek gibi, perdeler kapatılır ama aralığından bahçedeki güneş ışığı ve neşeli sesler sızar.

Yârenlik etmek istiyorum, düşüncemin topunu bana geri gönderecek birini istiyorum: Ama insanlarla birlikte olduğumda çoğunlukla bir sis çöküyor ve yapamıyorum. ... İnsan birilerinin kendisi için iyi şeyler söylemesini nasıl da arzu ediyor.

Sonra bir konferansa katılıp gün boyu yoksulların hayat şartlarını nasıl iyileştirebileceğimize dair fikirleri dinledikten sonra şunları yazmışım:

Ölüm döşeğinde "elimden geldiği kadar faydalı olmaya çalıştım" demek istemiyorum – aslında istemem gerekir ama istemiyorum. "Yaşamış olduğumu" hissetmek istiyorum. İyi de bu ne manaya geliyor allah aşkına? Gazetelerin pazar eklerindeki saçma sapan "insan deneyiminin derinliklerine inme" ya da "hayatı son damlasına kadar içme" türü lafları kastediyorum. Ne sersemlik. Galiba kafam pazar gazetesi gibi çalışıyor. İyi bir davaya hizmet ederek geçirmek istemiyorum hayatımı, bu yüzden de rol kesmeye gerek yok. Belki muazzam bir bencillik ama dünyada her şeyden payımı almak istiyorum, iyisi kadar kötüsünden de. Dünya öyle muhteşem ki onu kavramak, ona katılmak, onu kucaklamak, her parçamın onunla titreştiğini hissetmek istiyorum. Öyle mi? Pay almak istediğim şeyler neler?

Bu çok şaşırtıcıydı. Bu iç dökmelerin dilinin normal konuşmamdan neden bu kadar farklı olduğunu anlayamıyordum. İçinde bulunduğum muhitte abartılı duygu ifadeleri hoş karşılanmazdı, "hadise çıkarmak" ve hamaset tabu gibiydi. Yine de aslında ne istediğimi anlamaya çalıştığımda bu hamasi ifadelerin ötesine geçemiyor, sorduğum son soruya da cevap veremiyordum. Ama en azından bu gösterişli kelimelerin bana pek yol katettirmediğinin farkındaymışım gibi görünüyor, çünkü bir sonraki notta biraz daha açık olmaya çalıştığıma dair işaretler var.

Kendimi bırakmak, kaybetmek istiyorum, ruhumu, ne manaya geliyor ki bu, hayatın içimde nabız gibi attığını hissetmek istiyorum, büyük bir gelgit dolsun içime, denizin dalga dalga kabarışıyla bir olmak istiyorum: Sular çekildiğinde de tertemiz, dingin kalayım, pis kokan çöplerden, durgun kokuşmuş sudan kurtulayım. Bütün bunlar ne manaya geliyor? Bir kitap okuduğumda şahsi benliğimi unutup yazarın evrenini hissedeceğim demek bu: Özgürce amaçlarıma yöneleceğim. Belki hedefi kaçırırım ama ne fark eder? İster bir işi yaptırmak için olsun, ister birini benim istediğim bir şeyi yapmaya ikna için ya da birine yardım etmek için olsun.

Bütün bunlar iyi hoştu da kendimi *nasıl* bırakacağımı, şahsi benliğimi nasıl unutacağımı, bu konuda pratikte ne yapmam gerektiğini bana söylemiyordu. Bu eksikliği hissetmiş ve bir çözüm aramış olmalıyım. Çünkü sık sık varoşlara gitmek, başkalarının dertlerini hafifletmeye çalışarak kendimi unutmak gibi bir arzu duyduğumu hatırlıyorum; ama gerçekten verecek bir şeyim olup olmadığına, beni tatmin etmeyen bir hayata kavuşmaları için başkalarına yardım etmenin bir faydası olup olmadığına dair şüphelerim beni tutuyordu. Yoksulluğun zorlu gerçekleriyle yüzleşirsem, beni habire atlatan hayatın özünü belki de yakalayacağımı düşünüyordum ve sık sık yeraltında yaşamayı hayal ediyordum. Ama temkin ve korkaklık kazanıyordu, hem sağduyum, böylesi romantik ve dramatik bir şeye kuşkuyla yaklaşıyordu. Tabii bir ihtimal de psikanalizdi. Ama o sırada böyle bir şey ayarlamak mümkün görünmüyordu, hem sorunları çözmek için fazlasıyla ayrıcalıklı bir şey gibi geliyordu bana; herkesin ulaşabileceği bir şey bulmak istediğimi düşünüyordum. Nihayet, bazı tanıdıklarımın gözünde benimki gibi dertlerin en gözde çaresi sayılan şeyi de düşünmüşüm gibi görünüyor, zira şu aşağıdaki notu buldum:

Neden olmasın? Onunla neden birlikte yaşamayasın ki? Kendini bırakma, teslim olma korkusu. Hayal dünyanın ve mahremiyetinin duvarlarını yıkmak: aileden dışlanmak, günahkâr bulunmak...

Ama ben engellenmekten, kapatılmaktan, dışlanmaktan nefret ediyorum, evrendeki bütün hayat içimden aksın istiyorum. Issız bir

adada olsam sorun olmazdı. Ama böylesi bütün dünyamdan vazgeçmek, bir yerden aşağı atlamak gibi geliyor. Ona âşık olmadığım gerçeği korkumu örtmek için uydurduğum bir bahane mi? Yoksa kendimi korumak için geliştirdiğim içgüdüsel bir bilgelik mi?

Bu kararsızlık birinci safhanın sonunu gösteriyor. Artık hayatımın istediğim gibi olmadığı gerçeği kafama dank etmişti. İyi de bu konuda ne yapacaktım? Bu işin çaresi bir sevgili edinmek miydi? Kendi neslim içinde yaygın olan bu faraziyeye mi güvenmeliydim yoksa ailemin bana öğrettiği ilkelere inanmalı ve bu fikir karşısında dehşete mi kapılmalıydım? Genel sorunun örneklerinden sadece biriydi bu. Hayatım bu şekliyle tatminkâr değilse onu ne şekilde değiştirecektim? Hangi ilke doğrultusunda?

Bu noktada hayatımı o zamana kadar hangi ilkelere göre yaşadığımı düşünmeye başladım. Bunları ortaya çıkarabilirsem ileride neden kaçınmam gerektiğini de anlayabilirdim. O sırada farkında olmasam da çok önemli bir adımdı bu, çünkü kendimi yapmam gerektiğini düşündüğüm şeyleri yapmaya zorlamak yerine ne yapmakta olduğumu sorgulamaya başlamıştım. Kendi deneyimlerimin farkında olmaya çalışmak gibi görünüşte basit bir eylemin beni nerelere götüreceğini hiç bilemezdim.

İlk teşebbüsüm, neleri hedeflediğimi bulmaktı: işinde iyi olmak, insanların hoşuna gitmek, popüler olmak, hiçbir şeyi kaçırmamak, kendinden bekleneni yapmak, insanları yarı yolda bırakmamak, insanlara yardım etmek, mutlu olmak. Bu konuda düşünmeye başlar başlamaz benim için elde edilmesi en önemli olabilecek amaca ulaşmamın mümkün olmadığını gördüm, çünkü hayatım bu amaçlardan sadece biri tarafından değil hepsinin plansız bir karışımı tarafından belirleniyordu. Dümensiz, pusulasız sürüklendiğimi, âdetlerin, geleneklerin, modanın etkisiyle oradan oraya savrulduğumu, arkadaşlarımın, ailemin, hemşerilerimin, atalarımın sorgulamadan kabul ettiğim ilkeleri tarafından yönlendirildiğimi fark ettim. Bunlar insanın hayatı için güvenilir kılavuzlar mıydı? Öyle olduğunu söylemeyeceğim çünkü etrafımda her yerde eski usüllerin yetersiz kaldığını ve bir kenara bırakıldığını gö-

rüyordum. Bizi savaşa sokmuş bir toplumsal geleneğin buyruklarına karşı duyduğum güvensizlik bir yana, o toplumsal geleneğin sesi öyle karman çormandı ki benden ne yapmamı, nasıl bir hayat sürmemi istediğini bile anlayamıyordum. İyi de başka ne vardı? Başka insanlar gibi davranmayacaksam ya da benden beklenenleri yapmayacaksam geriye hangi kılavuz kalıyordu? Kendi aklım mı? Ama uzun zaman önce, yeterince bilgili olmadığımı, bir mantık savını kesin bir sonuca ulaşmamı sağlayacak kadar geliştiremediğimi fark etmiştim. İnsanın kanıtlamak istediği bir şeyi kanıtlaması bana hep çok kolay göründüğü için sadece akla güvenmiyordum. Aynı zamanda, kendim için en iyi hayat tarzı konusunda mantık yürüteceksem ve bütün hayatımı bundan çıkacak sonuçlar üzerine kuracaksam evrenin doğasına dair net bir fikre sahip olmam gerekmez miydi? Bu durumda kendi hayatımı sürdürebilmek için önce son bilimsel bildirileri okumam mı icap ediyordu? Okusam ve anlasam bile bu kadar fikir uyuşmazlığı varken hangisini hayatıma temel olarak seçeceğime nasıl karar verecektim? Einstein'ı anlamadan ve biyoloji teorisinin eleştirel bir analizini yapmadan akla uygun yaşayamaz mıydım, mutluluğu bulmak için akla uygun yaşamayı mı bekleyecektim? İyi de bunun için çabalamanın manası var mıydı, zira akıl konusunda uzman olanlar, sıradan insanın evrenin asıl doğasına dair ulaştığı sonuçların ciddiye alınacak bir şey olmadığını söylememişler miydi? Peki akıl değilse ne? İnsanın nasıl yaşaması gerektiğine dair içgüdüsel bir his yok muydu, hastalanan bir köpeği ot yemeye iten içgüdü gibi bir şey? Bu fikre şüpheyle yaklaşıldığını bilsem de gözardı edilmemesi gereken bir olasılık olduğunu düşünüyordum. Belki böylesi bir his, insanın anlık isteklerinde gösteriyordu kendini. Ya da belki böyle bir his eskiden varolsa bile, şimdiki hayat tarzımız onu törpülemişti, öyle ki bazı isteklerimiz boştu, taklitten ibaretti ama bunların altında insanın temel ihtiyaçlarıyla sahiden ilişkisi olan başka istekler vardı. Ya da belki bu türden bir istek, insanın kendisi için neyin önemli olduğunu bilmesi hissi alıştırma yaparak geliştirilebilirdi, tıpkı iyi resimle kötü resmi ayırma hissi gibi.

O sıralarda, mutlu olmanın belki de aslında böyle bir hissin göstergesi olduğu fikrine kapıldım. Belki de insan ne zaman gerçekten mutlu olduğunu bilirse hayatı için gerekli şeyleri de bilebilirdi. Öte yandan belki de mutluluğun konuyla alakası yoktu, belki insan ne kadar nahoş olursa olsun istediği şeyin peşinden gitmeliydi.

Kendi akıl yürütme gücümden şüphe duyduğum için bu sorulara oturup düşünerek cevap vermenin bir işe yaramayacağına karar verdim. Başka insanların bu konuda söylediklerini de okumayacaktım çünkü hayatımı nasıl yönlendirmem gerektiğini söyleyen çok kişi olsa da onlar için doğru olanın benim için de doğru olacağına emin değildim. Bunlar yerine kendi hayatımın gerçeklerine bakmaya, bilmek istediğim şeyi sadece gözlem ve deneyle öğrenip öğrenemeyeceğimi anlamaya karar verdim. Neler istediğimi, bunları elde edip edemediğimi, bunun beni mutlu edip etmediğini gözlemlemeye niyetlendim. Bu işe başlamanın en iyi yolunun günlük tutmak olduğunu düşündüm, her gün özellikle mutlu olduğum anları ve istediğim şeyleri yazacaktım. Aynı zamanda önemli görünen başka şeyleri de not edecektim, böylece asıl önemli olan mutluluk değilse neyin daha önemli olduğunu bulma şansım doğacaktı.

Hayatımdaki olguları gözlemlemenin bir yolunu bulmam gerektiğine emin olsam da bu planı yapmam ve günlüğe neleri yazacağıma karar vermem epey zaman aldı. Daha önce de günlük tutmaya kalkıştığım olmuştu ama sadece birkaç haftalığına, her seferinde bütün olan biteni yazmaktan sıkılmıştım. Bu sefer deneyi, zaman olarak sıradan bir işgününü belirleyerek ve aklımdan geçenleri yazmaya çalışarak yaptım. Sonuçtan dehşete kapıldım. Nasıl tümüyle kendime gömülmüş olduğumu görmek çok canımı sıktı ve gündelik kayıt tutmak hep bu tür şeyler yazmak manasına gelecekse bu işi fazla sürdüremeyeceğimi düşündüm. İşte yazdıklarım:

> Bu sabah uyandığımda en büyük düşüncem, işe gitmeden saçımı kestirip kestiremeyeceğimdi: Acaba biraz solgun ve yorgun mu görünüyordum, nasıl da takatsizdim, F.'yi görmeye bile gidemeyecek-

tim sanki. Kuaförü arayıp da beni kabul edemeyeceğini öğrendiğimde moralim dibe vurdu. ... S. Sokağı'ndaki kuaförün saçımı kesebileceğini öğrenmek neşemi yerine getirdi – pek de kibar bir delikanlıydı. Ofiste saçımın ne kadar güzel kesildiğini ve ne kadar cazip göründüğünü söyleyecek birisi çıksın diye bekledim. Saçımı tararken ne kadar gösterişsiz olduğumu düşündüm. Sonra F.'yle öğle yemeği yerken nasıl göründüğümü düşünecek vaktim olmadı, sadece bir kere kızardığımda acaba fark etti mi diye merak ettim. Her şey çok iyi gittiği için onun yanından ayrıldığımda bulutların üzerinde yürüyordum ve ne kadar karmaşık bir insan olduğumu düşünüyordum. Dağınık kafayla biraz çalıştıktan sonra Bayan P.'yi bulup ona yeni saç kesimimi gösterdim, biraz sohbet ettik, ne kadar sıcakkanlı olduğumu düşündüm. Kulübe gittiğimde M. saçlarımın çok güzel göründüğünü söyleyince çok keyiflendim. Pinpon oynadık ve her zamankinden daha iyi oynadığım için kendimi pek beğendim. ... Akşam yemeğinde düzgün konuşup konuşmadığımı merak ediyordum, sonra M.'den bahsettiklerinde yüzüme tokat yemiş gibi oldum çünkü başka birine mektup gönderdiğini öğrendim; onun güçlü olmadığını ve sıkıya gelemediğini söylediklerinde de biraz incindim. Bu insanların onu tanıdığını düşünmekten nefret ediyordum. Onu ciddiye aldığımı herhalde tahmin etmişlerdi ve onun için pek çok kadından biri olduğumu biliyorlardı. Ama onların hiçbiri onu gerçekten anlamıyordu, ben hariç. Eve dönüp albüme koymak için fotoğraf seçtim, en iyi çıktıklarımı. Aman tanrım!

Bu gözlemden sonra neredeyse bütün projeyi rafa kaldıracaktım. Bir eleştiri ve sitem olarak sürekli aklımda tembihler vardı: "Kendini daha az düşün", "Bu kadar kendinle dolu olma", "Başka insanları düşünürsen kendi sıkıntılarına zaman kalmaz". İçime şüpheler doluşmuştu. Hayatımdaki olguları inceleme girişimi beni daha da fazla içebakış bataklığına saplamayacak mıydı? Olmasını istediğim son şey buydu, nitekim o zaman yazdığım bir not da bunu gösteriyor:

> Geçen gün sadece tek bir şeyin önemli olduğunu düşündüm, başka birinin bakış açısını anlayabilmek – başkalarının duygularını olabildiğince paylaşmak.

Üç hafta sonra da şu bitmemiş cümle var:

> Ömrü billah kendimden daha çok sevdiğim ve daha fazla önemsediğim bir şeyi keşfedecek ferasetim de yoksa...

Çocuklukta içime sindirdiğim koda göre insanın bencil diye yaftalanması olabilecek en kötü şeydi. Negatif bir fikir olan bencil olmamayı çocukça iyi olma gayretlerimin en büyük hedefi olarak kabul etmiştim. Bencil olmamakla neyi kastettiğimi eleştirel olarak düşündüğümü sanmıyorum, ama bu kelime şimdi zihnimde daimi huzursuzluk veren bir sahne uyandırıyor; bu sahnede birisi sürekli odadaki en rahat koltuktan kalkıp "Sen otur," diyor. Yaşım büyüdükçe kendimi hep başka insanları daha fazla düşünmeye zorladım, daima kararlar aldım ve arzuladığım davranışın, irademi takip etmesini bekledim. Ama sadece gitgide kendi içime daha fazla kapanmakla kaldım. Senelerce irademin güçsüz olduğunu düşünerek bocaladım çünkü yanlış yöntemi kullanıyor olabileceğim hiç aklıma gelmedi. Ama sonunda egoistliğimi kaçarak yenemeyeceğimi sezmeye başladım. "Ölümcül maddeye batmak" zorundaydım.

Böylece uzun seneler sürecek bir çalışmaya başladım: Hayatımı geleneğe, otoriteye ya da rasyonel teoriye göre değil, deneme yanılma yöntemiyle düzenlemeye çalışacaktım.

Günlüğümün başına aşağıdaki pasajı kopyalamışım:

> İnsan hayatının maksadı ve manası konusundaki cehaletimiz ve yanılsamaları hakikat kabul etmeye teşne olduğu kanıtlanmış dini duygunun kılavuzluğuna karşı duyduğumuz güvensizlik, bizi tümdengelimsel davranış teorilerine karşı uyarıyor.[1]

Özellikle de "tümdengelimsel" kelimesinin ne demek olduğunu bir türlü hatırlayamadığım için bu cümlenin tam olarak ne manaya geldiğine emin değildim ama bir uyarının gerekli olduğunu hissediyordum. Ancak seneler sonra tekrar okuduğumda, yazarın özel ve kamusal gerçeklikten ikisi aynı şeymiş gibi bahsediyor olabile-

1. Francis Galton, *Inquiries into Human Faculty*.

ceği geldi aklıma. Bu yüzden de bu alıntının benim için bir uyarı taşıdığını hissetmekte belki de haklı olduğumu düşündüm, ama yazarın kastettiği uyarı değildi bu. Dini duygu demekle rasyonel argüman üzerine kurulu olmayan, insanın nasıl bildiğini bilmeden bildiği bir şeyi kastetmişse, o zaman bu hissin hangi alan için geçerli olduğunu ayırt etmek gerekirdi. Dış dünyayla ilgili, akıl üzerine temellendirilmemiş düşüncelere kanmaktan korkmanın sağduyulu bir tutum olduğunu düşünüyordum, ama bu korkunun beni ele geçirmesine ve iç evrenimde neyin gerçek olduğuna dair doğrudan bir his, akılcı tahlillerin sadece bulandıracağı bir his bulunabileceği olasılığına beni kör etmesine izin vermemeliydim. Kamusal gerçeklik, herkesin dış dünyanın ne olduğuna dair vardığı fikir birliği, bana benim için neyin önemli olduğunu ya da kendi varlığımın kanunlarına uygun yaşamak için neler yapmam gerektiğini söylemeyi başaramıyordu. Acaba görmezden gelemeyeceğim mahrem bir gerçeklik, bilmekten ziyade hissetmekle ilintili bir gerçeklik olamaz mıydı? Bildiğim kadarıyla bilim bu alanı dikkate almamış, zaman zaman varolmadığını söylemiş, bazen de öyle bir şeyin olduğunu ama biliminsanını ilgilendirmediğini savunmuştu. İyi de bilim bu alanı reddetmiş olsa bile bu alan içinde nasıl hareket edeceğimi öğrenirken bilimin bazı faydalı ipuçlarını ödünç alamaz mıydım? Bu arzu ve mutluluk meselelerinin, bilimin talep ettiği kesin formüllere dökülemeyecek kadar geçici ve şahsi olduğunu biliyordum – ama en azından deney yöntemlerini kullanamaz mıydım, gözlem yapmayı, kendi varsayımlarımı oluşturmayı ve şahsi gerçekliğimdeki başka gözlemlerle sağlamasını yapmayı öğrenemez miydim?

Beni neyin beklediğini az çok sezmiş olmalıyım, çünkü o sıralarda cebimde taşıdığım bir alıntıyı yazdığım buruşuk kâğıt hâlâ duruyor:

> Bu ruh ya da içimizdeki can dışımızdaki hayatla tümüyle alakasız. İnsan cesaretini toplayıp da ona ne düşündüğünü sorabildiğinde hep diğer insanların söylediklerinin aksini söylüyor. ... Gerçekten de dünyanın en tuhaf mahluku bu: kahramanlıktan uzak, rüzgârgülü

gibi değişken, "mahcup, küstah; iffetli, şehvetli; geveze, suskun; çalışkan, çabuk yorulan; becerikli, sakar; melankolik, iç açıcı; yalancı, dürüst; bilgili, cahil; cömert, cimri ve müsrif" – kısacası, öyle karmaşık, öyle belirsiz, toplum içinde onun hamaliyesini üstlenen versiyonuyla öyle alakasız ki insan bütün hayatını onu anlamaya çalışmakla geçirebilir.[2]

•

Bu araştırmanın bir dökümünü yazma kararlılığım, yazmazsam yolumu kaybedeceğim inancından kaynaklandı. Yine de senelerce tereddüt ettim çünkü hangi üslupta anlatacağımı bilemedim. Başıma gelenlerin doğrudan şahsi hikâyesini aktarmaktan çekinsem de ancak bu şekilde başkaları için bir kıymet ifade edeceğini baştan beri biliyordum. Kendi tecrübemi bir arkadaşımın, hayali bir karakterin hikâyesi gibi yazmak geliyordu içimden çünkü içinde doğup büyüdüğüm ketumluk kültürüne direnmek zordu. Sessizliğin güçlüler için bir ayrıcalık olabileceği ama zayıflar için bir tehlike olduğuna dair gittikçe kuvvetlenen kanaatim bana çok yardımcı oldu. Zira hep utandığım şeyler konusunda susma eğilimim vardı, halbuki asıl bunların itirafın arıtıcı rüzgârlarına açılması, havalandırılması gerekir. Doğrudan kendi şahsım üzerinden yazma kararının beni tehlikeli bölgeye sürükleyeceğini biliyordum ama projenin canalıcı noktası da buydu. Romancıların ve şairlerin nasıl yaşanılacağını öğrenmek konusunda hep bizden daha üstün olduklarını düşünmüşümdür, çünkü yazdıkları şeyler, çoğumuzdan esirgenen bir imkân sunar onlara. Yaşadıkları zorlukları dramatize edebildikleri için çözmeleri daha kolay olur. Peki insanın hayali hakikat yaratmak gibi bir yeteneği yoksa, iç dünyasının gerilimlerini ve hasarlarını ses ya da biçimle simgeselliğe dökemiyorsa onlarla başa çıkmasının bir yolu yok muydu? Elbette psikoloji kitapları vardı, insanların nasıl mutlu, başarılı, dengeli olabileceklerini

2. Virginia Woolf, *The Common Reader*'da Montaigne üzerine deneme.

anlatan elkitapları, insanın nasıl yaşaması gerektiğine dair binlerce kelimelik tavsiyeler. Ama bunların hepsi benim dışımdaydı; çok uzak görünüyorlardı, genellemelerde bulunuyorlardı ve özel durumlara ne şekilde uygulanacaklarını anlamak zordu; insanın şahsına yönelttikleri taleplerden kaçınmaksa son derece kolaydı. Herkesin neye benzediğini kendi başına, başkalarının onun ne olması gerektiğine dair kanaatlerini okumadan, gökyüzünün mavi olduğunu, elmanın tadının nasıl olduğunu kimse söylemeden bilmesi gibi doğrudan anlamasının bir yolu yok muydu? Belki bu şekilde insan başkaları için yazamasa da kendi için yazabilir, kendi için resim yapabilirdi.

Kalemini defterini kuşanıp bu tür bir maceraya atılma niyetine girenlere uyarı kabilinden bir şey söyleyebilirim. Kitap okumakla ilgili. Uzunca bir süre araştırmamın ikinci basamağına geçmeyi erteledim durdum çünkü daha fazla şey bilmem gerektiğini hissediyordum, bu konularda yazılmış çok kitap olduğunu bildiğimden sonraki adımı atmadan hepsini okumam gerektiğini düşünüyordum. Ne zaman bu itkiye teslim olsam sonuç felaket oldu. Araştırmaya kitaplara bakmadan başlamam gerektiğini öğrenmem seneler aldı, asla "Çok az şey biliyorum, başlamadan önce biraz daha okumalıyım" dememek lazımdı; önce gözlem yapmalı, yaptığım gözlemi söze dökmeli, ancak ondan sonra gerekli görürsem kitapların ne dediğine bir bakmalıydım. Bu keşif sayesinde bundan sonraki bölümlerde kitaplara fazla gönderme yapılmayacak. Bu noktayı özellikle vurgulamak istedim çünkü bu kararı almadan önce zihin konusunda mevcut literatürün büyük bölümünü okumaya çalışsam da her seferinde keşif heyecanım tümüyle kırıldı, çünkü anlayamadığım çok fazla şey olduğu için kendimi büyük bir suçluluk yükü altında hissettim. Nihayet sadece içimi ferahlatacak, bana bilgi vermekten çok beni ihtiyaç duyduğum ruh haline sokacak kitaplar okumaya karar verdim. Yine de basılı malumatın heybetli yığınından yılgınlığa kapılmış olsam da ona olan borcumu küçümsememek lazım. O sıralarda okuduklarımla, üzerime musallat olan mahrem meseleler arasında bir bağlantı göremesem de muhteme-

len okumak, düşüncemi tahmin ettiğimden çok daha fazla etkilemiştir. Ama sonuçta bazı önemli istisnalara rağmen düşünce kitapları beni sadece oyalamış gibi görünüyordu; karşılıklı konuşmalarsa bana belli fikirler ve bakış açıları sundu, onlar da olmasa kendimi bir belirsizlikler labirentinde kaybedebilirdim. Burada kime ne kadar borçlu olduğumu söylemenin imkânı yok. En iyi öğretmen, öğrencisine bilgiye kendisinin nasıl ulaşacağını öğreten kişi olduğundan işin ne kadarını öğrencinin yaptığını bilmek imkânsızdır. Büyük bir heyecan dalgasına kapılarak yaptığım keşiflerin çoğunun, daha önce bana anlatıldığında tam olarak anlayamadığım fikirlerin uygulamaları olduğunu sonradan fark ettim.

Bir konu daha var. Keşiflerim dediğim şeylerin sadece benim için geçerli olup olmadığını çok merak etmişliğim vardır. Patikam anayolun çok uzağındaki çöllerden ve ıssız yerlerden dolaşmış olabilir. Daha en baştan gideceği yolu bilen birisi için yolunu kaybedip sonra tekrar doğru yolu bulmaya çabalayan birinin gayretleri ilginç olmayabilir. Uzak bataklıklarda görülmüş ilginç kuşların hikâyeleri onlara sadece çarpık bir hayal gücünün ürünü gibi gelir. Bu konuda bir şey diyemeyeceğim çünkü bu yazdıklarımı gözden geçirdiğim zamanlarda, yaşadığım zorlukların tanıdığım pek çok kişiye çocukça geleceğini düşünmüşümdür, ama sonra insanın kendini eşsiz zannetme hatasına ne kadar kolay düştüğünü kendime hatırlatmışımdır. Ancak bana ıssız görünen bu yolun ileriki safhalarında, pek çokları tarafından fazla bahsedilmese, hatta tahmin bile edilmese de bir kısım insan tarafından gayet iyi bilinen bir coğrafyanın eteklerinde buldum kendimi.

2
Günlük Tutmak

Sonraki işim araziyi gözden geçirmek, hem yaşayacak hem de eşyalarımı türlü olumsuzluklara karşı saklayacak bir yer bulmaktı. Neredeydim, karada mıydım, adada mıydım henüz bilmiyordum; burada yaşayan var mıydı yok muydu; vahşi hayvan tehlikesi bulunuyor muydu bilmiyordum. Yaklaşık iki kilometre mesafede sarp ve yüksek bir tepe vardı, ona eklenerek kuzeye doğru uzanan bir dizi tepenin de en yükseği gibi görünüyordu. Bir av tüfeği, bir tabanca aldım, bir boynuz da barut aldım ve o tepeyi keşfetmek üzere yola koyuldum, büyük bir gayretle zar zor zirveye ulaştığımda da kaderimi büyük bir kederle gördüm; her tarafı denizlerle çevrili bir adadaydım, etrafta hiç kara parçası yoktu, sadece epey uzakta bazı kayalıklar ve bundan daha küçük iki ada görünüyordu, yaklaşık üç fersah batıda.

DANIEL DEFOE

İSTEDİĞİM ŞEYLERİ ve beni mutlu eden şeyleri yazacağım bir günlük tutmaya başladığımda bunun zihin muhasebesine bir nevi hazırlık olacağını düşünüyordum. 1926 senesinin aralık ayıydı ve birkaç hafta ya da ay sonra şöyle demeyi bekliyordum: "İşte hayatımın gerçekleri, şimdi bunları kendi ellerime alıp bu konuda bir şey yapacağım."

Günlüğe bir pazar günü başladım. Hayatımdaki bazı küçük ihtiyaçlara, çorap yamamak, mektup yazmak, kendime çekidüzen vermek gibi işlere ancak pazar günü zaman ayırabiliyordum. Akşama doğru günlüğe sadece şunu yazabildim: "Yapılması gereken şeylerin çokluğundan içim sıkıldı." Hatırlayabildiğim kadarıyla

sadece iki kere mutlu olmuştum, uzaktan gelen bir piyano sesi duyduğumda ve küvete suyun dökülüşünü seyrederken. Ertesi gün yeniden işbaşı yaptığımda görünüşe göre önemi olan tek bir an yaşamıştım. Bir an dalmış, gözümü masadan kaldırıp gri çatılara ve bacalara bakmıştım, Londra'nın üst kat pencerelerinden görünen tipik manzara. Tam olarak ne gördüğümü hatırlamıyorum ama sadece bakmaktan büyük keyif duymuştum.

Ertesi gün radyoda Hansel ve Gretel operasından bazı parçaları dinlerken iyi zaman geçirdim, birisi müzik konusunda açıklamalar yapıyor ve basit akorları çalıyordu, Handel'in "Samson'un Körlüğe Ağıtı"nı da çaldılar. Ertesi gün için, sonraki sabah kaydedilmiş tek bir basit cümle vardı: "Çoğunlukla insanların senden hoşlanmasından keyif duydun."

Sonra kayda geçmemiş iki gün, üçüncü günün akşamı şu şekilde savuşturulmuş: "Kötü günler, yazma isteği yok, soğuk algınlığı, kabızlık, çok yemekten. Ne istediğimi düşünemeyecek kadar yorgunum. Huzursuzum. Hayal dünyasının insanı uyuşturan topraklarından çıkmaktan başka bir isteğim yok."

Bir hafta geçip gitmiş ama hayatımda önem taşıyan pek bir şey olmamış gibi, ya da belki vardı ama ben görmüyordum.

> Belki de bu geçen günlerin bana tatminkâr gelmemesinin, düşte gibi olmasının sebebi mutluluk konusunda çok açgözlü olmam, bana daha önce mutluluk vermiş şeylere ya da fazla gayret gerektirmeyen şeylere kaymamdı. Tatillerin bazen mutsuz geçmesi belki bu yüzdendir: Doğrudan mutluluk avına çıktığın için onu kaybedersin. Belki de sadece kabızlıktan ve aşırı yemektendir. Neyin mutluluk getireceğine dair düşüncelerin çok kaba ve aptalca. Kendine başka pusula bul. Belki de ahlak teorisyenleri haklıdır ve mutluluk, keyif ve rahat peşinde koşarak gelmez. İyi de ben şimdi yarın ne arayacağım?

Bu soruya bir cevap bulamamışım anlaşılan ve birinci haftanın sonuçları epey cesaretimi kırmış, çünkü sekiz gün boyunca bir şey yazmamışım, sadece "istekler" başlığında, tanıdığım bir genç adamla karşılaşma dileğimi kaydetmişim. Bir keresinde onunla karşılaştığım bir kafeye gittiğimi hatırlıyorum, belki yine gelir di-

ye, ama bunu günlüğe kaydetmemişim.

Bu uyduruk buluntulardan duyduğum hayal kırıklığına rağmen bu projeye doğru bir başlangıç yaptığıma kanaat getirmiş olmalıyım ki 4 Ocak'ta tekrar başlamışım:

> Birileriyle birlikte aniden gülmeye başlamak beni mutlu eder... ama bu akşam hasta yatan N.'ye yüksek sesle kitap okurken güldüğünü duymak çok hoşuma gitti... Vefalı bir dost olduğumu düşünerek coşkuya kapıldım –gaza geldim– gerçi tam ne zaman hatırlayamıyorum. Çok kolay gaza geliyorum.

Ertesi gün bir kız hapishanesinde kullanılan modern yöntemlerle ilgili bir konferansa katıldım. Şöyle yazmışım:

> Bayan B.'nin konuşmasını dinledikten sonra kendimi yararlı ve önemli bir insan gibi hissetmek keyifliydi. Acaba herkese kendini böyle hissettirmek gibi bir becerisi mi var?

Sadece başka insanların yoğun çalışmaları hakkında bir şeyler dinleyerek nasıl kendimi yararlı hissettiğim üzerine fazla kafa yormamışım.

6 Ocak'ta bir "istekler" listesi yapmışım:

> H.'den bir şefkat işareti. Böyle bir işaret göremedim, en azından kesin değil, şimdi de istediğime emin değilim, fazlaca şey biliyor sanki.
>
> Bir çift kırmızı ayakkabı. Bir-iki model denedim ama çok sıktı. Hâlâ da istiyorum.
>
> Konferansı dinleyince bu gece bu günlüğe yazmak istedim. Akşamleyin pek içimden gelmediği için kitap okudum. ... Şimdi P. ve D.'nin benim hakkımda ne söylediklerini bilmek istiyorum; ama çok da önemli değil.

11'inde şöyle yazmışım:

> Düşüncelerimin büyük bölümünün nereye gittiğini keşfettim. Yeni elbisemi ve kırmızı ayakkabılarımı düşünüyordum.

14'ünde, yaptığım şeye dair şüpheye kapılmışım:

Bu günlük, sadece duyguları kaydedecekse pek işe yaramayacak bence. Gözlem için olduğu kadar deney için de bir motivasyon oluşturmalı. (Ne istediğimi düşünürken masamın üzerindeki vazonun desenleri ve renkleri yeni ve yoğun bir canlılık kazandı.) Kendi içimde öyle büyük bir ahenk olsun ki başkalarını da düşünebileyim, deneyimlerini paylaşayım istiyorum.

15'inde şöyle yazmışım:

Dün gece zihinsel şeylerden ve kendimi gözlemlemekten bunaldım. Flaman ressamların sergisine gittim ama yabancı bir dilde konuşuyorlarmış gibi geldi ve sadece bir-iki tanesinin ne dediğini anlayabildim – bir Van der Weyden, Madonna ve Çocuk, pastel sonbahar güneşi tonlarında, küçük bir çizimdeki iki Rubens figürü, inanılmaz bir coşku ve enerji yayıyorlardı, yer yer çarpıcı renk uyumları – keşke benim için yorumlayacak biri olsaydı.

Günlüğümü şimdi okuduğumda o zamanlar fark etmediğim bir şeyi; deneyimlerimi kaydetme çabasının onların mahiyetini değiştirdiğini görebiliyorum. Eskiden bir belirsizlik içinde kaybolan olayları fark etmeye ve ifade etme yolları aramaya başlamıştım. 16'sında şu kaydı gördüm:

J. T.'yi kendi evinde piyano çalarken dinledim: César Franck, "Prelüd, Arya ve Füg", Mozart'ın Do Majör (?) Sonatı. Chopin, Scriabine. Ben dinlemeye çalışırken etrafımı haykıran iblisler sardı, bağırarak beni sağır ediyorlardı: "Bu sana göre değil, sen büzüşmüş, mahpus bir mahluksun, duyguların sadece sefil taklitler, yüce duyuların bu görkemli seli seni asla sürükleyip götüremez." Onlarla savaşırken kafamda tuhaf, ölü bir yaratığın görüntüsü belirdi, renksiz, neredeyse bir "ejder fetüsü" gibi. Bir an için müzik karşısında huşuya kapıldım ve o âna kadar dinlememe izin vermeyen yaratığı kolayca bir kenara atılabilecek zavallı, ufacık bir şey olarak gördüm. Ona kulak kabarttığım zaman şişip azmanlaşıyor, hayatımın üzerine çöküyordu.

Bunu tuhaf bir deneyim olarak not etmiştim ama ne manaya geldiğine dair en ufak bir fikrim yoktu, zaten sonrasında da hiç düşünmedim. Günlük önceki gibi devam ediyor:

17'si. Her ne yapıyorsan acayip iyi yap. Lady be Good müzikalinde Astaire kardeşler harikaydı. Çok daha iyi çalışmalar yapmak istiyorum ama nereden başlayacağımı bilemiyorum. O 3,10 poundluk şapkayı feci istiyorum.

18'i. İnsanın yaptığı şey Bay B.'yle sokakları arşınlamak, o acele acele birileriyle görüşme yaparken dinlemek ya da H.'yle akşam yemeği yemek olunca, bu işi acayip iyi yapmak da biraz zor oluyor. H.'yle ne yapmak istiyorum? Beni sevmesini sağlamak mı? Emin değilim. Ben H. gibi güç ya da üstünlük istemiyorum, olayları, deneyimleri paylaşmak istiyorum, hayatım boyunca bir tiyatro seyreder gibi pasif olarak değil, olayların içine girip aktif olarak.

19'u. Hava yazı yazılamayacak kadar soğuk. Yatıyorum.

20'si. Palto diktirmek için tam istediğim kumaşı buldum ama yeterli miktarda yoktu, hevesim kursağımda kaldı.

22'si. Hayvanat bahçesinde. Uzun kırmızı bacakların ve sarı bacakların aniden tutturdukları bir koşudaki sevinç, bir ürperti, bir dans, garip küçük bir yağmurkuşu gibi – geçen gün de omzumun üzerinden bir güvercin kayıvermişti, müzik gibi ani bir hareket. Hayvanlardaki sevinç ve şekillerin arzulanmazlığındaki sevinç.

Öğleden sonra sıkıntı, hazımsızlık ve Holst'un "St Paul Suiti"ni dinlerken büyük heyecan. Tam benlik. Bunu biliyorum, zorlanmadan anlayabileceğim bir dil – ve mahşer günü gibi bir Bach konseri.

23'ü. Bedenimin, giysilerimin, kırmızı eteğimin içinde ve pazar sabahı gönlümün istediğini yapma özgürlüğümle bulutların üzerindeydim. Öğle yemeğinden sonra baş ağrısı ve uyku. Akşam *Ulysses*'in 1. Bölümünden duyduğum keyif. İnsanlık hissi veren bir tuhaf büyü – on iki yaşında "The Hound of Heaven"ı okuduğumda girdiğim trans gibi. Odamda keyif. "Hiç de fena değilim!" Nehre kapılıp gitmek istiyorum çünkü nehir benden büyük.

26'sı. Yeni bir oyun uydurdum. Otobüste ve metroda insanları seyredip giysilerini nereden aldıklarını tahmin ediyorum. Böylece kişiliklerini, meraklarını, o anki amaçlarını kafamda canlandırabiliyorum. Kendimden kaçacak bir yer buldum burada, dışımda. ... Bir şeyleri isteyip durmak ama elde etmek için hiçbir şey yapmamak zayıf, aşağılık bir durum. M.'yle konuş. Senin girişken bir hödük olduğunu düşünse de fark etmez. Bir sevgili istiyorum.

Sonra ne yapmaya çalıştığımı tekrar gözden geçirmeye başlamışım.

28'i. Bu günlük insanın deneyimler ışığında neye güvenebileceğini keşfetmesi için tutuluyor. Aynı zamanda halihazırda neye güvendiğini keşfetmek için. İnsan doğanın fiziksel güçlerine güvenemez – boğulabilir, düşebilir, yanabilir – kaza eseri ölebilir. Bazı insanlar buna inanmıyor ve gemiyi Tanrı'nın batırdığına, fırtınayı onun çıkardığına inanıyorlar.

İnsan sürünün sesine, geleneğe, kabul görmüş kodlara güvenebilir mi?

İnsanlar tarafından açıklanan herhangi bir ilkeler bütününe güvenebilir mi? Mesela Kilise öğretisine?

Kendi akıl yürütme gücüne ya da mantığına güvenebilir mi?

Arzuya, tutkulu arzuya güvenebilir mi?

Tatmin duygusuna, "gerçeklik hissine" güvenebilir mi?

Bu durumda güveninin boşa gitmediğinin göstergesi ne olacak?

Mutluluk mu, tatmin mi, buna değdiğini hissetmek mi?

Ama bence mutluluk bir oyuncunun seyirci üzerindeki etkisi gibi: Sürekli onu düşünürsen hiçbir etki yaratamazsın, rolün içinde, amaçlarının içinde kaybolman lazım, başarının göstergesinin o etki olmasına izin vermen lazım.

İnsan isteklerini bunların her birine göre şekillendirmek suretiyle hangisinin mutluluk getirdiğini anlayamaz mı?

Engeller: Çok fazla değişken var ve insan muhtemelen bunların hepsinden çeşitli derecelerde etkilenmek durumunda.

Bence özel genelden daha emniyetli, belli bir kadının şapkasını nereden aldığını tahmin etmek ve belli bir gündüz düşünü yazmak, yukarıda teşebbüs ettiğim mantık tahlilinden daha faydalı.

Bunun beni fazla ileri götürdüğünü düşünmüyordum ama mesele düşüncelerimi işgal etmeye devam ediyordu.

29'u. Geceleyin fırtına vardı, uyumadan yattım, kafam çok açıktı. Gün boyunca yaptığım şeyleri düşünmeye başladım, acaba içlerinden biri Tanrı inancının doğrudan sonucu olabilir miydi? Hiçbir şey bulamadım. Ama uykuya daldığımda günün ancak yarısını gözden geçirmiştim. Dünkü fikirlerle bağlantılı olarak aklıma şöyle bir şey geldi:

"Ama Tanrı ateşte değildi",

"Ama Tanrı rüzgârda değildi",

"Rüzgârdan sonra da sadece kısık bir sesti."

Ama benim bildiğim "sadece kısık bir ses" falan olmadığından araştırmama devam ettim.

Bence acılar ve nefretler de bu günlüğe girmeli. Heath'in B.'yle birlikte yürüyüş yaptığımız bazı yerlerine hiç tahammül edemiyorum, halbuki eskiden severdim.

Gamlı bir Sanayi korkusu, Sanayi'nin sıkıcılığı, bayağı rekabeti, kocaman güçlü makineleri – Caliban.

2 Şubat. Öğle yemeğine kadar kendi iç sıkıntıma gömülmüştüm ki puslu güneşin altındaki Lincoln Inn'i görünce, "Benim ne hissettiğimin ne önemi var ki!" diye düşündüm.

Sonra M. onunla konuştuğunda J.'yi nasıl kıskandığımı ve diğer bütün kıskançlıklarımı hatırladım ve nahoş duyguları kendime yakıştıramadığım, bu yüzden de renksiz ve duygusuz olduğumu düşündüğüm geldi aklıma. Geç vakit eve döndüğümde "istekler" listemin ne kadar sansürlü olduğunu, sadece "benim" onayladığım şeylerden oluştuğunu fark ettim. Başka bir liste yapmalıydım – çok özel "isteklerden" oluşmalıydı, mesela Kulüp'te, sesinden ve yüzünden nefret etmeme rağmen T.'nin "Ne hoş ne ilginç bir kız" diye düşünmesini istedim.

Net bir şey görmek ve ona sarılmak istiyorum.

"Sadece kısık bir ses" üzerine düşünmeye devam etmiş olmalıyım çünkü 4 Şubat'ta bir not almışım: "Kalabalığın şamatasına rağmen bana 'Bu gülünç derecede saçma', 'Bu sersemletici, muazzam' diyen bir şey var." 5'inde bir not daha var: "Bütün bunların faydası ne!" 9'unda: "Küvette vücudumun yumuşak yuvarlaklığı hoşuma gitti ama birinin daha hoşuna gitsin isterdim." Ve 11 Şubat'ta:

Çıplak ağaç dallarının tepelerinde uğuldayan bir rüzgâr gibi, amaçsız ama güçlü bir bir tutku dalgası geldi üzerime. ... Sanırım bu ihtiras ama korkunç ve ilahi, gök gürültüsü, şimşek ve rüzgâr gibi. Balıkçıların denize attıkları ağlara bağladıkları, batıp çıkan mantarlar gibi olduğumuzu düşündüm gün boyu – tek tek bakıldığında küçük, önemsiz bir parça. Demek böyle düşündün – peki ne yaptın, azıcık çalıştın mı, havadan sudan konuştun mu?

14 Şubat. Geceleyin bütün vücudum buz kesmişti ve düşündüğüm her şey korkunç ya da uğursuzdu, benimle baktığım her şey arasına tuhaf bir dehşet tülü gerilmişti – güneş tutulmasındaki alacakaranlık gibi. Kendimi yakından gözleyerek ama kımıldayamadan öylece geçmesini bekledim. Akrobatik numaralar yapan tuhaf, gulyabani gibi hayaletler vardı ve aklıma hiç güzel bir şey gelmiyordu. Sonra çocukken R. yakınlarında kaldığım evi, oradayken kendi evimi ne kadar özlediğimi ve kendimi ne kadar sefil hissettiğimi hatırladım.

16'sında çevreyle ilgili daha fazla gözlem var. O gün geçici bir iş için Midland'da bir fabrikaya gitmiştim.

Ustabaşı, Fransızların İngilizce anlamalarını sağlamak için sağırmışlar gibi kulaklarına bağırıyor.

Dolunay insan yürürken onunla birlikte süzülüyor.

Günün önemli anlarını kaydetmek günün kalıntılarının çetelesini çıkarma hissi veriyor bana, pembe deniz kabukları, kıyıya vurmuş hazineler.

18 Şubat. İş telaşesi... Bana öyle gerçekdışı geliyor ki sürekli "Buna değer mi?" diye merak ediyorum. Hayati şeyler aslında fabrikada yapılan işin haricinde kalmıyordur herhalde ama insana öyle geliyor. Ama kızlar iş yaparken şarkı söylüyor, oğlanlar yemek salonunda maskaralık yapıyor – belki de ruhlarını kaybetmiş ya da bir dolaba saklamış olanlar sadece patronlardır.

19 Şubat. Cup Tie'da bir toplu şarkı söyleme olayına katıldım, tek ses gibiydi, bir... hayvan-tanrının sesi gibi. Önce uykulu ve duygusal, sonra "MURDAR!" diye bağırırken hiddetli. Bir kaza olmuştu ve adam yerde hareketsiz yatıyordu. Yanımda oturan adam, "BAŞINI çarpmış!" dedi üzüntülü bir sesle, tekrar tekrar. Ben de boyun kırılması fikrinin verdiği berbat ürpertiyi onunla paylaştım.

40.000 kişi "Tanrı Kralı Korusun" marşını muazzam bir harareti söylüyordu.

Neye yönelikti bu? Guelf'li küçük adama mı?

Ey sürüden ayrılmış koyunlar.

Ne istediğimi bilmiyorum. Akıntıda batıp çıkan bir mantarım.

22'sinde bir not var:

Ne giymeli? Neyin peşindeyim?
"Keşke bir tepeli devekuşu olsam
Düzlüklerde," vs. vs.
Birmingham'dan trene bindikten sonra kafamda sürekli bunu çevirdim ve beni çok rahatlattı.

İnsanın kendi düşüncelerini kontrol etmesi üzerine ilk ipucu buradaydı ama o sırada bunun önemini anlayamamıştım. Çünkü başka sorunlarla meşguldüm.

23 Şubat. Günün birinde sürüyle yaşanan çatışmaların bir listesini yapacağım. Birisi şu: "Onlara" göre en önemli şey olaylar, nereye gitmişsin, ne yapmışsın, neler olmuş, nasıl iyi zaman geçirmişsin. Ama bence asıl önemli olan bunlar değil, arada geçen zaman, hiçbir şeyin olmadığı uzun günler, rasgele anlar, mesela bir mektubu açtığın ya da bir lokantada tek başına oturduğun veya bir yabancıyla paylaştığın an...

Aslında böylesi bir düşünce ilk olarak aklıma gelmiyordu, 6 Ocak'ta da benzer bir şeyler yazmıştım:

Muhtemelen asıl önemli olan şey, aradığın şey, bitkilerin kökleri gibi gizli ve bilginin boşluklarında meydana gelen şey.

İyi de bilmediğim şeyin bana ne faydası olacaktı? O sıralarda bilgimin boşluklarında olan şeyleri kayda geçirme tekniğini keşfetmemiştim henüz.

23 Şubat'ta yazdığım not şöyle devam ediyor:

Dolu fırtınası şekline bürünmüş gökyüzünün altından günbatımı ışıltıları sızmaktayken karanlık bir kır yolundan yürüdüm, rüzgâr vardı ve gökyüzünün açık bir parçasında Avcı takımyıldızı bütün netliğiyle görünüyordu, hayatta olduğum için gözlerimden yaş gelene kadar güldüm.

Günlüğe başlamamın üzerinden altı hafta geçmişti ve hedeflerimde belli değişiklikler meydana gelmeye başlamıştı.

Bu günlüğü tutmaya ilk başladığımda, hayatımı istediğim şekle sokmak için neler yapmam gerektiğine karar verme yolunda bir

ön hazırlık olarak yaşantımı gözden geçirme niyetindeydim. Ama günlük kaygıları fiilen kaydetmeye başladıktan sonra bu ilk adımın hiç de beklediğim kadar kolay olmadığını görerek hayal kırıklığına uğramıştım. Zira ancak o zaman hayatımdaki olguların alt alta yazılıp muhasebesi tutulacak sabit kalemler olmadığını fark ettim. Bunlar daha ziyade, bir dağa tırmanan yolcunun önünde sürekli uzaklaşan ufuklar gibiydi. O zaman deneyimlerimi yazmak, gördüğüm şeyler içinde sürekli yeni olasılıklara ışık tutan yaratıcı bir eylem gibi göründü bana. Kuşkusuz o sırada bu keşfi kelimelere dökemiyordum: Sadece ilk başta planladığım gibi bu kayıtları gözden geçirerek mutluluk çetelesi çıkarmanın ve gelecekte ne şekilde hareket edeceğime dair kararlar vermenin gereksizliğini hissediyordum. İçimde yazmaya devam etme arzusu vardı ve ilgim, hayatımla ne yapacağım sorusundan, hayatıma nasıl bakacağım sorusuna kayıyordu yavaş yavaş. Mesela 28 Şubat'ta aldığım bir not, canımı sıkan sorunlardan birinin, ben hiçbir eylemde bulunmadan kendiliğinden çözüldüğünü gösteriyor.

> Biraz dinginlik ve – "hayatın dışında" – olmama – ama – "hayatın kendisi olma" hissi – umutların, korkuların ve gayretlerinle.

Eylem ve gayret sorununun başka cephelerini de keşfediyordum, nitekim aynı gün şöyle bir not yazmışım:

> Bir Crowndale Road konserinin sonlarında kendimi Schubert Dörtlülerinden birinde kaybettim, kısmen müziği anlama gayretini bir kenara bırakarak, kısmen araya giren düşünceleri savuşturarak, kısmen müziğin içime dolduğunu, sesle dolu boş bir kap olduğumu hissederek.

Baharla ilk karşılaşmam biraz buruk olsa da daha mutlu anlara rastlanıyordu:

> 2 Mart. Bir çiğdem gördüm, tomurcukları patlamak üzereydi, ama bahar benim içimde ziyan oluyor – ölü değilim ama sadece onun boş sızısını duyacak kadar yaşıyorum. Bütün bunlar B.'den hiç haber gelmediği için mi?

4 Mart. İşte halimden memnundum, sonra H. ile Kulüp'teki dansa gittim, ritim ve hareket beni mutlu etti, sabaha karşı 4'te eve döndüm.

8 Mart. Işıl ışıl bir mart günü, ofiste rutin işleri yapmaktan memnunum, kendimi günün akışına bırakmaktan memnunum, "o ölümcül maddeye batmaktan", başımın üzerinden aştığını hissetmekten, umutların, korkuların, sevinçlerin, üzüntülerin.

Sonra başka şeyler gözlemlemeye başlamışım:

9 Mart. Kendimi unutmak istiyorum ama sanırım unuturken takdir etmeyi hatırlamak da istiyorum – ne yârdan ne de serden geçmek istiyorum.

10 Mart. Kişisel ilişkilerde nasıl da tamamen güvenilmez olduğumu fark ettim, birinin yanındayken belli bir tavır takınıyorum, sonra başkasının yanında tam aksi tavrı takınıp sürekli yanımdaki insanı onaylıyorum.

18 Mart. Hayvanat bahçesi... Kırmızı bacaklı kızkuşu, göğsü dimdik, gergin ve kabarık, üzerinde denizci kıyafeti olan küçük bir çocuk hoplaya zıplaya denizaslanlarına bakmaya gidiyor.

Gerçeklik bu kadar muhteşemken idealizmin ne kadar berbat bir şey olduğunu düşündüm.

19 Mart. Bu sabah bir sevgili istemediğimi hissettim, araya bir yüksek rahip girmeden de kendi gerçekliğimle yüzleşebilirim.

26 Mart. Geçen gün B. tatile çıkıyor diye onu kıskandım ve başka insanları kıskandığımda iyi talihlerinin tamamen tesadüfi olduğunu düşündüğümü fark ettim, halbuki başka insanlar beni kıskandığında "İyi de ben bunu hak ediyorum!" diye düşünüyorum.

Karanlık serpintide Y. Okulu'ndan çıktığımda demir kapının yanına sokulmuş iki küçük afacan yüksek sesle konuşuyordu. Nemli ve rahatsız olsa bile insanın kendi seçtiği gizli bir köşeye sığınmasının keyfi.

27 Mart. Yatakta D. R.'nin bildiği manevi hayatı bulmaya çalıştım. "Kendini hazırlama" üzerine bir broşür okudum ama içim şüphe doluydu.

Heath'e gittim ve eski bir çuvalla sazan tutmaya çalışan, üstü başı yırtık pırtık çocukları seyrettim. Hoşuma giden şeyler – kış yağmurlarıyla semirmiş otlar, ayak altında çamurun gıcırtısı, suda dolaşan çocukların çıkardığı dalgalar, suyun şıpırtısı, yeşil tomurcukların si-

si. Tanrım böyle şeyleri canı gönülden seviyorum, öyle tanıdık ve mahrem şeyler ki. Manevi hayattan ve manevi öğretilerden korkuyorum – bu küçük şeyleri ve tek tek insanları anlamak istiyorum.

31 Mart. Bütün hafta yazamayacak kadar yorgundum. Pazartesi günü dansta tanıştığım bir adamdan, J.'den hoşlandım ve onunla çok hızlı yakınlaştığım için biraz korktum. Ertesi gün, benden hoşlandığı için ve çabucak arkadaş olduğumuz için çok mutluydum.Telefon rehberinde adını aradığımda yüzlerce J. gördüm! B. ve S. için de aynı şeyi yapmıştım!!.. Kulüpte sinirliydim çünkü kimseyle konuşmadım. R. divanda yanıma oturup *Punch* dergisine kıkırdadı durdu. Sıkıldığım için kibrit sordum, sigara almaya gittim ama geri döndüğümde birisi yerimi kapmıştı. Kısmen rahatladım, kısmen canım sıkıldı ve rahatça konuşabilen (ve şüpheli bir şöhret kazanan?) B.'yi kıskandım. Manevi hayatın bedeli ne? Böyle şeyler insanın gününü dolduruyor işte. ...

60'ıma geldiğimde şimdi nasıl hissettiğimi unutmayayım diye yazıyorum bunları.

İstekler

1 Nisan.

İnsanlarla neden temasa geçemediğimi düşünmek.

S.'den Amerika maceralarını dinlemek – gelip bana anlattı.

İpek çamaşır almak – aldım. Hasır örgü ayakkabı – ısmarladım.

O.'nun gelip benimle konuşması – gelmedi.

İpek çorap almak – yanlış almışım.

S.'nin göründüğüm kadar masum olmadığımı düşünmesini sağlamak – görmüş geçirmiş bir kadın olduğumu düşünmesini – başarabildim mi?

J.'yi bulmak – ismini okuldan aldım.

Âşık olduğum biriyle sevişmek – sevişmedim çünkü öyle biri yok.

B.'den mektup almak – almadım.

8 Nisan. H. bana çok bilmiş bir edayla karmaşık fizik konularından bahsediyor, ben de bekleneceği üzere etkilenip "Evet, tabii" türü şeyler söylüyorum ama pekâlâ da yanılıyor olabilir – istediği gibi blöf yapıp beni kandırabilir. Sonra ben de aynı şeyi bir başkasına yapıp bolca işe yaramaz malumat boca ediyorum – böyle katlanarak devam ediyor.

Bu dönemlerde pek çok yeni deneyim yaşıyordum. O zamana kadar hangi noktada ve neden yetersiz olduğunu anlamak için deneyimlerimi incelemekte kararlıydım. Ancak başıma yeni şeyler gelmeye başlayınca, sanırım en azından bir süreliğine, deneyimin kendi başına yeterli olduğunu, onu sadece yaşamanın daha iyi olduğunu, fazla dikkatli incelemenin her şeyi bozabileceğini hissetmişim. Bu yüzden de günlük biraz kesintilerle devam etse de dışsal olayları değerlendirmek ve anlamakla uğraşmak yerine sadece kaydetmekle yetiniyor.

Yeni deneyimlerimin bazıları fizikseldi ve sanırım bunları kaydetmek konusundaki gönülsüzlüğümün iki nedeni vardı. Birincisi, olanların gerçek niteliğini anlatmakta kelimeler kifayetsiz geliyordu, hatta bazen anlatamadıkları şeyi bozma gibi bir etki yaratıyorlardı. İkincisi, bu fiziksel mutluluk anları farklı bir yönden geliyordu. O zamana kadar günlük kayıtlara geçirme arzusu duyduğum olaylar daha berrak bilinç anlarıydı, halbuki şimdi deneyimlerim daha karanlık bir bölgeye dalmıştı. Bu yeni farkındalığı gözlemlemeyi beceremesem de ondan öğrenecek çok müthiş şeyler olduğuna inanıyordum ve bir şekilde, berrak kafayla yaşadığım mutluluk anlarını inceleye inceleye, sonunda tutkulu anları da derinlemesine anlayabileceğim sonucuna varmıştım.

7 Haziran. Thames kıyısında Goring'de kamp yaptık. ... Akşamları burnuma taze mısır filizlerinin, tozlu yolun ve hendekteki ısırgan otlarının kokusu geliyordu. Sabahları D.'nin yanında yatıp ya uyuyor ya da soluk gökyüzünde daireler çizen kırlangıçları seyrediyordum, sabahın ilk ışıkları vurduğunda tunç gibi parlıyordu kanatları. D.'nin dokunuşu beni rahatlatıyor, vücuduma bir dinginlik veriyordu. ... Paskalyadan beri hayatın etrafımdan, başımın üzerinden akıp geçtiğini hissediyorum ve ona böyle batmış olmaktan mutluyum.

8 Haziran. Birlikte yolculuk edelim, yeni yerler keşfedelim, insanların nasıl yaşadığını görelim, yol kenarlarındaki tuhaf insanlarla konuşalım, ücra hanlarda kalalım, gemilere binelim, tozlu yolları arşınlayalım istiyorum. ...

... kişiliğinin inceliklerini anlamayı öğrenmek istiyorum, bir müzik parçası gibi, bölümleri birbirine ekleyerek, ara temaları ve

asıl maksadı anlayarak.

Yargı ve idrak konusunda bir destek bir payanda gibi yaslanmak istiyorum ona, hem de onunla rekabet etmek. ...

Yaratıcı kimyaya kendimi bırakmak ve büyüyen şeylerin arasında yaşamak – bir çocuk, bir bahçe ve sükûnet.

Korkular ve Çekinceler

Bağlanmak, irademi sınırlamak, artık istediğim gibi gelip gidebilecek bir "seyyar birim" olmamak.

Gelecekteki arkadaşlıklara getireceği sınırlar...

•

Eskiden hayatın neye hizmet ettiğini anlamak için kafa yordum – şimdi yaşıyor olmak yeterli bir sebep gibi geliyor.

18 Haziran. Ne istiyorum –

Zaman, bazı şeylerin resmini yapmak ve düşünerek değil hissederek yakından incelemek, şeylerin derinine inmek için boş zaman.

Kahkaha istiyorum, verdiği tatmini, dengeyi ve geniş emniyet duygusunu.

Oyun oynama fırsatları bulmak istiyorum, bazı şeyleri gelişim maksadıyla değil sadece keyif için yapmak.

Büyüyen şeylerin kanunlarını sabırla anlamak. Bunlara hiç vaktim olmadığını hissediyorum çünkü kalabalığa kapılmış sürükleniyorum, günlerimi para kazanmak ve arkadaşlarıma koşuşturmakla geçiriyorum – pinpon topu gibi.

20 Temmuz. Sık sık gelinliğimi tasarlıyorum. Gelmiş geçmiş en muhteşem elbise olacak! Belirsiz bir "şimdiye kadar gördüğüm her şeyden daha iyi".

17 Eylül. Bugün kalabalık bir grup halinde Golders Hill Bahçeleri'ne yürüdük. Gölette bir kuğu vardı. O sırada D.'yle birlikte aniden muazzam gerçekliği hissettim. Kuğuların ve kamışların bir "öylelikleri", "başka bir şekilde değil tam o şekilde" bir varoluşları vardı, fikirler dünyasından bambaşka bir alanda.

20 Eylül. Dün D.'yle birlikteyken duyduğum gerçek olma hissinin karşılıklı ihtiyaçlarımızı karşılamamızdan kaynaklandığını açıkça gördüm (ama şimdi bunu düşünmeye çalıştığımda başım dönüyor). Benim bir erkeğe, onun bir kadına duyduğu ihtiyacın yanı sıra

birbirimizi anlayabiliyoruz, hem de bana bir canlılık, bir kendinden emin olma hissi veriyor. ...

Ona sahip olduğum için hayatın daha derinlerine dalabildiğimi, yaşama meşgalesinde, yuva kurmakta, para kazanmakta, keşiflerde bulunmakta çok daha fazla rol alabildiğimi hissediyorum. Şehirdışında yaşamak bile heyecanlı olabilir, evrensel sorunları nasıl çözeceğimizi görmek.

Seyahat etmek eğlenceli ama daha ziyade başka insanların mücadelelerini incelemeyi ve biraz uzaktan bakmayı gerektirir – halbuki ben hayata bodoslamadan dalmak istiyorum, içinde daima bir turist olmayı istemiyorum.

Ona verecek şeylerim olduğunu düşünüyorum. Onun uyum sağlamasına, enerjisini dengeli kullanmasına, heyecanını kaybetmeden biraz daha temkinli olmasına yardımcı olabilirim. Bazen böbürlendiğinde sinirleniyorum –tıpkı insanlar hastalandığında sinirlendiğim gibi– ama ona söylersem benim istediğim şekilde değişeceğini düşünüyorum. Ama ben de onun –onca basiretine rağmen bazen körlemesine de olsa– neyi ne maksatla yaptığını anlamayı öğrenebilirim. Zaman zaman onun büyümesine çözülemeyecek şekilde bağlandığımı hissediyorum bu aralar. Onca kalabalığın arasında birbirimizi yol arkadaşı olarak seçtiğimizi çünkü her ikimizin de birbirimiz için nihai amaç olmadığımızı hissediyorum. İkimiz de bir şeylerin peşindeyiz (kim bilir ne) ve içgüdüsel olarak ona erişmekte birbirimize yardım edebileceğimizi hissediyoruz. İlişkinin ikimizin de kişiliklerine mümkün olan en büyük özgürlüğü tanımasını isterdim.

California'da ata binmeyi, güneş banyosu yapmayı, kayak kaymayı hayal ediyorum. türlü türlü insanlarla tanışıp arkadaş olmayı, insan sorunları üzerine yeni fikirler geliştirmeyi, köyde, bahçesinde dut ağacı olan bir evde yaşamayı... yabancı ülkelerde sırt çantasıyla gezinmeyi, ağaçların altındaki küçük masalarda oturmayı.

Birlikte genç olduğumuzu hissediyorum, muazzam genç.

21 Eylül, gece 12. Tek başına yattığım son gece. İnsanın sevdiği birinin olması "çocukça şeyleri bir kenara atmasını" sağlıyor. Yine de birlikte biraz daha çocuksu olabilmeyi umuyorum, kaygıların ve ağır gerekliliklerin yükünü daha az hissetmeyi. Her şey kaçınılmaz gibi geliyor – kıştan sonra bahar gelmesi gibi. Oyuklarında eşleriyle duran küçük, tüylü hayvanları düşünüyorum. Giysilerim, bavullarım, soyadımın değişmesi nasıl da önemsiz.

22 Eylül, sabah 8. Bu sabah en derin düşüncelerimin bile kâğıda dökülmeye değmeyeceğini hissediyorum! Mektuplarımı almaya indiğimde, Noel sabahı çorabıma bakmaya indiğimde hissettiğim türden bir heyecan duydum.

10 Ekim. Yarın sabah saatlerinde New York'ta olacağız. Dün gece denizin üzerinde mehtap ve bulutlar vardı, öyle ki çok uzaklara gümüş rengi lekeler düşüyordu. Sakin denizde hızla ilerliyorduk, geminin gövdesine sürtünen beyaz köpükler tatlı bir hışırtı çıkarıyordu ve geminin kıçından engin denize doğru açılan beyaz köpüklerin arasında su siyahtı. Bu sadece resim gibi manzarayı tarif etme teşebbüsü değil. Denizi, geniş boşluklarını ve içinde tuhaf yaratıkların büyüdüğü ve sessizce yüzdüğü derinliklerini gerçek anlamda ilk fark edişimdi. Gülünç, komik arzularımızı ve ihtiraslarımızı, bu sonsuz denizin arka planı önünde gördüm ve beni böyle aşan şeyleri fark edebildiğim için kendimi takdir ettim. ... Bu sabah D.'yle birlikte yatarken neredeyse aynı şey oldu. Müthiş bir hayat nehrinin idaresi bizdeydi ve bu küçük kamara muazzam gerçekliğin merkezindeydi. ... Bu Amerika'ya gitme meselesi zannettiğimden çok daha büyük bir iş çıktı – beş günlük mesafe epey fazlaymış.

14 Ekim. Yarın birlikte oturacağımız ilk odaya taşınıyoruz. Bu sabah ilk olarak yeni bir güç hissettim, engin bir sükûnetle sarmalama ve koruma gücü – içimde bir hayat denizi var.

8 Kasım. Ruhumun maceralarını yazmak gelmiyor içimden. Aslında bugün neredeyse ruhum varmış gibi bile gelmiyor. Ama bu işte de biraz ilerlemek, artık sadede gelmek istiyorum. ... İki hafta önce Connecticut'ta bir yerde, ormanın içinde, dere kenarında bir köy evinde kalmaya gittik. Yapraklar ışıldıyordu, hava sakindi, ev sahiplerimiz harikaydı ve her şey ilgi çekiciydi, yine de bir eksiklik hissettim, bir şeyler yapmak istedim. ... Huzursuzluktan adeta hasta düştüm, sonbahar renklerinden de keyif alamadım. Aklıma Thompson'ın şiiri geldi, "hep güzelliğin münzevisi bildim kendimi, kuşatılmış aç bir ruh yalnızlığıyla", ama canımı sıkan şeyin bu kadar da aristokratik olmadığını düşündüm. Sonra çocuk istediğimi düşündüm. Sürekli kır evlerinin, küçük bahçelerin, "yerleşmenin", çiçek dolu vazoların ve renkli perdelerin hayalini kuruyorum. Sırt ağrısını, bütün gün bulaşık yıkamayı hiç aklıma getirmiyorum.

Makinelerin değil büyüyen şeylerin arasında yaşamak istiyorum. Güneşle, yağmurla, rüzgârla, temiz havayla, mevsimlerin dön-

güsüyle düzenli bir tempoda yaşamak istiyorum. Tanımayı ve anlamayı öğreneceğim, utanmadan, şüphe etmeden konuşabileceğim bir-iki arkadaş istiyorum.

Kitap yazmak, basıldıklarını, ciltlendiklerini görmek istiyorum.

İnsan davranışı denen bu keşmekeşe dair daha net fikirlere sahip olmak istiyorum.

Çevremi basitleştirmek, böylece titreşen irademi istediğim doğrultuda tutabilmek istiyorum. Kalabalığın yönlendirmelerine tepki olarak oraya buraya savrulmak, hiç direnç gösterememek istemiyorum.

•

Filmlerde vahşi ritüel dansları gördüğümde yoğun kesinliklerini ve odaklanmalarını kıskanıyorum.

Sanatçıları, müzisyenleri, dansçıları kıskanırım hep. ... Emin değilim ama sanırım bir şeyi çok iyi yaptıkları, bir teknik ustalığı sergiledikleri için – yok sadece bu değil, sanırım işin oyun yönü de var. Bilmiyorum – kesinlik, renk, simgesellik, hayal gücünün dili, ruh hürriyeti... yaptıkları şeyin ölçütü fayda değil itkiler – faydadan azade olmak, gerçeklikten? Fantazi, halk hikâyelerinin cazibesi, hem bu insanlar çoğunlukla başarısız olsalar bile hayal gücünde bir kesinliği amaçlıyorlar. Filmlerde böyle bir şey yok ya da nadiren oluyor ama müzikte var, ... bir tarif, bir basitleştirme ve kesinlik, netleştiren bir yoğunluk – Rye'da martıların uçuşu.

Kendi kaprislerinin buyruklarından başka kanun tanımayan serseriyi de kıskanıyorum. Deliler de öyle gerçi. Yine gerçekliğe bir karşı çıkış mı bu? Bence burada büyük bir belirsizlik var, deli kendi düşüncesindeki gerçekliği, asıl gerçekliğe tercih eder. Asla taviz vermez, onun için "ya hep ya hiç"tir. Yine de tümüyle haksız değildir çünkü kuşkusuz düşüncenin de kendi gerçekliği vardır – ama sadece bir hakikat üzerine kurulduğunda. Bu ne manaya geliyor? Ben İngilitere Kraliçesiyim desem, kendimi ne kadar çok kraliçe gibi hissetsem de hakikat üzerine kurulu bir düşünce değildir bu. ... Hayal gücündeki gerçekliğe ulaşmaya çalışıyorum. Ya bir düşüncenin ifadesi olan, dışsal hakikatlere göndermede bulunmayan bir resme ne demeli – gerçekçi değil ama kendine has bir doğruluğu, gerçekliği var, sadece öznel duygularla değerlendirilen bir gerçeklik. Öte

yandan beni İngiltere Kraliçesi olduğuma ikna eden de öznel duygular.

Serseri, hakikat bağından azade değildir, sadece geleneksel bağlardan, toplumsal taleplerden azadedir, "meli-malı" hissi yoktur. Ben şu anda ne tür "meli-malı"lar hissediyorum?

Daha fazla mektup yazmalıyım (vs. vs. vs.)...

Bunu iki sayfa "meli-malı" takip ediyor, çoğu önemsiz toplumsal zorunluluklar. Sonra kayıt şu şekilde devam ediyor:

Bence serseride hiç "meli-malı" yok. İnsanların onun hakkında ne düşündüklerini kafaya takmıyor –benim "meli-malı"ların çoğu böyle şeylerdi– ve kendisine dair ideali de kendi kaprisleri doğrultusunda hareket etmek.

Yine aynı dönemde benzer konularda yazmışım ve genel bazı savlar ortaya atmaya çalışmışım; ne istediğimi hâlâ düşünerek bulmaya çalıştığım anlaşılıyor, ancak düşünmeyi bıraktığımda gerçekten ne istediğimi anlayabileceğimi henüz keşfetmemişim.

Ardından sonraki senenin 16 Mayısında Santa Fé'de yazdığım nota kadar neredeyse hiçbir şey yazmamışım.

Meksikalıların kerpiç evleri alçak tavanlı, güneşte pişmiş topraktan yapılma, yamacın kıyısında bitivermiş gibi birbirine sokulmuş. Birkaç elma ağacı hâlâ çiçekte; arkada koyu renk ardıçlar ve selviler serpiştirilmiş kumlu tepe. Eğri büğrü tozlu yollarda başıboş eşekler. Kadınlar başlarını siyah şallarla örtmüş, ayinden eve dönüyorlar. Böyle şeyleri neden bu kadar çok seviyorum? Belli ki içgüdüsel hayat bu, toprağı kazmak, hayvan ve çocuk yetiştirmek, sorgusuz bir imanla ve dini gereklere harfiyen uyarak karın tokluğu için mücadele etmek. Peki şehirde çalışan bir işçinin mücadelesinden, kilise dışı bir dini toplantıdan ya da bir caz partisinden ne farkı var?

İlkel şeylere duyduğum bu sevgi kendi içgüdüsel hayatımı dumura uğratmamdan mı kaynaklanıyor?

Bir yıl sonra:

Benim gibi evcimenlikten nasibini almamış ve beş kuruş parası olmayan birinin çocuk yapmayı düşünmesi çok saçma. Sevdiğim

şeylerden, özgürlüğümden, kendime ayırdığım zamandan, gezmeye, Avrupa'yı dolaşmaya ayırdığım zamandan, sorumsuzluktan feragat etmek demek bu. ... Tarlaların ve denizin üzerinde güneş parlarken nemli mutfaklara tıkılmış bebek bezi kurutmaya çalışan köylüleri görmek beni bu fikirden soğutur mu? Toplu konutların arka bahçelerinde sürü sürü çocukları görmek beni bu fikirden soğutur mu?

•

Çalışmalarıma hangi hammadde üzerinden başladığım konusunda bir fikir vermek için günlüğümden temsil kabiliyeti olabildiğince yüksek parçalar seçtim. Bu kayıtların beni başlangıçta hedeflediğim sonuca götürmediğini daha önce de söylemiştim. Hayatımdaki olguların bir muhasebesini yapmamı ve bu konuda bir karar vermemi sağlamadı, sadece daha fazla olguyu görmemi sağladı ve yazdıkça daha fazlasını göreceğim hissi verdi. Sanırım görme eyleminin kendisinin, benim için gördüklerimden daha önemli olduğuna dair belli belirsiz bir bilgiye ulaşmıştım, çünkü yazdıklarımı asla baştan sona okumadım ve defterimi de ancak bir sene sonra tekrar açtım. Açtığımda da onunla ne yapacağımı bilemedim çünkü benim için iki ayrı şey vardı: bir tarafta belirsiz bir kaostan ibaret olan gündelik deneyimlerim, öte tarafta hayata dair teoriler, felsefe. İkisini birbirine nasıl bağlayacağımı bilmiyordum, bildiğim şeylerden örnekler çıkararak teorilere nasıl somut bir gerçeklik kazandıracağımı ya da teorilerle olguları nasıl aydınlatacağımı ve böylece nereye bakacağımı bilerek nasıl daha fazla şey görebileceğimi bilmiyordum.[1]

1. Bu sebeple bu kitapta tanımlanan keşiflerin kronolojik akışını takip etmek biraz zor olabilir. Bazen bir deneyimin ne anlama geldiğini ancak seneler sonra anlamaya başlayabildim, o zaman da yine seneler süren periyotlarla tekrar tekrar başa döndüm. Aslında bir konuyu anlamanın düz bir çizgi şeklinde seyretmediği, yukarı doğru uzanan bir spirali takip ettiği sonucuna vardım.

3

Artbölgeyi Keşfetmek

> ... bol bol kuşlar gördüm ama türlerini bilemedim, hatta öldürdüğümde bile hangisi yenir hangisi yenmez bilemedim. Geriye döndüğümde geniş bir ormanın kıyısındaki bir ağacın üzerinde oturan büyük bir kuşu öldürdüm. Herhalde dünya yaratıldığından beri orada patlatılmış ilk silahtı. Daha tetiğe basmıştım ki ormanın her yerinden olağanüstü sayıda, türlü türlü kuş yükseldi, her biri kendi meşrebince bağırıp çağırıyordu ama hiçbirinin ötüşü bildiğim ötüşlerden değildi. Öldürdüğüm mahluk bana bir nevi şahin gibi göründü çünkü rengi ve gagası şahine benziyordu ama pençeleri de tırnakları da sıradandı: Eti berbattı, yenecek gibi değildi.
>
> DANIEL DEFOE

GÜNLÜK TUTMAK bana pek de umduğum kadar mesafe kaydettirmemişti. Ama hayatımın gerçekleri konusunda kendi gözümde bir netleşme sağlayamasam da cehaletimin gittikçe daha çok farkına varmıştım. Gerçekleri ortaya çıkarmaya çalıştıkça kendi zihnimin pek de bilmediğim bir şey olduğuna iyice ikna oldum. Bu yüzden de en acil ihtiyacın, zihnimin alışkanlıklarına biraz daha aşinalık kazanmak olduğuna karar verdim. Anlamam gereken şey genelde zihin değil de kendi zihnim olduğundan, kitaplara başvurmak yerine düşüncelerimi yönlendirmeye çalışmadan serbestçe yazdığımda ne olacağını gözlemlemeye başladım.

Günlüğe başlamadan önceki zamanlardan kalma bolca malzeme vardı elimde; endişeden ve sıkıntıdan kaçmak istediğimde dü-

şüncelerimi bir yere çiziktirirdim. Bu yazdıklarımı gözden geçirdim ve bir keresinde, aklıma geldiği sırayla, sevdiğim ya da nefret ettiğim şeylerin bir listesini yapmayı denediğimi gördüm.

Nefret ettiğim şeyler

Anlamsız ve aşırı ayrıntılı şeyler.
Banliyö sokakları ve evleri.
Dantel perdeler.
Görmezden gelinmek.
Cicili bicili elbiseler.
Rezil olmak.
Gülünç düşmek.
İnsanlarla anlaşamamak.
Onaylanmamak.
Abajuru olmayan parlak ışıklar.
Özgün olma gayretlerimin taklit edilmesi.
Fazla göze battığımın hissettirilmesi.
Yaşlı sosyete kadınları.
Özellikle de hava güzel olduğunda evin ihtiyaçları için zaman harcamak.
Hoşuma gitmeyen bir şeye bir sürü para harcamak.
Üşümek, ayaklarımın ıslak olması.
Göze batmak, başkalarının yanında kavga etmek ya da uygunsuz giyinmiş olmak.
Zevkimin ya da eylemlerimin eleştirilmesi.
Arkadaşlarımın birbiriyle kavga etmesi.
Hiç sormadan eşyalarımı kullanan insanlar.
Kullanılmak.
Harbici, derbeder ya da dalavereci kadınlar.
Çalımlı erkekler.
Kadife ve peluş koltuklar.
Birinin tahakkümü altına girdiğimin söylenmesi ya da bunu hissetmek.
Eşitin saydığın ya da biraz aşağı gördüğün insanların eğlenceli zaman geçirdiklerini öğrenmek.

Sevdiğim şeyler

Çiçekler, ışık ve renkler.
Arabaya koşulan atların sabrı.
Köpeklerin şuursuzluğu ve türlü ruh halleri.
Zihinler birlikte hareket ederken sohbet esnasında bir fikir paylaşmak.
Bedensel duyumlar, sıcak güneş, rüzgâr, ritm, hareket ettikten sonra dinlenmek, su ve ateş.
Yabancıların ruh halini yüzlerine ve tavırlarına bakarak anlamak.
İnsanların sırlarını paylaşması – yabancı da olur arkadaş da.
Dostça bir şeyleri paylaşmak, başkalarının ihtiyaçlarını tahmin etmek.
Bir oyunda ya da resimde hedeflediğin sonuca ulaşmak.
Panayırlar, kalabalığa karışmak.
Güzel şeylere başlamak.
Eski araç gereç.
Verimi artırmak için uygulanan yöntemlere karşı, toprağı işleme, denizcilik ve zanaatlerle ilgili geleneksel bilgiler.
İnsan elinden çıkmamış karmaşık mekanizmalar.
Mülkiyetten azade olmak.
Bir şeyler satın almak.
Lezzetli yemekler.
Gülmek.
Eller ve insan teni.
Birini cazip bulmak.
İlk kavrandığı anda yeni bir fikir.
Sokakta şarkı söyleyen insanlar.
Temiz giysiler.

Tabii bu listelerde epey eksik vardı: Belli bir anda farkında olduğum şeyleri temsil ediyorlardı sadece. Bana pek büyük katkıda bulunduklarını da düşünmüyordum, çünkü o sırada arzuları ifade etmek için her türlü teşebbüsün, anlaşılmaz da olsa, bir adım daha ilerlemek manasına geldiğini bilmiyordum.

Daha sonra sadece istediğim ya da sevdiğim şeyleri değil aklıma esen her şeyi yazmaya çalıştım. Bu bana ilk başta zor geldi

çünkü hiçbir işe yaramadığı hissinden kurtulamıyordum; düşüncelerimi yönlendirmemek zaman kaybıydı bana göre. İlk denemede şöyle bir şey yazmışım:

> W. bahçede bir şeyleri buduyor ve bir ispinoz kuşu o hüzünlü kur şarkısını söylüyor; bana Peatfield'i, bahar akşamlarını ve badem çiçeklerini hatırlatıyor, sonra B.'yi, ertesi günkü tombul tomurcukları ve yakındaki çalıdaki yeşil tomurcukları ve – umarım kimse bunu bulmaz. Bulsalar ne olacak? Çünkü duygusal bir şey ve gülebilirler. Takıldım – öpülmek ve ardından gelen o boşluk hissi – boşluk – hoşluk – neden kafiye yapıyorum? – şiir – babam – Wordsworth – Woking – bahçemiz – çıplak ayakla kurbağaya basmak – babamın fotoğrafımı çekmesi – pek bir işe yaramıyor gibi, beni bir yere götürmüyor – tıpkı yaptığım pek çok şeyin uğraşmaya değmeyeceğini düşündüğüm gibi – şimdi de Micky [köpeğimiz] geldi aklıma, ölmeden önce geçirdiği krizler, öldükten sonra ona dokunduğumdaki soğukluğu ve katılığı.
>
> •
>
> adam – anne – A. – Anna – afallatıcı – azgın köpek – müzik – çokluğun çoğu – Alice – D. – ıslık – C. gülmüştü – Micky kendine gülünmesinden nefret ederdi – yoldaki it dalaşı – okulda yalan söyleyen ve beni çimdikleyen M. P. – pembe kalemi yutmak – bu konuda yalan söylemek – "basit" ve "birleşik" kelimelerini yazarken kopya çekmek – okula geç kalmaktan ya da doğru imlayı bilmemekten duyulan korkunun sefaleti – dişinin çıkması – Bay C. H. – sülün. "Şu bebeğe bakın!" dediğimde beni azarlamışlardı, tıpkı annem de bir tane yesin dediğimde azarladıkları gibi, çünkü dediklerine göre kilo alıyormuş... (böyle böyle iki sayfa daha gidiyor ve şöyle bitiyor): Neden düşüncelerim hep anılar – ya şimdiki deneyimler ne olacak? – yine hayatımın sıkıcılığı ve vasatlığı hissi – hiçbir işe yaramadığım, lanetli olduğum, beğenilecek biri olmadığım, hiçbir konuda sivrilemediğim, boş bir faydasızlıktan ibaret olduğum hissi.

Bunu baştan sona okuduğumda düşüncelerimin beklediğimden ne kadar farklı olduğunu görüp bir kez daha şaşırdım. Boş boş camdan bakarken ya da çoraplarımı yamarken birisi "Ne düşünüyorsun söyle!" dese, somut bir şey düşünmüyorsam, etraftaki gö-

rüntü ve sesleri belli belirsiz algıladığımı, yapmayı planladığım şeyleri, falancanın biraz önce dediklerini, yemek zamanı olup olmadığını, mektup gelip gelmediğini kafamdan geçirdiğimi söyleyebilirdim. Zihin kendi haline bırakıldığında esasen gündelik meselelerle uğraştığı yönünde bir izlenimim vardı. Ama şimdi düşüncelerimi sadece düşünmek yerine yazmaya karar verdiğimde sadece ilk bir-iki cümle şimdiyle ilgiliydi, ondan sonra on beş-yirmi yıl önceki anılara dalmıştım, senelerdir bilinçli olarak düşünmediğim şeylerin, hatta hatırladığımı bile bilmediğim şeylerin anılarına. Bu deneyi tekrar ettiğimde her seferinde aynı şey oldu. Öyle görünüyordu ki sadece zihnimin yüzeyindeki kırışıkların farkındaydım ama düşünceyi yazma eylemi, beni geçmişin yoğun bir şekilde canlılığını koruduğu başka bir ortama geçiriyordu. Zihnin bu derin sularının sakinlerini görmek, huyunu suyunu bilmediğim mahluklarla karşılaşmaktan dolayı biraz huzurumu kaçırsa da yazma eylemi beni şaşırtıcı ölçüde rahatlatıyordu, bu yüzden de ne zaman endişeye gömülsem bu yöntemi kullanmaya başladım. Mesela korku düşüncesiyle başlayarak şöyle şeyler yazmışım bir keresinde:

> Okulda masanın altındaki şiir kitabından kopya çekerken beni bir kız görünce yalan söylemiştim. Ödevlerimi kötü yaptığımda da Bayan B.'ye bahaneler uydururdum – neden yalan söylerdim? – bir şeyden kaçmak için mi? – neden? – cezadan mı? – nasıl bir ceza? – köşede tek ayak – Ölüm? – neden ölüm? – ölüm ne manaya geliyor? – Son – öfke – nefret – baba – zalim – eve dönmek – boşuna – aptal – kim? – ben mi? – çünkü salak... (bu şekilde devam edip şöyle sona eriyor): B.'de yatağa girdiğimde bir şeylerimi kaybettiğim için ağlardım – dışarıda olduğum için – dışlandığım için – ölüm – ? – ? – B.'de kaybolduğum için ağlardım – boşluk – kime sığınacağımı bilmezdim – Külkedisi'ne ağlardım – oyunda hayaleti oynayan Bayan W.'den korkardım – gök gürültüsünden – vehim – uyumadan önceki hisler – ne hissi? muazzam büyüklük.

Bunun gibi pek çok kayıt bulduğum halde ne manaya geldiklerini anlamak zordu. Ben de başka deneyler yapmaya karar verdim.

Korku duygusundan başlayarak düşüncelerimi kendi haline bırakmak yerine o anda korktuğum şeylerin bir listesini yapmaya çalıştım.

Korktuklarım:

– sokaklarda birinin benimle konuşması – saklanmak istiyorum.

– bir toplantıda tanıştırıldığımız insanların doğru davranış şeklini bilmediğimizi düşünmesi.

– pot kırmak, insanların bizim için iyi düşünmemesine neden olmak.

– kadınların girmemesi gereken bir lokantaya filan gitmek ve insanların dik dik bakması.

– göze batmak.

Aynı zamanda gündelik işlerde ağır bir endişe yükü hissettiğimden tek bir gün içinde endişe yaşadığım bütün anları not etmeye çalışmıştım. Şöyle yazmışım:

– karşıdan karşıya geçmeden önce kaldırımda telaşa kapıldım.

– tramvayda vatmana korka korka soru sordum ama cevap öyle kısa, aceleci ve Amerikan tarzıydı ki anlayamadım.

– trende sıra sıra insanın arasından geçip kadınlar tuvaletine gitmeye çekindim.

– otel sahiplerine nasıl davranacağımı bilemedim çünkü faturayı şişireceklerinden şüphe ettim.

– hamallarla komiler arasından bavullarımı kaptırmadan, dolayısıyla bahşiş ödemeden geçebilmek için adeta koştum.

– kafeteryada rahat ettim çünkü ne kadar bahşiş bırakmalı diye kafa yormama gerek yoktu.

Yine biraz şaşırmıştım çünkü bazen üzerimde ağır bir yük oluşturan korkularımın, onlara sebebiyet veren durumlarla kıyaslandığında neden bu kadar büyük olduğunu anlayamıyordum. Aynı zamanda sebeplerin iki farklı versiyonu arasında bir miktar uyumsuzluk var gibiydi. Sebepleri düşündüğümde basit toplumsal zorluklar gibi görünüyordu, düşünmeyi bırakıp da zihnimi kendi halinde gezinmeye bıraktığımda hemen çocukluktaki sorunlara ve yoğun duygusal aciliyet yankılarına dalıyordum. İki farklı benli-

ğim var gibiydi, birisi bilinçli olarak düşündüğümde tepki veriyordu, diğeri düşüncelerimi otomatiğe bağladığımda. Otomatik benliğimin düşüncelerini daha fazla incelemeye, ona sorular sormaya ve hiç durup düşünmeden yanıtlamaya karar verdim.

Bu yüzden de kendimi görünürde sebepsiz bir endişe bulutu altında hissettiğim günlerden birinde şunları yazdım:

> Bu huzursuzluk, bu uğursuz bir şeyler olacağı hissi neden? – yanlış yapmak – ceza – yakalanmak – ben buna bencillik derim – bende bir eksiklik var gibime geliyor, başka insanların yaptıkları şeyleri yapmak bana göre değil sanki ama yaptığımda da genelde mutlu oluyorum... bir kadının memeleri – kuş yuvası gibi, yumuşak ve ipeksi tüylerle dolu – fındıkfaresinin küçük beyaz karnı. Bunun ötekiyle ne alakası var şimdi?

Bu şekilde devam ettikten sonra şöyle bitiyor:

> siyah bir adam seni tutuyor, bebeksin, bir ağacın üzerinde, kollarında – siyah adam – babam – bebekken bana bakmış olmalı – parlak tellerle çalıştığını ve beni şarkı söyleyerek uyuttuğunu hatırlıyorum – "Now the day is over."

Bütün bunların ne manaya geldiğini bilemesem de otomatik benliğimin uzak geçmişteki olaylarla meşgul olduğu ve belki de şimdiki zamana yetişkin hayatıyla gerçek bağlantısı olmayan kaygılar, duygular taşıdığı belliydi. Babamın çalışma odasındaki elektrikli makineyi üç yaşından beri görmemiştim. Bunun şimdiki endişelerimle ne bağlantısı olduğunu anlayamıyordum.

Daha sonra rüyalarımı da aynı şekilde incelemeyi düşündüm. O sıralarda sık sık rüyamda denizi görüyordum, yüzmek istiyordum ama çeşitli şekillerde engelleniyordum. Bu yüzden de "deniz" kelimesini başlangıç noktası olarak seçtim.

> DENİZ... anne – Bayan R.'ye güldüklerinde ve denizi maviye boyadığımı söylediklerinde utanmıştım – neden böyle suçlamalar bana hep haksız geliyor, inkâr edip kaçmaya uğraşıyorum hararetle – denizde yüzmek. Ne manaya geliyor? Derin, serin, yeşil suya dalmak ama çoğunlukla mayom olmuyor ve insanlar bakıyor ve ben asla

çıplak yüzmem ve insanların canı cehenneme – ? – ? – Tanrı – deniz bu anlama mı geliyor? – kendimi kaybetmek – zirva – B.'de denizden korkardım – bileklerimden daha derine gitmeye korkardım...

Tanrı'nın işin içine karışmasına şaşırmıştım. O sırada birisi bana Tanrı konusundaki fikirlerimi sorsa muhtemelen bilimdeki son modaya uyup, suya sabuna dokunmayan, agnostik bir fikir öne sürerdim. Böylece bu sorunun başarılı bir biçimde üstesinden geldiğimi zannederdim, bu konudaki duygusal güçlüklerin geçmişte kaldığını, ergenlikte normal olduğunu ama yirminci yüzyılda bir yetişkinin meselesi olmadığını düşünürdüm. Ama deniz konusunda özgürce düşünürken bu kelime ortaya çıktığı için otomatik benliğimin bilinçli benliğimle aynı fikirlere sahip olmayabileceğini düşünmeden edemedim ve "Tanrı" kelimesini başlangıç noktası alarak serbestçe yazmaya koyuldum:

TANRI... mutluluk – yanlış – lanetlenme – inanmayanlar lanetlenir – insan ne zaman mutlu olsa, ne zaman keyif alsa, peşine bir şey düşer – cennetin av köpekleri – kaybolacağını düşünürsün – yakalanırsan lanetleneceğini – iyisi mi hiç durma – Tanrı kötüdür, acımasızdır – Eski Ahit'teki Tanrı koca şehirlerin yerle bir edilmesi için emir verir – kıskanç Tanrı, günahları biriktirir – Aman Tanrım – ne Tanrı ama! – Cehennem – kavrulacaksın, yok olacaksın, patlayacaksın – Cehennem azabı beni korkutuyor – söylediklerine inanmıştın ve ruhunu kurtarmak için misyoner olmaya karar vermiştin – Tanrım, bize yardım et – biz zavallı günahkârlara merhamet et – bu ölümün bedeninden hiç mi kurtuluş yok – benimle yaşlan, en iyisi – otlu tepelerde serseriler sana tecavüz edecek demişlerdi – ağlamıştım – Aman Tanrım, gelip geleceği yer burasıymış demek – Tanrı bizi korusun – neyden? Senin tabiatına dair kendi fikirlerimizden – gaddar ve kıskanç bir Tanrı – insanın korkmasına şaşmamalı – Tanrı bizi korusun – bize merhamet etsin – içimizde hiç sıhhat yok – habire bunu söyleyip durursak olmaz tabii – Cehennem – yanmak – lanetlenmek – çabuk – çabuk – kaybedecek zaman yok – görkemli güneş – hayranlık – seni Tanrından daha çok seviyorum – bana öğretilen Tanrından – ağaçlar, otlar, rüzgâr ve deniz – "Sana şükran ve minnet duyuyorum, açık havanın Tanrısı" – vıngır vıngır kurtlar,

balçık – kör deniz solucanları – beyaz kurtlar – bağırsak kurtları – şıringalar – korkunç, berbat – aybaşı – kanın cehennemi kokusu – her şeyin sonu – hapishane – hapishane – etekler – kösteklemek – saç tokası – sinir – eğlenceli – kahkaha – şaka – fena – edepsiz – kötü kokular – terli vücutlar – bir erkeğin sağlıklı vücudu – gömleğin önü açık – P. – canlılık ve mutluluk – özgürlük – Babalarınızın Tanrısı kahrolsun – zındıklık – benim Tanrım daha iyi...

Burada kesilmiş, herhalde araya bir şeyler girdi. Mutat İngiliz Kilisesi terbiyesinin böyle sonuçlar yaratmasına hiç şaşırmadım, bu iç dökmenin geçici bir ruh halinin sonucu olup olmadığını anlamak için üç aylık bir aradan sonra tekrar denedim:

Tanrı – sanrı – sancı – ne saçma – ölüm – hastalık – günah – acı – hayvanlar – cinsellik – güç – kuvvet – aşk – bundan ne çıkacak? – devam et, devam et, devam – Tanrı – sancı – kadiri mutlak – gökyüzüne yayılmış – yaklaşan bir fırtına gibi – kadiri mutlak – mutlak – berbat – sevgi dolu? – ? – ? – Tanrı – Tanrım bize yardım et – Fırtınanın kırbaçladığı ağaçlar – "Ama Tanrı rüzgârda değildi" – "Rab" daha mahrem ama "Tanrı" kadar şahsi değil – suların üzerinde yürüyen Tanrı – Tanrı başka ne manaya geliyor? Kutsal – görev – gece parlak beyaz bir ışık – tersini dene – İblis – B – Baba – bıkkınlık – vazife – sağanak – çürüme bu – çürüme – çürüyen – bozulma – ölüm – İblis – Ölüm – Vazife – sağanak – gök gürültüsü – ölüm – şimşek – öldürmek – kötülük – Cehennem – Günah – lanetlenme – vazife – lanetlenme – İblis – Tanrı – Şeytan – kişiye özel bir zalim – bir Eski Ahit karakteri – Faust'un Şeytanı – Haz – İhtiras – çürüme – menfur – hastalık – veba – kokuşma – felç – felçli – General Paresis – frengi – ihtiras – iğrenç – yalnız – lüks – bırak bu kelime oyunlarını... Tanrım bana yardım et – lütfen Tanrım – Tanrı lütfederse – Tanrı bir ruhtur – bir ruh – tin – cin – içki – tinsel – mavi giysiler ve gergin sesler – yerlerin ve göklerin yaratıcısı – "ve Tanrı dedi ki... ışık olsun... ve ışık oldu" – güç – her şeye kadir – buyruk – otorite – Firavunla nasıl da acımasızca oynamıştı – sanki insanı bir kafeste tutuyor ve kaçamıyorsun – kuralları koyar, uymaya zorlar, hapis, hakkaniyetli – öyle mi? – öyle mi? – Tanrı böyle *olmalı* dedi – insanın ebeveynleri de böyle söyler – neden, neden, neden, neden? – Tanrı'dan nefret ediyorum – Tanrı benim mutlu olmamı istemiyor – "Neden yapmak *zo-*

rundayım?" – "Çünkü ben öyle diyorum" – peki sen kimsin? – sana neden boyun eğeyim? – eğmeyeceğim, eğmeyeceğim – çocuk – kanunlara uymak konusunda bir itiraz yok – sevdiğin için yapıyorsun – sevgi, sevgi, insanların sevinç anları ve güzellik ve biçim – o zaman değişmeyecek şekilde *biliyorsun* – "daha önce çocuk gibi koruyordum – çocuk gibi anlıyordum – şimdi yüz yüzeyim" – sevgi – sevgi Tanrı'dan gelir.

Bir kez daha denedim, bu sefer altı ay sonra. Daha önce yazdıklarımı okumamıştım ve hiçbir şey hatırlamıyordum. Ancak bu sefer Tanrı kelimesiyle değil, "inanıyorum" fiiliyle başladım.

İnanıyorum... Tanrı'ya, vs. – faydasız – Tanrı – gökyüzünde büyük bir şey, orman örtüsü gibi – içimde küçülen bir korku – "aman Tanrım" dediğim zamanki bir acının hatırası, kötü bir şey olacağından, başına gelecek lerden korkmak – dehşet – "Tanrım bana yardım et" dediğim zamanlardaki – "Tanrım, okula geç kalmayayım" – panik, korku – mantıksız, sadece Tanrı yardım edebilir – yanlış bir şey yapma, onaylanmama korkusu – hissetmeyeli uzun zaman oldu. Tanrı – erkek bir ilaha dikilmiş uzak bir mihrap – dağdaki İbrahim – insanın yüzünü yakan delici gözleri olan Musa'nın Tanrısı – hayır, Tanrı'nın yüzü insanın gözünü kör eden çok parlak bir ışıktı – Aziz Pavlus da kör olmuştu – ve Tanrı, hayır Rab, ateşte değildi – yine de bana ateşin ta kendisi gibi geliyor – bir çalılık yangınını seyrederken ve söndürmeye çalışırken yaşanan o tuhaf huşu, dehşet ve heyecan – ateşlerin yaşayan öfkesi – Tanrı bu – gaddar, yıkıcı, güzel, zalim – güneş de insanın gözünü kör eder – yüzüne bakamam – neşeli, güçlü ve uzaktır – ne kadar yalın o kadar güzel – çehresindeki ışık insanın uzuvlarına can katar – ama çok uzakta, iyi huylu ve Ateş gibi korkulacak ve hayret edilecek bir güç değil – Ateş – bazen insanın içinde ışıyan tuhaf bir şey – bazen titreşen küçük bir alev – Tanrı – ağaçlar ve ormanlar uzak durur – Downs'ta kendilerine has temaşa dolu bir hayatları olan devasa huş ağaçları – yağmur, ısrarlı, gem vurulamaz, rüzgâr – bazen kötü, uluyan, haşin denizler, şahsiyeti var ama insan değil – önemsiz insani meseleler dışında amaçlara sahip – uçsuz bucaksız, tefekküre dalmış bir varoluş – sadece sudan öte bir şey – Dünya, daha nazik bir varlık, pasif ve verimli, deniz, rüzgâr ve ateşten daha fazla insanın kölesi – bunların ehlileştirilmesinde bir tahammül hissi var.

Bütün bunlar kafamı epey karıştırmıştı. Şöyle düşündüm: "Bir yanım bambaşka şeylere inandığı halde bilimadamlarının evrenin yapısı konusunda söylediklerini kabul ettiğimi iddia etmenin ne faydası var?"

Her ne kadar varlıklarından haberdar olmasam da, otomatik benliğimin bu inançları duygu ve eylemlerimi etkileme gücüne sahip olamaz mıydı? Bilinçli benliğimin düşüncelerini pek dikkate almadığına göre bu yanımın inançlarını kontrol etmenin bir yolunu bulmak önemli değil miydi?

Bir ara bu iç dökmelerimi bir arkadaşıma gösterdim. Çocukluğumuz birlikte geçmişti, sık sık aynı evde bulunmuş ve tıpatıp aynı din eğitimini almıştık. "Aman böyle şeyler de nereden gelir aklına! Ben hiç böyle düşünmem!" dedi bana. "Ben de düşünmem. Bana ne düşündüğümü sorsan burada yazdıklarımın tek kelimesini bile söylemezdim. Ancak elime kâğıdı kalemi alıp düşüncelerimi tamamen serbest bıraktığımda keşfediyorum böyle düşünceleri. Belki insanın aklının ucundan bile geçmeyecek fikirlere sahip ikinci bir zihni daha vardır," dedim. "Belki," dedi ama deneyi yapmaya pek meyletmedi.

Ama ben kendi adıma meseleyi burada bırakamazdım. Bilinçli ve otomatik benliklerimin fikirleri arasındaki bu uyumsuzluk, bir şeyi neden sevdiğim ya da ona dair ne düşündüğüm konusunda kesin şeyler söylemekte neden zorlandığıma dair bana bir fikir vermişti. Çünkü genelde bilinçli fikirlerimin en önemli şey olduğu hatta onlardan başka bir şey olmadığı zannıyla otomatik benliğime kulak vermeden kararlarımı almaya çalışmıştım. Bu yüzden de kararlarım sadece kısmi hakikatler üzerine temellenmişti, sonuçta da vardığım neticelerden asla emin olamamış, en ufak bir müdahalede tam tersini düşünmeye meyilli olmuştum. Bunu belli belirsiz fark edince, önemli kararlar almam gerektiğinde bu serbest yazma tekniğini kullanmaya başladım. Mesela beni yarı çeken, yarı iten birisi hakkında karar vermeye çalışırken şunları yazmışım:

S.'nin neyi temsil ettiğini bulmam lazım – hovarda – acıma – bela aramak – bu F.'nin teorisi – bir kahkaha sesi, sokaktan sarhoş biri geçiyor gibi – sokak kadınları – dönelim, S. ne manaya geliyor? Yumuşak, siyah saçlar, Provence toprağı gibi alın rengi bir ten – eski şeyler – şarap ve güneş ışığı – küçük siyah bebeğim, Omslopagas değil, Campden Hill Road'da kaybettiğim daha eski bir bebek, kahverengi gövdeli, siyah yün saçlı – H.'nin saçları – kılık değiştirme kutumuzdaki peruk – S. kılık değiştiriyor – Babam da değiştirirmiş, İmparator kılığına girermiş – Neron – Roma yanarken keyif süren hovarda – keyif süren... yasaklı – Pluton – şeytani – görkemli günah – hissetmiştim – bir coşku, bir zafer hissi.

Başkaları için muhtemelen pek anlaşılır olmayan bu notlar, bana hislerimin bu şahsın kendisinden ziyade, bende uyandırdığı duygularla ilgili olduğunu göstermeye yetmişti.

Böyle deneyler sayesinde, benliğimin otomatik dediğim bu kısmının, önce varlığını sonra da yapısını zamanla anlamaya başladım. Aynı zamanda bu benliğe dair daha önceki cehaletimin, hayatımın bunaltıcı bir vasatlıkta olduğunu, hakiki ve hayati şeylerin hep dışarıda, sokaklarda, başkalarının hayatlarında olduğunu hissetmem için yeterli sebep olabileceğini düşündüm. Bütün her şeyi yüzey kırışıklarından ibaret sanmıştım, halbuki benim için hayati önemde olaylar uzaklarda değil zihnimin durgun yüzeyinin hemen altında vuku buluyordu. Bu keşiflerin bazıları pek sevimli olmasa da, beraberlerinde dehşet ve umutsuzluk yankıları getirseler de en azından bana yaşadığımı hissettirmişlerdi.

4

Keyfin Gelip Gitmeleri

Bahar ya da yaz akşamları sıklıkla dışarıda olanlar zaman zaman üstlerinden bir gece kuşunun kanat sesini ve kesik kesik tekrarlanan ötüşünü duyarlar. ... Bu kuşların bazıları hemen hemen her akşam vakti hava kararıktan sonra evimin üstünden, yukarıdaki tepelerden ve North Fields'den aşağı Dorton'a, dereler ve çayırlar arasında daha bol yiyecek bulabildikleri yerlere doğru uçarlar.

GILBERT WHITE

DENEYİMLEDİĞİM OLGULARIN ufukta sürekli uzaklaştığını ve zihnimde hiç haberdar olmadığım düşüncelerin gezindiğini keşfettikten sonra, atıldığım işin zorluğu karşısında biraz yılgınlığa kapıldım. Özel bir deneyim seçip bunu ayrıntısıyla incelersem sorunun daha kolay üstesinden gelebileceğime karar verdim. Nasıl günlüğüme her günün en güzel anlarını kaydetmeye çalıştıysam, şimdi de bu anları daha dikkatli incelemeye, olası sebeplerini bulmaya çalışıyordum. İlk fark ettiğim şu oldu: Belli ruh hallerinde en basit şeyler, mesela küvetteki suyun üzerine vuran elektrik ışığı bile bana yoğun bir keyif veriyordu, halbuki başka zamanlarda, sevdiğim müzikten, bir bahar gününden ya da arkadaşlarımla birlikte olmaktan hiçbir tatmin duymayacak kadar kör, tepkisiz ve kapalı oluyordum. Bu yüzden de bu ruh hallerinin neden kaynaklandığını bulmaya niyetlendim. Kendim konrol edebilir miydim? Bazen benim istemli bir hareketimden etkileniyorlardı sanki. Özellikle bir şeyleri yazıya dökmenin yarattığı etki bana çarpıcı gelmişti. Sanki

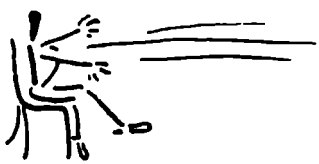
ben bir şeyleri yakalamaya çalışıyordum da yazılan kelimeler, kendi anlamlarından daha farklı bir şey olan gölgeli bir biçimi bir anlığına yakalayan bir ağ teşkil ediyordu. Bazen yazma edimi, közün üzerine benzin atmak gibi oluyordu; alevler yükseliyor, etraftaki karanlık aydınlanıyor, daha önce hiç tahmin etmediğim bir görünüp bir kaybolan ışıltılar doğuyordu.

Yaşadığım deneyimi tanımlamaya çalışmak sadece kalitesini artırmakla kalmıyor, bu tanımlama gayreti beni, zihnimin en küçük hareketlerine karşı daha uyanık bir hale getiriyordu. Çok çeşitli algılama yolları olduğunu keşfetmeye başladım ve bunlar, zihnin içsel bir jesti olarak tanımlayabileceğim bir şeyle kontrol edilebiliyordu. Özfarkındalık, insanın Ben-liğinin çekirdeği olduğundan merkezi bir ilgi alanı oluşturuyordu sanki. İstendiği takdirde bu varlık çekirdeğinin yerinin değiştirilebileceğini keşfetmiştim; ama bunu hiç hissetmemiş birine nasıl yapılacağını anlatmaya çalışmak, kulaklarını nasıl oynatacağını anlatmaktan farksız.

Genellikle bu farkındalık merkezi kafamın içinde bir yerlerde gibiydi. Ama zamanla bunu bedenimin farklı yerlerine hatta tümüyle dışıma aktarabileceğimi öğrendim. Bir keresinde trende gece yolculuğu yaparken gün boyu edinilmiş izlenimlerin zihnimde itişip duran kalabalığı yüzünden bir türlü uyuyamamıştım, tesadüfen kalbimde "kendimi hissettim" ve bir anda zihnim öyle yatıştı ki birkaç dakika içinde huzurlu bir uykuya daldım. Ama yirmi beş yıl boyunca farkındalığın içeride bu şekilde yerleştirilebileceğini keşfetmeden yaşamış olduğum fikri beni şaşırtmıştı.

Olaylara bakma *tarzımı* kontrol etme gücüme dair ilk ipucunu müzikle bağlantılı olarak yakaladım. Önceleri müzik dinlerken sürekli işittiğimden daha fazlası olduğu fikri bana musallat olur ve keyfimi kaçırırdı; ama zaman zaman bu engeli aşarak bana tek başına yeten ve yetersizliğimi unutturan bir keyfe kavuştuğum olurdu. Fakat bu durum nadirattandı ve çoğunlukla bir müddet dikkatle dinledikten sonra dikkatim dağılır, kendi düşüncelerimin gevezeliğine, kişisel dertlerime dalar giderdim. Sabırsızca kendimi sarsar, konserin geri kalanını tam bir yoğunlaşmayla dinlemeye karar

verirdim ama neticede sırf bu kararı almakla kendimi müzik içinde kaybedemediğimi görürdüm. Ancak zaman içinde doğrudan deneyerek dinlemeyi başaramadığımı fakat belli bir içsel jestten sonra dinlemenin kendiliğinden gerçekleştiğini fark ettim. Bu gayreti kendime çeşitli şekillerde tarif etmiştim. Bazen farkındalığımı ayak tabanlarıma kaydırıyordum, bazen kendim olan bir şeyi salona gönderiyordum ya da orkestranın yanında durduğumu tahayyül ediyordum. Nasıl bir his olduğunu kendime hatırlatmak için küçük bir resim bile çizmişim.

Şöyle notlar almışım:

> Geçen çarşamba Covent Garden'da operaya gittim, *Rigoletto*. Yorgunluktan ölüyordum ve ilk başta dinlemeyi beceremedim (hele o sıkış tıkış galeri banklarında) ama sonra kendimi kendimin dışına çıkarabileceğimi, müziğe yakın bir yere koyabileceğimi hatırladım – sonrasında bazen müzik başımın üzerinden aştı ve dinlenmişlik hissiyle, hafiflemiş olarak çıktım.

Bu sıralarda nasıl dinlemenin farklı yolları varsa bakmanın da farklı yolları olduğunu sezmeye başlamıştım.

Bir gün aylak aylak yükseklerde süzülen martıları seyrediyordum. Pek de ilgimi çekmiyordu çünkü onlara "martı işte" gözüyle bakıyordum ve kâh birini kâh ötekini seyrediyordum. Sonra aniden bir şey açılır gibi oldu. Tanıdık şeylerden duyduğum sıkıntı derin-soluklu bir huzur ve keyif duygusuna dönüştü ve bütün dikkatim uçuşlarının şekline ve ritmine, sessiz bir dansa benzeyen ağır süzülüşlerine odaklandı.

Ne olduğunu gözlemlemeye çalıştığımda farkındalığımın bir şekilde genişlediği fikrine kapıldım, gördüğüm şeyi düşündüğüm

kadar hissediyordum da. Gündelik hayatta kendi bedenimin dışına çıkmaya ve başka insanlarla aynı duyguları hissetmeyi öğrenmeye can atıyor, ama nereden başlayacağımı bilemiyordum. Sonra müzikteki hilemi hatırladım ve "kendimi dışarı koymayı", odadaki sandalyelerden birine oturtmayı deneyerek işe başladım (odada tek başına olduğumdan başlangıç için bir sandalyenin yeteceğini düşünmüştüm). Sandalye hemen farklı bir gerçeklik kazandı, oranlarını "hissettim" ve şeklini sevip sevmediğimi hemen söyleyebildim. Daha sonra bakmanın sırrının bu olabileceğini ve insanın istediği şeyleri öğrenmesi için uygulanabileceğini düşündüm. Normalde dışarıdaki şeylere kafamdan bakardım, sanki kafam kendimi içine kapadığım ve pencerelerinden dışarı bakıp olan biteni seyrettiğim bir kuleydi. Şimdi istediğim zaman dışarı çıkabileceğimi, aşağı inebileceğimi ve olan bitenin bir parçası olabileceğimi keşfediyordum, böylece kulenin mesafeli yüksekliğinden göremediğim bazı şeyleri deneyimleyebilecektim... Böyle yeni bir olasılığı keşfettikten sonra bazı şeylere bakmak için sürekli aşağı indiğim düşünülebilir. Halbuki his değil düşünce talep eden günlük bir işin baskısıyla bu yeni özgürlüğü adeta unuttum, aynı zamanda sanırım bu özgürlükten ve kulemin güvenliğini sık sık terk etmekten korkuyordum.

Bu yöntemlerle algılama gücümün, doğrudan bakmaya ya da dinlemeye çalışarak değil bu özel içsel jestle değiştirilebileceğini anlamaya başladım.

Sonra sadece algılamanın değil eylemenin de aynı şekilde kontrol edilebileceğini tahmin etmeye başladım. Günlüğümde şöyle bir şey buldum: "Pinpon oynamanın sırrı, kolunu gevşek ve rahat bırakmak." Her türlü atletik sporun elkitabında buna benzer bir cümle geçiyordur eminim ama herkes öyle dediği için bunun doğruluğunu kabul etmekle, kendi kaslarınla bunu kanıtlamak çok farklı şeyler. İlk oynamaya başladığımda böyle hareketli bir topu küçücük bir raketle yakalamanın gayret etmeden mümkün olamayacağına inanıyordum. Çünkü zorlukları yenmenin tek yolunun gayret etmek olduğuna inanacak şekilde yetiştirilmiştim. ("Bayan

Smith, bu işlem çok zor." – "Biraz gayret et, canım.") Gayret, kaşları çatmak, kasları sıkmak ve çabalamak manasına geliyordu. Yani pinpon zorsa insan gayret etmeliydi. Bunun sonucuysa aşırı gayret sarfeden kaskatı bir vücut ve topa ani hareketlerle dalmaktı, ta ki birisi "Kolunu gevşek bırak" diyene kadar – ben de inanmaya inanmaya bu tavsiyeyi yerine getirmeye çalıştım. Top anında fileyi aşıp karşı sahanın öteki ucuna düşmeye başladı, hem bir kere de değil, ben kendimi tutup da karışmadığım sürece tekrar tekrar. Beni şaşırtan, kolumun ne yapılacağını kendiliğinden biliyormuş gibi bir hali olmasıydı; benim yardımım olmadan güç ve yön konusunda doğru hükümler verebiliyordu. Burada gerekli olan içsel jest kenara çekilmekti.

Hareket konusundaki bir sonraki keşfim çorapları yamarken gerçekleşti. Genellikle parmaklarımda bir beceriksizlik vardı, ne yapacağımı bilemez, bitirmek için sabırsızlanırdım ama iş uzadıkça uzardı çünkü bana hiç ilginç gelmediğinden sürekli hayallere dalardım. Ama günün birinde bir yerde, insanın bütün vücut hareketlerinin farkına varmayı öğrenmesi gerektiğini okudum. Kitapta başka neler yazdığını hatırlamıyorum ama bu yazan bana ilginç geldi ve denemeye karar verdim. Çorabımı yamarken bir içsel eylemde bulunabileceğimi fark ettim, bir mesafe alma eylemiydi bu, elimden uzaklaşacak, ona karışmayacak, iğneyi istediği yere sokmasına izin verecektim. İlk başta kafamın, elimin işini yapmaya çalışmasını engellemekte epey zorlandım ama başardığımda netice beni hayrete düşürdü; çünkü bir anda büyük bir rahatlama hissettim ve hiç gayret harcamadan azami hızda çalışmaya başladım. Bu sadece geçici bir etki değildi, her şeye burnunu sokan beynimi gemlemeyi her başardığımda aynı sonucu alıyordum. Böylece dikiş dikmek mümkün olduğunca kaçılması gereken sıkıcı bir işten hevesle beklediğim bir şeye, elimdeki hareketin verdiği hissin keyfine varılacak bir zamana dönüştü.

Bu keşfin benim için çok önemli olduğunu hissettiğim halde umduğum şekilde kullanmayı başaramadım. Ne yapılması gerektiğini bildiğim halde, masallarda kendilerine onca tembihle verilen

büyüyü kullanmayı unutarak beni sinir eden kahramanlar gibi, yapmam gereken şeyi bir türlü hatırlayamıyordum. Ama hatırladığım zamanlarda, kendi özünün bir parçasını dışarıya salan ve yemek istediği şeyin etrafını sarmalayan o tekhücreli hayvan geliyordu aklıma. Kendim için hayati bir özü böyle dışarı salmak yeni bir jestti, müzikte denediğim farkındalığı kendi dışıma koyma hareketinden daha yaygındı; bir denizşakayığının tüylü parmaklarını açması gibi, görünmez duyargaları açmaya benziyordu. Aynı zamanda dünyaya karşı genel tavrımın bir nevi büzüşme olduğunu gördüm, sert bir dokunuşla rahatsız olan denizşakayığı gibi, kendi yaptığı koruyucu duvarların arasında kapalı kalmış amipler gibi. Bir şeyi algılamak istediğimde duyargalarımı sürekli açık tutabileceğim o emniyet halini daha öğrenmem gerekiyordu.

Bana bu zihinsel jesti tekrar hatırlatan şey bahar havası mıydı bilemiyorum. Neredeyse bir yıl sonra Virginia, Richmond'da bir sıcak dalgası vardı. Bir akşam tozlu yol kenarında ağaçların, çınardı galiba, yeni çıkan yapraklarını gördüm, solan gökyüzünün önünde eski demir kapılar ya da antik elyazmalarının süsleri gibi şekiller çiziyorlardı. Bu şekle sahip olmak için içimde büyük bir arzu duydum – belki çizerek onu yakalayabilirdim. Ama oturup resim çizemeyecek kadar meşguldüm, hem zamanım olsa bile nereden başlayacağımı bilemezdim. Sonra farkındalığımın kollarını ağaçlara doğru uzatmak geldi aklıma, etraflarında akacak, şekillerinin nefasetiyle beslenecek, inceliklerinin bir parçam olmasını sağlayacaktım, böylece onları kâğıda aktarmama gerek kalmayacaktı. Bundan aldığım keyfi unuttum ama beceriksiz bir not alma girişiminde bulunmuşum: "İçimdeki ağaçların ta tepesinde bir kuşun öttüğünü duyuyorum." Aldığım keyfin hatırasına en yaklaşan ifade buydu ama kulağa öyle tanıdık geliyordu ki kendi ifadem olmayabileceğinden, benden önce birinin söylemiş olabileceğinden şüphe ediyordum.

Bundan sonra başka bir jest keşfettim, farkındalığımı vücudumun sınırlarına doğru itiyordum, öyle ki bütün uzuvlarım canlılıkla doluyordu ve kendimi yumuşak, yuvarlak hissediyordum. Bu

sefer daha gündelik bir tanım bulmuş ve buna sadece: "O tombul duygu" demişim. Daha sonra şöyle bir not buldum: "O tombul duygu insanın nefeslerini derinleştiriyor." Bu ilgimi çekmişti, özellikle de safi zihinsel bir jest dediğim şeyi takip eden bedensel bir etki olduğu için. Aynı zamanda "tombul duygu" için kullanım alanları bulmakta da gecikmedim; zorlu mülakatlarla dolu bir günün ardından eve döndüğümde dışarı itme jestini denemeyi hatırladım ve kısa bir süre sonra kendimi tamamen dinlenmiş, hiç nazlanmadan akşamın taleplerine karşılık verebilecek durumda hissettim.

Kısa bir süre sonra ihtiyacım olduğunda duyargalarımı açmamı neyin engellediğine dair bir ipucu buldum. Bir akşam New York'ta Çin Tiyatrosu seyrederken kendimi bu şekilde açmaya çalışıyordum; dikkatimi verebileceğim hiçbir anlaşılır kelime olmadığından, düşüncelerim habire unutmak istediğim günlük gailelere kayıyordu. Bir ulaşabilsem karşımda beni mest edecek ilginçlikte şeyler bulacağımı düşündüm, durmadan dikkatimi dağıtan günlük endişeler ne fuzuli ne dırdırcıydı. Bu yüzden de bilinçli olarak duyargalarımı açmayı denedim. Ancak bu jesti yapar yapmaz zihnimin gerisinde bir yerde belli belirsiz bir panik hissettim ve ölüm korkusuyla bacaklarını toplayan korkmuş bir örümcek gibi yine kendi içime çekildim.

Bütün bu deneyimler özel bir içsel edimi takip ediyor gibiydi, bir sonraki keşfim de bu edimin eylemsizlik, kendini bırakma yönünde olabileceğiydi. Bir gün bir geminin güvertesinde, denizin ortasında, hafif bir rüzgâr eşliğinde tek başına oturuyordum. Huzursuz ve mutsuzdum; kışın, şehirde, karanlık günlerde çok özlemini çektiğim bir şeyin keyfini çıkaramadığım için sıkıntılıydım. Hep istediğim şeye, güneşe, boş zamana ve denize kavuştuğum için mutlu olmam gerektiğini biliyordum. Birden düşünmeye çalıştığımı fark ettim; ancak bir şeyler düşünebilirsem mutlu olabileceğime inanmış gibiydim. O anda çözmem gereken özel bir sorun yoktu, sadece insanın düşünceleri, fikirleri, gördüğü ve duyduğu şeyler hakkında söyleyecek ilginç şeyleri olması gerektiğine

dair bir his vardı. Ama güneş, rüzgâr ve güzel yemekler beynimi öyle boşaltmıştı ki düşünemiyordum, bedenim hiçbir şey yapmak istemiyordu. Tabii insanın düşünmesi gerektiğine dair bu fikrin farkına vardığım anda ne kadar salakça olduğunu anladım ve bir şeyler yapmaya çalışmayı bıraktım, kendimi "koyverdim". O anda güneşin vurduğu iplerin beyazlığı deniz fonu önünde gözümü aldı ve öylece oturup etrafa bakınmaktan büyük memnuniyet duymaya başladım.

Eylemsizliğin etkilerine dair bir örnek daha bulmuştum. Resme karşı daima ilgim olmuştur ama bir resimde neyi sevdiğimi tam söyleyemediğim için hep canım sıkılmıştır; kafam başka şeylerle meşgulken bir resmin adeta ben daha bakmaya başlamadan üzerime atladığı ender durumlar hariç bir türlü ne diyeceğimi bilemem. Ama günün birinde Cézanne'ın bir natürmortu önünde durdum – yeşil elmalar, beyaz tabak ve masa örtüsü. Galerilerde dolanan sıkıntılı pazar ikindisi kalabalığı yüzünden yorulmuş ve huzursuzlanmıştım, dikkatim dağılmıştı; resmi sevsem mi yoksa sevmesem mi diye düşünmeyi bile hatırlayamayacak kadar atalet içinde öylece oturup baktım. Derken yavaşça bir şeyin beni boş boş bakmaktan çekip aldığını fark ettim, renkler canlanmaya başladı, bakışlarım öyle yakalanmıştı ki kendimi bu canlılığın içine batmış buldum. Yavaş yavaş içimi müthiş bir keyif doldurdu ve bütün sıkıntıyı, neyi seveceğime dair bütün düşünceleri dağıttı... Bütün bunlar sadece oturup beklemekle olmuştu. Öylesine bir bakıp "Ne hoş bir Cézanne değil mi?" deseydim ve bir sonraki tablonun telaşıyla kalabalıkla birlikte sürüklenseydim bunu kaçırmış olacaktım. Aynı zamanda eğer düşünemeyecek kadar yorgun olmasaydım, "Bu bir Cézanne, bunu sevmek lazım," diyecektim ve orada durup sevmeye çalışacak ama ne hissettiğime bir türlü emin olamayacaktım. Bunu yazarken, düşünemeyecek kadar bitkin düştüğüm sırada yaşadığım bir başka deneyim geldi aklıma. Yaz ortası bir sabah, artık yatmayı manasız kılacak kadar geç vakitlere dek dans ettikten sonra Hampstead Head'de, parlak güneş ışığında tek başına yürümüş ve eğreltiler arasına uzanıp bulutların ağır ağır

geçişini seyretmiştim. İçimi o âna kadar hiç hissetmediğim bir mutluluk kaplamıştı, zira keyifleri ve nasıl geldiklerini gözlemlemeye başlamadığım zamanlarda olmuştu o olay.

Başıma gelen bir sonraki çarpıcı deneyimde yeni bir nitelik algıladım. İki yıl uzak kaldıktan sonra İngiltere'ye dönmüştük ve Plymouth'a indikten sonra bir pazar treninde kıvrıla kıvrıla Cornwall'da ilerliyorduk. Tren iki-üç kilometrede bir, bir köy istasyonunun sükûnetinde gıcırtılarla duruyordu. İlk başta kendi düşüncelerime gömülmüştüm ve dışarıdaki manzaranın muazzam tanıdıklığı hissiyle pencereden dışarı nadiren bakıyordum, her şey tam beklendiği gibi ve sıradan olduğu için vatana dönmenin bana büyük bir heyecan vermemesinden hayal kırıklığına uğramıştım. Daha önce de çok kereler olduğu gibi hislerim bu romantik âna uyum sağlayamamıştı. Sonra bir şey oldu. Belki kendimi açmayı, manzaraya yayılmayı hatırlamıştım. Tam olarak hangi jest olduğunu hatırlamıyorum. Ama birden beyaz kulübeleri, sokakları, muntazam yeşil tarlaları fark etmeye başladım ve bir şey, ya renkler ya şekiller ya da coğrafyanın karakteri içimde öyle derin bir titreşim uyandırdı ki sevgilimle buluşmuşum gibi dayanılmaz bir keyifle yanmaya başladım.

Bu sıralarda, Çin Tiyatrosunda hissettiğim belli belirsiz panik duygusunu hatırladığımda bu dışa açılma jestlerini engelleyen bir şeyin varlığını fark etmeye başladım. Bazı korkular kendini göstermeye başlamıştı, henüz gölgeli ve kaçaktılar ama kalbin bir atışı kaçırması kadar da yoğundular. Temelde bir kendimi kaybetme, başka bir şeyin eline geçme korkusu vardı. Bir gün kumların üzerinde yarı uykulu yatarken bir martının epey yakınıma konduğunu gördüm; yere konan büyük kuşlara has bir hareketle kanatlarını arkaya doğru gerdi. Düşünmeden, panikli bir esrimeyle kendimi bu hareketin içinde hissettim, sonra hemen korkuma dönüp ilk olarak şu soruyu sordum: "Şeylerin gerçekliğini hissetmekten beni alıkoyan bu öcü ne?" Ama çok yavaş kalmıştım, ben şeklini seçemeden kayboluverdi.

Ruh hallerini kontrol etme konusunda bir yıl kadar yeni bir şey bulamadım ve öğrendiklerimi uygulama konusunda fazla yol katedemedim. Sonra günün birinde Almanya'da Kara Orman'da tatildeyken öncekilere nazaran çok daha canlı bir algılama gücü keşfettim. Hava soğuk ve nemliydi, yol arkadaşım sinirsel bir hastalık geçiriyordu, bu yüzden ilk başta planladığımız şekilde yürüyüş turu yapamıyorduk ve Almanca konuşamadığım için ikimizi de sıkıntılı düşüncelere dalmaktan kurtaracak bir şey bulamıyordum. Yalnızlık ve yetersizlik hissediyordum, bir şeyler yapmak, endişe verici düşüncelerin kesintisiz dırıltısına alternatif olacak bir eylemde bulunmak için can atıyordum, yol arkadaşım hasta olduğu için kızgındım, bu konuda homurdanacak kadar bencil olduğum için kendime de kızgındım. Bir kasabada kalmak zorunda olmak içimi daraltmıştı ve bana keyif veren tek şey, boş sokaklarda esen soğuk gece rüzgârının çevredeki ormanın kokusunu getirmesiydi. "Güneş bir çıksa düşünmeyi bırakıp dinlenebilirim," dedim. Bir sabah uyandığımda güneş çıkmıştı, ormana girdim ve kıvrımlı bir patikadan, geniş bir vadiye bakan, elma ağaçlarının altında küçük masalarda içki servisi yapılan bir kulübeye yürüdüm. Oturdum ve baktığım şeyi kelimelere dökmeye çalıştığımda bazen ruh halimin nasıl değiştiğini hatırladım. Bunun üzerine: "Kırmızı çiçeklerle süslü beyaz bir ev görüyorum ve bir çocuğun şarkısını duyuyorum," dedim. Bu çok basit büyü benimle dünya arasındaki kapıyı açtı. Daha sonra olanları oturup yazmaya çalıştım:

> Kesilmiş ot yığını üzerinde oynaşan yaprak gölgeleri. Daha yeni tırpanlanmış. Gölgeler mavi ya da yeşil, tam hangisi bilmiyorum ama iliklerimde hissedebiliyorum. Aşağıda derenin gölgelerinde, parıltılı boşlukta, derenin üzerinde asılı duran ve onu dolduran boşlukta küçük sesler dolaşıyor, kendilerini kaybediyor ve boğuluyor; arkada, ormanın karanlığını delen bir güneş ışığının altın rengi gözlerimi dolduruyor, durgun ışık havuzcukları halinde beynime akıyor. Şu çam ağacı – gözlerim gövdesinin dikliği boyunca inip çıkıyor, onu yamaçta dimdik tutabilmek için iyice yayılmış köklerini kaslarımda hissedebiliyorum. Hava seslerle dolu, ağaçlarda rüzgârın iç

çekişi, her şeyin üzerinde asılı duran sessizliğin içinde dağılan sesler. Bir arı geçiyor, sakin havada altın bir kıpırtı. Ayağımın dibinde bir tavuk telaşla bir otu kemiriyor...

Duyumlarımı son damlasına kadar akıtarak hareketsiz oturdum; vücudumun her hücresini dalga dalga keyif kaplamıştı. Dikkatim bir keyiften diğerine bir kelebek gibi, kendi zevki peşinde, gayretsizce uçup gidiyordu; bazen bir düşünce, sözlü bir yorum üzerinde dinleniyordu ama bunlar gördüğüm şeyle aramda geveze bir engel oluşturmuyor, nazarlarımın kumaşıyla birlikte dokunuyordu. Artık bir şeyler yapma arzusuyla dolup taşmıyordum, sadece olandan son derece memnundum. Başka zamanlar farklı duyularım birbiriyle çatıştığı için ya görebilir ya da dinleyebilirdim, ikisini aynı anda yapamazdım. Şimdi işitme, görme ve mekân duyuları birbiriyle harmanlanmıştı.

O mutlak dinginlikte ne kadar oturup etrafı seyrettim bilmiyorum. Sonunda kalktım, gerindim ve küçük patikayı takip ederek tepeden indim; öfkelerimden, memnuniyetsizliğimden kurtulmuş, huzur dolmuştum. Ama cevaplanması gereken pek çok soru vardı. Duyularımın uyanmasında yaptığım şeylerden hangisi daha etkili olmuştu? Yoksa benim yaptığım bir şey değil de ormanın ve güneşin büyüsü müydü? Bu deneyimi tekrarlamak ve öfkelerime, kendine acıma duyguma kalıcı bir çare bulmak mümkün müydü? Sadece bakmak insanı bu kadar tatmin edebiliyorsa neden sürekli bir şeylere sahip olmaya ya da bir şeyleri halletmeye çabalıyordum? Şahsi gerçekliğimin anahtarının, duyuların amaçlar tarafından kösteklenmeden rahatça gezinmesine izin vermek gibi görünürde çok basit bir beceride bulunduğunu hiç tahmin etmezdim doğrusu. Gözlerle kulakların kendilerine has bir bilgelikleri olup olmadığını merak etmeye başlamıştım.

5
Amaç Arayışı

Ertesi gün bir sefer daha yaptım; gemide taşınabilir ve işe yarayacak ne varsa söküp aldığım için sıra palamarlara gelmişti; iki büyük palamarı taşıyabileceğim şekilde ortadan kestim, karaya iki palamar, bir halat ve bulabildiğim bütün demir aksamını çıkardım; seren direğini, mizana direğini ve büyük bir sal yapmaya yarayacak şeyleri de kesip, bütün bu ağır şeyleri üzerine yükleyerek kıyıya çıktım. Ama talihim yaver gitmemeye başlamıştı çünkü bu sal öyle dengesiz ve öyle yüklüydü ki diğer malları indirdiğim küçük koya girdiğimde onu öteki gibi başarıyla idare edemedim; alabora olup beni ve bütün yükü suya fırlattı.

DANIEL DEFOE

ÖNCEKİ BÖLÜMDE gündelik algılarımdan farklı bir nitelik taşıdıkları için hafızamda kalmış bazı deneyimleri anlatmaya çalıştım. Ancak böylesi keyifler özü itibariyle yalnızdılar; kalabalık içinde yalnız olduğum zamanlar hariç, başka insanların yanında bu keyifleri bulamadım. Ama hayatımın nirengi noktasının beni insanlıktan koparmasına memnun değildim ve bulmayı başarabilirsem bundan daha fazlasının olduğuna emindim. Günümün büyük bölümünü başka insanlarla geçirdiğimi fark etmiştim, kısmen işle ilgili gerekliliklerden, kısmen alışkanlıktan, kısmen bir türlü bulamadığım bir şeyi ahbaplıkta bulma arzusundan kaynaklanıyordu bu, ama yalnız olduğum zamanlarda yaşadığım müthiş tatmine

yaklaşan bir şey bulamadığım gibi, bu yolculuğa çıkmaya beni iten korkuları, endişeleri ve sıkıntıları çekmeye de devam ediyordum. Dolayısıyla zaman zaman bahçeme çekebildiğim bu ilginç keyif kuşlarının davranışlarını izlemeye çalıştığım sıralarda bir taraftan da patates bahçemi ekmekle meşguldüm.

Bir kitapta okuduğum tavsiyeleri uygulamak bir bakıma kendi temel ilkemi çiğnemekti çünkü bu teşebbüsün asıl amacı kendi hayatımın gerçeklerini incelemek ve benim için neyin doğru olduğuna karar vermekti. Ama ilk başta niyetim kapasitemi aşmıştı. Gerçekleri belirlemenin o kadar da kolay olmadığını gördüğümden ve hedefime en kısa zamanda ulaşmak için sabırsızlandığımdan, zihin eğitimi konulu elkitaplarının ışıltılı vaatlerine kapıldım. Hayatımın gerçekleri nedir sorusunu sormadan önceki yıllarda çeşitli kereler uymaya çalıştığım bütün tavsiyeleri şöyle bir gözden geçirdim.

Bu kitaplardan temel görevimin konsantrasyon egzersizleri yapmak olduğu sonucuna varmıştım, çünkü kendini izlemekten dilin tutulmadan başka insanlara uyum sağlamak için durumun talepleri doğrultusunda insanın düşüncelerini kontrol etmesinin gerekli olduğunu savunuyorlardı. Bu bana makul görünmüştü, sonra da nasıl konsantre olunacağını öğrenmek konusundaki ilk temel adımın insanın hayattaki amacını belirlemesi olduğunu okumuştum. Bunun üzerine günün birinde elime kâğıt kalem alıp bu hazırlık ödevini yapmak üzere neşeyle masaya oturmuştum; yarım saat içinde bu işi halledip egzersizlere başlayabileceğimi düşünüyordum. Ama bunun hiç de kolay olmadığını gördüm. Elkitaplarında insanın belli bir başarıyı hedeflemesi gerektiği yazılıydı – işinde terfi almak, şu kadar para kazanmak, bir işi bitirmek– ama düşünebildiğim bu özel amaçların hiçbiri bütün coşkumu üzerinde toplamaya yeterli görünmüyordu. Görünen o ki geçtiğimiz yıllarda ne zaman düşüncelerimi kontrol etmeye kalkışsam daha başlangıçta beni durduran buydu. Elbette geçmişte belli bir maksat için çalıştığım olmuştu, mesela mesleğim için eğitim almak. Zihnimde ne zaman böyle kısmi bir amaç bulundurmayı başarsam umdu-

ğumdan daha fazla başarılı olmuştum, ama ne bir amaç uğruna çalışmak ne de belli bir miktar başarı, zihinsel eğitim sisteminin vaat ettiği dolaylı sonuçları beraberinde getirmemişti. Kendini inceleme listesinde hâlâ bazı maddelerin yanına çarpı koymak zorunda kalıyordum: "kendini izleme", "güçsüz irade", "dikkat dağınıklığı", "kendine güvenmeme". Bu kusurları gidereceği söylenen o net, her şeyi kapsayan amaca ulaşmayı da henüz başaramamıştım.

Eylemlerime baktığımda ve altında yatan güdüyü bulmaya çalıştığımda, en hâkim güdünün insanları memnun etmeye, benden beklenenleri yerine getirmeye ve başkalarını rahatsız etmemeye çalışmak olduğunu gördüm. Bunun pek zavallı olduğunu hissettim, acaba bunun çaresi, beni başkalarının ne düşündüğünden bağımsız olmaya götürecek şey kendime ait baskın bir amaç olamaz mıydı? Bu noktada, çok kuvvetli bir arzu duyduğum için başkalarının ne düşündüğünü umursamadığım bir vakayı hatırladım. Hayvanat bahçesinde, küçük memeliler bölümünde çöl farelerini seyrediyordum. Birden bu hayvanı beslemek istedim (çocukken fındıkfaresi, kertenkele, beyaz fare beslemiştim). Bakıcı bana hayvanlardan birini almamın mümkün olabileceğini ama öncelikle müdüriyete başvurmam gerektiğini söyledi. Günlerden cumartesi olduğu için bu işlere bakan memur orada yoktu. Ama yine yılmadım; o fareyi almak için duyduğum kararlılığın aciliyeti beni de şaşırtmıştı. Benden hiç beklenmeyecek bir yapışkanlıkla üsteledim, karşı koymaları ve doğal sinirli tepkileri umursamadım. Sonunda bu kadar ısrarcı davranmış olmama kendim de şaşarak, eve faremle muzaffer döndüm.

O zaman güçlü bir amaç beslemenin benim için imkânsız olmadığını görmüştüm. Asıl sorun böylesi bir arzu enerjisini gündelik hayatla ilişkiye geçirmekti – bütün hayatımı bir çöl faresine sahip olmak üzerine kuramazdım. Bu yüzden de tek bir amaç bulma teşebbüsünü bir kenara bırakarak kâğıtlarımı gözden geçirdim ve bir ara istediğimi düşündüğüm *her şeyi* yazdığım bir listeyi buldum. Bunu yazdığım kâğıt parçasının üzerinde tarih yoktu ama sanırım günlüğüme "istediklerimi" kaydetmeye başlamadan önce

yazılmıştı. Liste aşağıda, o sırada düşündüklerimi açıklamak için yanına notlar ekledim:

– mükemmel bir dost (bunu yazarken çocukken pek çok iyi arkadaşım olduğu halde, kuşlara ve hayvanlara duyduğum ilgiyi gerçekten paylaşacak bir arkadaş aradığımı hatırlamıştım. Bizim sokağa taşınan bütün çocukları umutla yoklardım).

– insanlığa bir hizmetimle, önemli bir öncü işle tanınmak (kendimi iyi hissettiğim zamanlarda yazılmıştı).

– çok çok arkadaşım olması.

– eşsiz bir sanat eseri üretmek (sanırım çok güzel bir resim yapmayı kastetmiştim).

– "insan deneyiminin derinlerine inmek".

– farklı bir birey olarak tanınmak (farklılığımın tanınmasını istiyordum çünkü bazen babamın benim yaptığım bir şeyi ablamdan bildiğini ve isimlerimizi karıştırdığını hatırlıyordum).

– insanların sırlarını verdiği biri olmak (okula hiçbir zaman tam manasıyla ısınamamıştım ama bir gün, çok küçükken, beğendiğim iki kız gelip bana bir sır verince çok mutlu olmuştum. "Bir sır biliyorum, bir sır biliyorum," diye şarkı söyleyerek eve dönmüştüm).

Bunlar gayet güzeldi ama beni neden fazla ileri götürmediğini şimdi anlıyordum; zira bunlardan hangisinin hayatının asıl amacı olacağına asla karar verememiştim. Aklıma gelen her konuda rahatça listeler yapabiliyordum ama bunlar arasından birini seçemiyordum çünkü belli bir ruh halindeyken biri ön plana çıkıyordu, başka bir ruh halindeyken bir başkası; hiçbirinin peşine kayıtsız şartsız düşemiyordum. Çok fazla arkadaşım olmasını istediğimi düşünmüştüm ama davetleri genelde reddediyordum çünkü kafama esen her şeyi yapabileceğim boş bir günün o güzelim geniş alanının sosyal zorunluluklarla bölünmesini istemiyordum. Farklı bir birey olmak istediğimi düşünmüştüm ama birisi bana karşı çıktığında utançtan yerin dibine batıyordum ve söylediğim şeyi hemen geri almaya çabalıyordum. Dünyaya önemli bir faydam dokunmasını istediğimi düşünmüştüm ama bütün sorumluluk alma fırsatlarını geri tepiyordum. İnsan deneyiminin derinliklerine inmek istediğimi düşünmüştüm ama her türlü duygusal karmaşadan uzak

durmak için elimden geleni yapıyordum.

Bana tuhaf gelen bir şey vardı. Amaçlar yetişkin diliyle yazılmıştı ama onları açıkladığını düşündüğüm fikirlerin hepsi çocukluk anılarımla ilgiliydi.

Sonra asıl amacımı tanımlamak için yaptığım bir başka teşebbüsün kaydını buldum. Bir cumartesi ikindisi (yine günlüğümü yazmaya başlamadan önce) Thames rıhtımından Richmond'a doğru yürürken aylak aylak nehirde antrenman yapan kürekçileri seyrediyordum ki birden amacımın ne olduğunu anladım. O sırada yaptığım iş, sürekli bilgi peşinde koşmak, kitaplar okumak, daha fazla malumat biriktirmekti; ve –kuşkusuz o dönemde bilime yapılan vurgudan etkilendiğim için– zaman zaman asıl amacımın bu olduğunu düşünmüştüm. Mesela kadınlara oy hakkı mücadelesinin tarihiyle ilgili bir kitap okuduktan sonra içime asil bir ilham dolmuş ve şunları yazmıştım: "Bu insanlar siyasi bir çığır açtılar, ... kuşkusuz bir sonraki ilerlemenin öncüleri zihinle ilgilenecekler. Öyle ya da böyle senin işin zihin ve onun nasıl çalıştığını bulmak." O zamanlarda hâlâ asil coşkulara kapılabiliyordum. Ama şimdi nehrin kıyısında bu gri şubat ikindisinde, bunun benim kastettiğim şekliyle doğru olmadığını anlamıştım; havanın durgunluğu zihnime geçmiş ve onu öyle durdurmuştu ki kendimi büyük bir netlikle görebiliyordum. Eve döndüğümde eski bir kâğıt parçasına şunları karaladım:

> Şeylerin kanunlarına dair bilgi değil *deneyim* sahibi olmak istiyorum; onları sadece gözlemlemek değil, onlara maruz kalmak istiyorum. Karşılaştığım şeylere istinaden idrak etmek istiyorum – varlıklarının gereklilikleri neler, onları oldukları şey yapan değişmez kanun ne, fizikleri, kimyaları, gerçeklikleri nedir, hissetmek istiyorum. Bir şeyin önemini hissetmedikçe bilmenin manası yok. Belki bu sevgidir; varlığın onun bir parçası olur, kendini ona verirsin.

Bunu yazar yazmaz unutmuşum. Seneler sonra o ikindi vakti yaşadığım idrak duygusunu hatırlıyor ama neyi idrak ettiğimi hatırlayamıyordum. Şimdi bir kez daha bile isteye bir amaç ararken bu kâğıt elime geçmişti ve baştan sona okuduğumda bana pek anlam

ifade etmese de önemli bir şey olduğunu hissetmiştim. Aslında o zaman yazdığım şeyleri anlamak seneler sürdü, bu yüzden de bunlara amacımın doğru bir ifadesi olarak bakmakta haklı olsam da gündelik hayatımı yürütmekte kullanabileceğim bir ilke teşkil etmiyorlardı. O dönemde konsantrasyon egzersizlerine dayanak oluşturacak bir amaç bulamamışım gibi geliyordu.

Zihinsel eğitim uzmanlarının tavsiyelerine uyarak mutluluğu bulma teşebbüslerimin hepsini gözden geçirmiştim. Yavaş yavaş bir sonuç belirmeye başladı. Daha önceki gibi onların haklı olduğunu, dolayısıyla beklenen sonuçlara ulaşma başarısızlığının benim kendi zayıflığımdan kaynaklandığını düşünmek yerine, istediğim şeye ulaşma yolunun gerçekten bu olup olmadığını sorgulamaya başladım. Sürekli hayattaki amacımı bulmaya zorlanmıştım ama son zamanlarda hayatın tek bir formüle edilmiş amacın sınırlarına sığamayacak kadar karmaşık bir şey olduğunu seziyordum; ya bu sınırları patlatıp çıkacaktı ya da amaç çok kuvvetliyse, gövdesi demirle kuşatılmış bir meşe gibi eğri büğrü büyüyecekti. Benliğimin ihtiyacı dengeydi, güneş ama çok fazla değil, yağmur ama sürekli değil. Beden nasıl belli bir tür gıdayla doyuyorsa, benlik de belli bir tür deneyimle kolayca doyuyordu ve kendine has bir bilgeliği vardı, tek eksik benim bunu yorumlamayı öğrenmemdi. Hayatımla ilgili bir fikir sahibi olmaya başladım: *önceden belirlenmiş amaçlara uymak üzere ağır ağır şekillenen bir başarı değil, bilmediğim bir amacın zamanla keşfi ve büyümesi.* Şöyle yazmışım: "Bu, bir süre siste yürümek manasına gelecek ama bir varsayım olmayan, benliği bir teoriye zorlamayan tek yol bu."

Bu keşfin anlamını kavramam epey uzun sürdü. Altı ay boyunca oldukça düzenli bir günlük tuttuğum, keyif anlarını kaydettiğim, kendi zihnimin artbölgelerine yolculuklar yaptığım halde, meselenin özünü henüz anlayamamıştım. Dışarıdaki hayatta istediğim çoğu şeyi de başarmıştım; evlenmiş, Amerika'ya gitmiş, yapmak istediğim işi yapma fırsatını bulmuştum. Yine de zihnim bu amaçlar meselesi etrafında dolanıp duruyordu. Mesela New York'ta şöyle yazmışım:

Tavırlarımı değiştirmek istiyorum; sürekli bir şeyin peşinde koşmak ama bunun ne olduğunu bilmemek beni huzursuz ediyor. Bazı insanları, özellikle sanatçıları kıskanıyorum. Oyun tavrı edinmek istiyorum. Bundan kastım, yaparken alınan zevk dışında bir şeye hizmet etmeyen bir edime konsantre olmak. Bunu neden istiyorum? Tam sebebini bilmiyorum, sadece çok cazip geliyor. Belki de insanı ruhunu kurtarma uğraşından azat ediyordur... "ruhunu kurtarmak isteyen"*... ben yitirmek istiyorum... Oyun benim için özgürlük demek – korkulardan özgür olmak. Ruhun haysiyetinin bir ifadesi, hiçbir gerekçelendirme bağının kölesi değil. Belki de oyun oynamayı öğrenmek için cehenneme inmeli ve orada saklanan ustayı bulmalıyım.

Işıldayan güneşin altında Beşinci Cadde'de yürüyordum, içimde bir aylaklık arzusu vardı ama bu aylaklığa bir gerekçe bulma arzusu da vardı. Hep amaçlarla doluydum, kendimi hep daha fazlasını yapmaya itiyordum – daha fazla kitap okumak, daha fazla dil öğrenmek, daha fazla insan görmek, hiçbir şeyi kaçırmamak. Hep "ilerlemem" gerekiyordu, sıradan yollarla eğlenmek, gece kulüplerine, danslara gitmek bile "ilerlemek"ti – dünyanın türlü halini öğrenmekte "ilerlemek", pintiler gibi her türlü deneyimi kapıp istiflemek.

Bu tavrı değiştirmek için ne bedel ödemem gerektiğini hesaplamaya çalıştım:

Bunu düşünmek için kaç tiyatrodan, kaç sinemadan vazgeçebilirim? Düşünmek yeter mi? Bir gerekçe bularak işimin ne kadarını yapmadan bırakabilirim? Ahbaplık ettiğim insanları ne kadar azaltabilirim? Hangi benlik-fikrini çöpe atmalıyım? Herkesin onayını isteyen sosyal benliği mi? Bence onun efendisi cehennemde bir korku.

Bu noktada, tam bir işadamı gibi niyet ettiğim teşebbüsün bedelini hesaplamanın takdire şayan olduğunu hissetmiştim. Asıl sorun kendi sorularıma nasıl cevap vereceğimi bilememekti ve bir şeylerden vazgeçmem gerektiğini hissetsem de teslim etmem ge-

* "Canını kurtarmak isteyen onu yitirecek, canını benim uğruma yitiren ise onu kurtaracaktır" (Matta 16:25). –ç.n.

reken en canalıcı şeyi bulamıyordum. Yaptığım şeylerin harcadığım emeğe değip değmediğine dair sürekli endişe ediyor oluşumun, düşüncenin karanlık artbölgelerinde gizlenen baskın bir korkudan kaynaklandığını tahmin ediyordum. O sıralarda farkında olmadan yaptığım küçük bir çizim şimdi asıl sorunu gösteriyordu sanki.

Aşağıda sağda, bütün gürültüden ve karmaşadan uzak duran bir figür var; at sırtındaki keskin nişancı kadının büyük dikkat isteyen eylemine ya da soldaki hanımın bayılacak kadar kendinden geçmesine uzak. Çizim, ayrı duran figürün istediği ama alamadığı şeyi gösteriyor gibi. Tavrı da istediği şeyi ne şekilde elde etmeye

çalıştığını gösteriyor – yoğun bir gayret ve kararlılıkla. O sırada bu çizim benim için bir anlam ifade etmese de, şimdi hayattan zevk almanın yolunun kendini ona bırakmak olduğunu bilmediğimi gösteren grafik bir ifade olarak görüyorum bunu. Soldaki şekiller hissettiğim itkilerin genel karmaşasını ifade ediyor sanki ve aşağıdaki atlar muhtemelen içerideki kullanılmayan enerjiiyi temsil ediyor.

O sırada hayattaki amacım hayattan alabileceğimin en fazlasını almak gibi geliyordu bana. Birtakım bulanık düşüncelerden daha fazlasına gücüm yetmediği için de bu amaca ulaşma yolunun sürekli daha fazla şey yapmaya çabalamak olduğunu zannnediyordum; hem de teslimiyet konusundaki sezgilerime rağmen. Bu noktada bir açmaza giriyordum. Hayattan alabileceğimin en fazlasını almak istiyordum ama bu hedefe ulaşmaya çalıştıkça dışarıda kaldığımı, bir şeyleri kaçırdığımı hissediyordum. O sırada asıl amacımın hiçbir amaç sahibi olmamayı denemek olabileceğini anlayamamıştım.

Bu açmaz bir yıldan fazla sürdü. Kesintili olarak günlük tutmaya devam ediyordum ama kaydettiğim deneyimleri nasıl kullanabileceğim konusunda en ufak fikrim yoktu. Sonra beceriksizlik ve yetersizlik hissinden gına getirmiş vaziyette bir kez daha egzersizler yaparak konsantre olmayı öğrenmeye koyuldum. Yine asıl amacımı ve tali amaçlarımı tanımlamam gerektiğini söyleyen elkitabını okudum. Yine asıl amaç başlığı altında bir soru işaretiyle başladım çünkü ne nehir kıyısında bulduğum amacı hatırlıyordum ne de çabalamayı bırakıp teslim olmak gerektiği tahminimi. Ama "tali amaçlar" başlığı altına kırk madde yazdım. Bunlar yapmaya çalıştığım ya da boş zamanlarımda planladığım şeylerdi. Birkaçını seçtim:

2. çocuk yapacak kadar para kazanmak.
5. düzgünce giyinmek.
7. dünyada olup bitenlerden haberdar olmak.
11. iyi konuşabilmek.
17. M.'yi daha iyi tanımak.
21. mektuplara cevap yazmak.

27. tanıştığım bütün insanların yanında kendimi rahat ve yeterli hissetmek.

28. bir şeyi, başka insanlar yaptığı için ya da onları memnun etmek için değil kendim gerçekten yapmayı istediğim için yapmak.

34. Fransızcayı rahat okumak.

36. duygularımı ifade etmek, atılgan ve duygusal olmak, tutarlı ve mesafeli olmamak.

38. tanıştığım insanların dikkate değer yönlerini ayırt etmek ve ortaya çıkarmak: körlük ve benmerkezcilik yüzünden "bir sürü bir sürü" şey kaçırmamak.

Sonra asıl amacımın ne olduğunu hâlâ söyleyemesem de bir nevi yön duygusu belirmeye başladı. Geçtiğimiz yıllarda kalabalıkla birlikte sürüklenirken hayattan nicel olarak alabileceğimin en fazlasını almaya çalışmıştım; beni memnun eden farklı deneyimlerin sayısıydı, ister Akdeniz kıyısında uzanayım, ister Harlem'de bir gece kulübünde dans edeyim, ister Yale-Harvard beyzbol maçını seyredeyim. Arkadaşlarım gelip de benim görmediğim, onların gördüğü şeyleri anlattığında moralim bozuluyor ve başarısız olduğumu hissediyordum. Ama keyifler zulamı gözden geçirmek beni farklı bir hedefe yöneltiyordu. Hayatta kapsamlılık değil yoğunluk, nicelik değil nitelik aramaya başlamıştım. Bunu bulabilmek için de kaliteliyi kalitesizden ayırmayı öğrenmeliydim. Şöyle yazmışım:

> Asıl isteğim bu. İnsan hayatındaki önemli şeyleri ayırt etmek için yöntemler keşfetmek istiyorum. Varoluşta böyle körlemesine, el yordamıyla bir şeyler keşfetmeye çalışmanın ötesine geçmek istiyorum.

Zamanla –ve ilk başta çok gelişigüzel bir şekilde– bu ayırt etme teşebbüsüne başladım.

> Dün gece yorgundum ve her şey renksiz görünüyordu. ... D. başladığımız satranç partisini banyodan sonra bitirmeyi teklif edince geceyarısından sonra yatağın üzerine oturduk. Bana yine, şeylerin göründüğü gibi olmadığı hissini verdi, önemli şeyler tanımlanmamış şeylerdi – tıpkı insanın sevgilisinin ismini bilmemesi, dolayı-

sıyla da onu ancak tesadüfen bulabilecek olması gibi. Bir insanı ve onun türlü türlü ruh halini anlamakla ilgili bir şey bu – sessizliklerini, aradaki zamanları, amaçsız eylemlerini. R. ve T. böyle bir şeye daha yakın. S. W. ve P. B. bana bunu unutturuyor, heyecanlı şeyler olsun istiyorlar, flörtler, başarı, geniş bir çevre.

Başka bir gün de şöyle yazmışım:

> Penceremden görünen müştemilatın kareleri ve açıları çok rahatlatıcı. Kafamda bir ifade var: "deneyimin dokusu". Bunlar gerçekler ve bir şeyleri kanıtlama teşebbüslerinden daha önemliler. ... Kanıtlasan ne olacak kanıtlamasan ne? Yol kenarında bir çocuk oynuyordu. ... Bu görünürdeki "ölümsüzlük imalarının" hepsi bir tür savuşturma mı, hayat mücadelesinden kaçış mı? Bir bilebilsem!
>
> Senenin ilk ılık gününde dışarıda yankılanan at nalı sesleri her şeyden daha önemli görünüyor.

Sonra asıl amacımı ifade etmek için bir teşebbüste daha bulunmuşum:

> Ama benim istediğim bu. İnsanlarla ilgili keşifler yapmak, ne olduklarını anlamak. Sanırım beni tutan şey, bu işi yapmak için doğru yöntemin, insanı entelektüel olarak incelemek olduğuna ikna olmamam. Belki de tek yol insanın kendisinin, tam tekmil bir insan olabilmesi. Peki bu nasıl yapılır?

Yine de bütün bunların muhtemelen çok belirsiz olduğunu düşünüyordum, daha nesnel, daha yapılabilir bir şeyde karar kılmalıydım, "Disraeli gibi başbakan olmak ya da atomla ilgili keşiflerde bulunmak". Ama böylesi belirgin amaçların hepsi bana bir şeyleri dışarıda bırakıyormuş gibi geliyordu, nereye gittiğime dair önceden belirlenmiş bir fikrim olursa "o çok harikalı şeyi" kaçırabilirdim. Şöyle yazmışım:

> Dünyaya dayatabileceğim, diğer bütün amaçlara galebe çalan bir amaca sahip olamayacak kadar kör ya da tutkusuz hissediyorum kendimi.

Yine de ne *tür* bir şey istediğim konusunda kafam netleşmişti, amacımın genel yönünü, yoğunlaşma egzersizlerini denememi

mümkün kılacak kadar belirlemiştim. Zira yaptığım işlerden azami faydayı almamı engelleyen şeyin dikkatimin sürekli başka yerlere kayması olduğu aşikârdı. Bunun üzerine denemeye başladım ve neticede, düşünce zenginliğinde yepyeni olasılıklar bulunduğunu hissettim. Mesela normal düşünce tarzıma göre, bir masa benim için sadece bana olan etkisi üzerinden varoluyordu; dizimi çarptığımda ("Hay ben böyle masanın"), sırtım ağrıdığında ("Bu masa çok alçak"). Ama beni doğrudan etkilemiyorsa masanın farkına bile varmıyordum çünkü ilgi gösterilemeyecek kadar tanıdık bir şeydi. Bu yüzden de egzersizlere başlarken epey sıkıcı saatler geçireceğimi düşünüyordum, ama bana en yakın somut nesne masam olduğu için ondan başlamak uygundu. Ancak daha başlar başlamaz yerine getirilmesi gereken sıkıcı vazife hissi kayboldu ve masa kendine has bir varlık kazandı.

Daha sonra şöminedeki bir kürek kömürü denedim. Onu sadece yakacak bir şey olarak görmeyi bırakıp bambaşka bir hassasiyetle siyahlığını, "şeyliğini", biçimini hissetmeye başladım, devasa bitki ormanlarındaki geçmiş hayatını, üzerine yığılan topraklar altında binlerce yıllık durgunluğa geçişini, sonra içinde tüneller kazan küçük adamları, ormanların sessizliği ve temizliğinin Londra'nın gürültülü pisliğine dönüşmesini.

Sonra küçük teneke bir kupayı seçtim. Çirkin bir nesneydi. Yine de on beş dakika boyunca düşüncelerimi onun üzerine sabitlemeye çalıştım. Bu sefer kökenini düşünmedim, sadece biçimini zihnime kazıdım. Yavaş yavaş yepyeni bir bilginin farkına vardım. Adeta bu kupanın "fiziği" diyebileceğim şeyi hissetmeye başladım. Sadece şeklini ve rengini görmek yerine, kendi kendime "gerilmeler ve gerilimler" diye tarif ettiğim şeyi, yuvarlaklığının ve katılığının baskısını ve onu üzerinde taşıyan masayı hissettim. Bu his öyle bir çırpıda gelmedi; bence oturup beklemeseydim hiç gelmezdi. Ama teneke bir kupa üzerindeki bu birkaç dakikalık egzersizle bile daha önce anlamsız gelen pek çok tablonun, binanın, heykelin zamanla önemini kavramamı sağlayacak bir ipucu edindim.

Artık konsantrasyon yeni bir anlam kazanmaya başlamıştı. Geçmişte hep sıkıcı ve zahmetli şeylerle ilintili olmuştu bu kelime, hayatta bir amaç sahibi olmak gibiydi, bazı şeyleri kaçırmak demekti, beklenmedik şeyleri dışarıda bırakmak demekti; tıpkı okulda "iyi öğrenci" olmanın güzel şeylere sırt dönmek, güneşte tembellik etme, sınıftan görkemli yalnızlığa kaçma fırsatlarından uzak durmak anlamına gelmesi gibi. Ama şimdi konsantrasyon, çizelgeler ve kurallarla ilgili bir şey olmaktan çıkmış, bir sihirbaz değneğine dönüşmüştü. Düşüncelerimi düzinelerce şey yerine tek bir şey üzerine odaklamak gibi basit ve kendi seçimim olan bir eylemle, geniş ufuklara ve keşfedilmemiş keyiflere açılan bir pencere bulmuştum.

Buna rağmen konsantrasyon egzersizlerine devam etmedim. Bunun sebebi kısmen, kendi içlerinde bu egzersizleri her ne kadar büyüleyici bulsam da başka insanlar karşısındaki gündelik sıkıntılarım ve yetersizliklerim üzerinde herhangi bir etkilerini göremememdi.

Düşüncelerimi kontrol etmeyi öğrenme uğraşından derhal bariz bir netice alamasam da, hayattaki amacımı belirleme teşebbüsü daha sonra meyve verecek fikirleri harekete geçirmişti. İrademi sürekli sonsuz hedefler peşinde koşmaya zorladığımı, bu hedeflerin de beni asıl istediğim şeye ulaşmaktan alıkoyduğunu anlamıştım. Buna ulaşmayı neden böyle umutsuzca arzuladığımı bilemiyordum ama en azından en büyük ihtiyacımın –bir cesaret edebilsem– kendimi bırakmak ve başarı kazanma dürtüsünden kurtulmak olduğunu tahmin etmeye başlamıştım. Bütün bu hedefleri bıraksam, daha temel bir amacın, kendi kendime yüklediğim şahsi hırsların değil kendi mizacımın özünden çıkan bir şeyin farkına varabileceğimi de seziyordum. İnsanlar "Ne pahasına olursa olsun *kendin* ol," diyorlardı. Ama insanın kendisinin ne olduğunu bilmesinin o kadar da kolay olmadığını anlamıştım. Başka insanların istediği şeyleri istemek, sonra da bunun kendi tercihin olduğunu zannetmek çok daha kolaydı.

6
Kural Arayışı

> Gayretini, geriye hiçbir şey kalmayana kadar sürekli baltalıyor musun? ... Eylemsizlikle etkilenemeyecek hiçbir şey yoktur.
>
> LAO-TZU

BU AŞAMADA bilmediğim bir müzik aletinin tuşları ve pedallarını kurcalıyormuş gibi hissediyordum kendimi; zaman zaman bir hareketimden sonra bir ses zuhur ediyordu ama hangi hareketimin bu sesi çıkardığını bilemiyordum.

Değişikliği yaratan küçük zihinsel hareketi keşfettiğime ne zaman emin olsam ayaklarım yerden kesiliyordu, keyif bahçesinin anahtarını bulduğumu ve her istediğimde kapıyı açıp içeri girebileceğimi zannediyordum. Ama çoğunlukla geri döndüğümde ortalık bir başka görünüyor, kapıyı dikenler kaplamış, anahtar deliğe sıkışmış oluyordu. Sanki birinci sefer "abrakadabra" dediğimde açılan kapıyı tekrar açmak için başka bir kelime bulmalıydım hep. Senelerce tökezleye tökezleye ilerledim, kâh kapıyı hepten unuttum, kâh dışarıdaki işlerle tatmin olmaya çalıştım. Genelde kendimi yetersiz hissettiğimde başkalarının yaptığı şeylerin peşine düşerek bunu telafi etmeye çalışırdım; bir partide kendimi sıkıcı hissettiğimde ve söyleyecek bir şey bulamadığımda başkalarının konuştuğu konuları öğrenmek için daha fazla kitap okumaya karar verirdim. Her gün gazete okur, olup bitenleri kaçırmamaya çalışır,

son zamanların en beğenilen filmini ya da oyununu görmek isterdim. Otobüslerde ya da metrolarda, belli konularda görüş geliştirmek ve bunları savunurken başka insanlar gibi mevzimi korumak için sürekli düşünürdüm. Ama yegâne sonuç sık sık bitkin düşmek ve üzerime habire bir şeylerin yığılıp durduğu duygusuydu. Durup düşündüğümde, nasıl aylar boyu işleri yetiştirmek için çırpındığıma, deneyimlerimin niteliğini değiştirmek için bulduğum yolları, hatta değiştirme gücüne sahip olduğumu nasıl tümüyle unuttuğuma şaşardım.

Unutmanın bu kaçınılmaz kolaylığı karşısında, ne zaman kapıyı tekrar hatırlayıp yerini bulsam, geri dönüş yolunu bulmamı sağlayacak bir kural oluşturmaya çalışıyordum. Hansel gibi, dışa dönük ilgilerimin kuşları tarafından götürülmeyecek bir şeyler bulmaya çalışıyordum yolu işaretlemek için. Tabii bunun öncesinde bir kural bulma ihtiyacının farkında bile olmadığım bir safha da olmuştu. Zira deneyimlerimin doğasını sorgulamaya başlamadan önce, düşünceleri ve davranışları kontrol etme imkânından habersizdim. İçimde irade diye bir şey olduğunu, o emir verdi mi uyulacağını zannederdim; bir şeyin olmasını istediğimde sadece karar vermem ve "bunu yapacağım" demem yeterliydi. Bu yüzden de nasıl bir insan olmak istediğim fikri aniden aklıma estiğinde, karar vermek hemen o insan oluvermek anlamına geliyormuş gibi oturup muzaffer bir edayla yazmıştım. Karar verdiğim şey gerçekleşmediğinde, içimdeki irade denen şeyin zayıflığına yormuştum. Bu iradenin ne manaya geldiğine dair fikrimi sorgulamak aklımın ucundan geçmemişti.

Ama kararlar tekrar tekrar beni yarı yolda bıraktığında, hatanın nerede olduğunu körlemesine ve rasgele tahmin etmeye çalışmıştım. Anlık parlamalarla zorluğun neden kaynaklandığını anlıyordum ama bir kenara yazdıktan sonra fikri kaybediyordum.

> Seni geliştirecek –olmak istediğin kişi yapacak– şeyler düşünmeye yönelik bütün bu dur durak bilmeyen gayret, teslimiyetten kaçmanın –olmadığın kişi olmaya çalışmanın– bir başka yolu.

Ama neye teslim olmam gerektiğini de anlamıyordum. Şöyle yazmışım:

> Konsantrasyon eksikliğinin sırrı bana korku, suçluluk, sürekli kaçmak, saklanmak gibi geliyor – insanın o anda yaptığı şeyin onu kurtarmayacağı, başka şeylerin daha iyi olduğu hissi – daima senin yapmadığın şey en önemli şey.

Ama neden kaçtığımı bilmiyordum. Sonra kendimi düşman bir dünyadan bir şeyler saklamaya çalışan biri gibi gördüm. Şöyle yazmışım:

> Bence olan şu: Zavallı bir günahkâr olduğu hissi insanı yakalanmamak için sürekli tetikte olmaya sevk ediyor, bu yüzden de her şeyi bastırılmış, ihtiyatlı, gönülsüz yapıyorsun ve tabii başarısız oluyorsun; bu da geri tepiyor ve seni yetersiz, zayıf, aşağı olduğuna inandırıyor, kısırdöngü.
>
> Görebildiğim kadarıyla bu döngüyü kırmanın tek yolu var:
>
> 1) Otomatik benliğini zavallı bir günahkâr olmadığına, sonsuz bir cezanın seni beklemediğine ikna etmek.
>
> 2) Birinci yol negatif, şeytanı kovmak. İkinci yol enerjini kendinden dışarı yönlendirmek – kendini umursamazsan, güvenliğine ya da ebedi cezaya dair korkular gücünü kaybeder.

Ama otomatik benliğimi nasıl ikna edeceğimi ya da enerjimi nasıl kendimden dışarı yönlendireceğimi bilmiyordum.

Sonra belli belirsiz suçluluk ve yetersizlik duygusuyla, (yanlış bir şey söyleme korkusu yüzünden sık sık dilimi bağlayan) insanların benim hakkımda ne düşündükleri kaygısı arasında bir bağlantı sezdim. Şöyle yazmışım:

> Budala olduğunu kabul etmiş olabilirsin ama başkalarının bunu bilmesine tahammül edemiyorsun. Suçluluk duygun öyle büyük ki kendinle ilgili hakikat seni tatmin etmiyor, sadece başkalarının fikirleri önemli.

Bir gün ne yapmam gerektiğine dair bir önseziye kapılmışım ve belli ki kahramanca hisler içindeymişim, zira şöyle yazmışım:

Kendini bırakmak ve denizin içeri girmesine izin vermek zorlu bir mücadele olacak.

Daha önce de söylediğim gibi meselenin özünü ancak zaman içinde anlamaya başlamıştım; anahtarı çevirememe sebebim uyguladığım gücün noksanlığı değildi, yanlış hareketi yapıyordum, anahtarı ters tutuyor ya da kilidi yanlış anahtarla açmaya çalışıyordum. Ama farklı bir edimin, iradi buyruklar dışında bir şeyin gerekli olduğunu anlamaya başlasam da o edimin ne olabileceğini henüz tam bilmiyordum. Aslında ancak günlüğümü gözden geçirmeye ve tahlil etmeye başladığım zaman soruna dair bir ipucuna rastladım.

En iyi anlarımın, başarı addettiğim anların, bana bir işi yapmanın tek yolu olarak öğretilen, dişini sıka sıka uygulanan kararlar sonucu oluşmadığını fark etmiştim. Bu tür anlar genellikle benim gönüllü bir eylemimi takip ediyordu ama bu eylem, benim irade fikrimin neredeyse tam zıddıydı. İrade benim için kendini ortaya koyma anlamına geliyordu, halbuki buradaki kayda değer eylem neredeyse kendimi bile isteye yok saymak, herhangi bir edimden aktif olarak geri durmak, kendimi dizginlemek ya da baktığım nesneye kendimden bir şey koymak yani bir an için irademi sıfırlamaktı. Zamanla "gayret" ve "irade" kelimelerinin anlamına dair kabullerimi daha net görmeye başladım. "Gayret" herhalde bana pek makbul gelen bir içten içe yumruklarını sıkma ve homurdanma haliydi; okuldaki ve evdeki başarısızlıklarımı "En azından gayret ettim," diyerek az mazur göstermemiştim. Kısa süre önce, zor bir soruya "Düşünmeye gayret ediyorum," diye cevap verdiğimde, birisi bana "Gayret etme, düşün," demişti. Yani en nihayet, zor görünen her türlü ödev için vazgeçilmez hazırlığın, genel bir kasılma ve gerilme hali olmadığını, gitmek istediğim yöne bakıp beklersem umut ettiğim cevabı bulacağımı idrak edebilmiştim.

Düşünceye şımarık bir çocukmuş gibi davranıyor, etrafta dolaşmak, çiçek toplamak, kelebek kovalamak ya da ağaca tırmanmak gibi doğal eğilimlerini hiçe sayarak onu sürekli aynı yerde

oturmaya ve aynı işi yapmaya zorluyordum. Dolayısıyla konsantrasyon konusunda ilerleme kaydetmek ilk başta zorlama kapasitemi artırmak manasına geliyordu. Nasıl bir zamanlar öğretmen olmak istemiş ama çocukları kıpırdamadan oturmaya zorlayacak iradeyi kendimde bulamadığım için bu fikirden vazgeçmişsem şimdi de sürekli umutsuzluğa kapılıp havlu atıyor, düşüncelerimi asla uslu oturtamayacağıma, bahçede dolaşmalarına engel olamayacağıma inanıyordum. Ama artık, son bölümde de göstermeye çalıştığım gibi, konsantrasyonun anlamına dair fikrim değişiyordu, tıpkı eğitime dair fikrimin değiştiği gibi. Düşünceme bir Montessori öğretmeni gibi davranmalı, onu kendi büyüme kanunlarını takip etmekte özgür bırakmalı, faaliyetlerini uzaktan izlemeli, yönlendirmek için uygun malzeme sunmalı ama asla uysallığa zorlamamalıydım. Aslında bu benzetmeyi bulalı birkaç sene olmuştu ama o zaman ne manaya geldiğini anlayamamıştım; bir gezginin gideceği şehrin çan kulesini ta uzaklardan bir anlığına görmesi ama dolambaçlı yollar aşıp iyice yaklaşana kadar bir daha görememesi gibi.

Önceleri, sadece iki tavır olduğunu zannederdim: birincisi kırbaçlaya kırbaçlaya düşüncelerimin seçtiğim yolu takip etmesini sağlamak, ikincisi budalaca hayal kurmak, düşünceleri etrafta dolanmaya, faydasızca ve körlemesine otları koklamaya bırakmak. Artık sadece iki tavır değil, bir dansın adımları kadar çok tavır olabileceğini düşünüyordum. Etkili olduğunu gördüğüm bütün jestlerin ve uygun düşebilecekleri durumların bir listesini yapmaya çalıştım: yorgun olduğumda "o tombul duygu", müzik dinlerken kendimi kendi dışıma koymak vs. Tıpkı bir dansçı gibi önce tek tek adımları ezberleyecek, sonra onları doğru zamanda yapmayı, müziğe uygun olarak zıplamayı, ayağımı sallamayı ya da çömelmeyi öğrenecektim. Ama öğrenilecek jestleri sınıflandırmaya çalıştığımda bana çok zor geldi. Kolayca birbirlerinin yerine geçebildiklerini görmek de beni şaşırtmıştı. İlk olarak çoraplarımı yamarken öğrendiğim mesafe alma, kendimi yaptığım şeyden uzakta tutma tavrı, manzara seyrederken de aynı ölçüde etkiliydi; müzik

anlamsız seslerden başka bir şey değilmiş gibi göründüğünde, öldüğümü hayal etmek de, farkındalığımı şefin ellerine yönlendirmek de aynı şekilde işe yarıyordu.

Bütün bunlar üzerine düşünürken yeni bir fikir doğmaya başladı. Keşfettiğim bütün jestlerin bir tür zihinsel *eylem* içerdiğini anlamaya başladım zamanla. İster ayak tabanlarımla dinleme hissi olsun, ister gördüğüm şeyi kelimelere dökmek olsun her jest, düşüncemin rasgele akışını zapteden zihinsel bir edimdi, sonuçları da elimi kayığın başıboş sallanan dümenine koymam kadar kesindi. Bana öyle geliyordu ki sonuç almamı sağlayan şey, düşüncemle *ne* yaptığım değil, herhangi bir şey yapıyor oluşumdu. Yine de bu eylemin, her zamanki düşüncelerimi kontrol etme teşebbüslerimden farkı, bir kayığı ilerletmek için itmekle, dümenini tutmak arasındaki fark gibiydi. Belki de uygun yerde yapmayı öğrenmem gereken pek çok jest yoktu da gerçekten çok önemli olan tek bir jest vardı. Belki bu jest dikkat kontrolünde kitapların hiç de açıklamadığı üçüncü bir olasılık sunuyordu. Düşüncemi ne itmeli ne de sürüklenmeye bırakmalıydım. İçsel bir jest yaparak geri çekilmeli ve seyretmeliydim, çünkü irademin, düşünce kalabalığına polislik yaptığı bir durumdu bu, görevi orada durup yolun gelip geçenler için açık kalmasını sağlamaktı. Neden kimse bana iradenin işlevinin geride durmak, beklemek, itmemek olduğunu söylememişti? Kalabalığı geride tutmak için fiziksel gücüne güvenen yalnız polis kısa sürede yerini kaybedecekti; tıpkı benim irademin sürekli kabaran düşünce dalgaları karşısında yerini kaybetmesi gibi.

7

Bakmanın İki Yolu

...bu çit o kadar sağlamdı ki ne insan ne de hayvan üzerinden geçip içine girebilirdi. Bu bana çok zamana ve emeğe mal olmuştu, özellikle ormanda kazıkları kesmek, buraya taşımak ve toprağa çakmak.

Bu yerin girişine kapı yapmamış, üzerinden geçmek için kısa bir merdiven koymuştum; içeri girdiğimde bu merdiveni arkamdan kaldırıyordum, böylece gediksiz bir çitle çevrelenmiş oluyordum ve bütün dünyaya karşı tahkim edilmiş vaziyette geceleri emniyet içinde uyuyordum, yoksa uyuyamazdım; gerçi sonradan ortaya çıktı ki benim için tehlike arz edeceğini düşündüğüm düşmanlara karşı bu kadar tedbire hiç gerek yokmuş.

DANIEL DEFOE

ARTIK EN AZINDAN bir yere kadar, keyif anlarımı nasıl kontrol edebileceğimi bulmuştum. Tabii kuralım her zaman işe yaramıyordu ama beni doğru yolda olduğuma ikna edecek kadar işe yarıyordu. Bu yüzden de şimdi, içsel bekleme ediminin düşünceme nasıl etki ettiğini bulmaya niyet etmiştim.

Öncelikle bu ani aydınlanmalar, beni "düşünce" ve "gerçekler" konusundaki yerleşik fikirlerimin ne kadar yetersiz olduğunu görmeye zorlamıştı. Yavaş yavaş, gerçeklerin isteyenin tek tek seçip alabileceği birbirinden ayrı şeyler olmadığını fark ettim; bilinmeyenin sınırsız fonu önünde sürekli değişen bir desen, farklı bakış açılarına göre sürekli değişen devasa bir çiçek dürbünüydü. Geometride olduğu gibi sen çözesin diye sayfanın tepesine yerleştiri-

lemiyorlardı, insanın onlara dair ne söylediğine ya da onlara nasıl baktığına göre tamamen değişiyorlardı. Kendi içlerinde bir gerçeklik temeline sahip olup olmadıkları beni ilgilendirmiyordu, bu konuyu tartışma işini felsefecilere bırakabilirdim ama bana görünen, etrafımda uğuldamayı hiç bırakmayan bir boşluk deniziydi, başımın üstünde, ayaklarımın altında, her yerde. Her ne olursa olsun, uyanık olduğum müddetçe ondan kaçış yoktu. Tek yapabildiğim denizin hangi bölümüne bakacağımı az çok istemli olarak seçmekti; benim nazarlarım altında hemen bir şekil alıveriyordu. Gözlerimi açıyorum (bunu açıkça ifade edebilmek için kapamıştım) ve kendimi masama bakar vaziyette buluyorum, ağırlığının ve katılığının farkındayım, odamda, bahçeye bakan üst katta, Londra'nın tanıdık bir sokağında... Buna uzun müddet devam edebilirim, şeklini her yere yayan, onu saran belirsizliği şekillendiren ve gittikçe daha karmaşıklaşan bir ağ yaratabilirim, kış ormanlarına gece çökerken, durgunlukta, bir su birikintisi üzerinde aylak aylak yüzen yaprakları sabitleyerek donan buzun ince desenleri gibi. Gözlerimi masamı göremeyecek şekilde kapatırsam düşüncemin merkezine serçelerin cıvıltısı yerleşir, uzayın karanlık, mırıltılı boşluğuna kendi desenini çizer. Eğer canım isterse düşüncemin iplikçiklerini her yöne salarım ve sesi sabitlerim: penceremin üzerindeki çatının bilgisine, onun üzerindeki gökyüzünün, onun altındaki bahçenin, çepeçevre Londra'nın, onun içinde bulunduğu İngiltere'nin, cıvıldayan kuşlarla dolu baharın bilgisine ve onun ötesine... ve önceki gibi daha da ötesine. Parmaklarımla kulaklarımı tıkarsam, kulaklarımın uğultusu, uzayın daha uzaktaki uğultusu önünde belirir. Her ne yaparsam yapayım, her şeyi sarmalayan belirsizlik önünde, düşüncemin merkezindeki çekirdek, şeklinin bütün netliğiyle kendini gösterir. Belirsizliğe doğru uzanan merkezi çekirdek her şekilde tarif edilebilir; dışsal şeylerle, etrafımda olup bitenlerle ilgili olabilir ya da kafamdakilerle, hatırlanan ya da hayal edilen sahnelerle, bir melodiyle, seslerle ya da kendi kendime sessiz bir konuşmayla: "Keşke bahçede olsaydım... Saat beşe kadar bunu nasıl bitireceğim!" Ama bu çekirdeğin keskin sınırları

yoktur, bir halı deseni gibi değildir, bir kenar süsüyle bitivermez. Düşüncemin saçaklarında, her dakika belli belirsiz şekiller bulunur ve ben onlara baktığımda netleşirler. Elinde fener tutan bir polis memuru gibi farkındalığımın aydınlık dairesini istediğim yere yöneltebilirim; bu huzmenin loş halesinde bir gölge ya da hareket bende şüphe uyandırırsa onu aydınlık dairenin içine alıp ne olduğuna bakabilirim. Ama dikkatimin huzmesi sabit genişlikte değildir, odağını istediğim şekilde daraltabilir ya da genişletebilirim. Gökyüzünde uçak arayan bir projektör, gökyüzünü süpürerek bir ileri bir geri gider. Düşüncem bunu yapabilir ama başka bir hareket şekli de vardır; huzmesini iyice genişletip bütün gökyüzünü aynı anda gösterebilir ve bu genişleme benim iradi olarak kontrol edebildiğim bir şeydir.

Gözlemlerimi bu geniş ve dar dikkat fikrinin ışığında gözden geçirdiğimde bana birbirinden farklı iki algılama şekli varmış gibi geldi. Birinden diğerine geçmek için sadece küçük bir irade eylemi gerekiyordu, yine de bu eylem bütün dünyanın çehresini değiştirmek, sıkıntı ve bezginliği sınırsız memnuniyete çevirmek için yeterliydi.

1) Dar dikkat. – Bu ilk algılama şekli otomatikti, zihnim kendi haline bırakıldığında günlük işlere uyguladığı dikkat buydu. Psikoloji kitapları bu konuda hemfikir görünüyordu. İnsanın ilgisini çeken şeylerle, şahsi arzularına hizmet etmesi muhtemel görünen şeylerle otomatik olarak meşgul olduğunu söylüyorlardı; ama hiçbir yerde bana en önemli gelen hususun bahsedildiğini görmemiştim: Bu tür ilginin dar bir odağı vardı, bu şekilde anlık çıkarlarına hizmet eden şeyleri seçiyor geri kalanları görmezden geliyordu. Görebildiğim kadarıyla "avcı bir hayvandı", burnunu iz üzerinde tutuyor, koku peşinde sağa sola koşuyor ama etrafındaki geniş alanı görmüyordu. Etrafındaki şeylere, amaçlarına hizmet edip etmeyeceği, hedefine ulaşmasını sağlayıp sağlamayacağı gözüyle bakıyor, kendi başlarına ne olduklarıyla ilgilenmiyordu. Bu tavır muhtemelen pratik hayat için elzemdi, bu yüzden de biyolojik açıdan zihne doğal gelen tavır buydu. Ama her şeyi başka bir şeyle

ilintili olarak ve amaca hizmet eden bir araç olarak gördüğünden, tatmin duygusu daima geleceğe erteleniyordu.

2) Geniş dikkat. – İkinci algılama yöntemi avcılık amacının dizginlenmesiyle ortaya çıkıyordu. Bu durumda insan hiçbir şey istemediğinden, incelemek için bir nesne yerine bir başkasını seçmesi gerekmiyordu, böylece bütüne toptan bakmak mümkün oluyordu. Bir şeyle meşgul olduğun halde ondan hiçbir isteğinin olmaması ikinci tür algının özüydü. Sıradan yöntemde, bir nesneden ya da durumdan bir şey istemediğimizde onu sadece görmezden geldiğimizi düşündüm. Ya da arzularımızın gerçekleşmesi yönünde bir vaadi olmayan bir işle ilgilenmeye mecbur olduğumuzda, bu sefer de sırf alışkanlıktan yine dar odaklanma yöntemini kullanıyor, tek tek ayrıntılara bakıyor ve sıkılıyorduk. Ama tesadüfen dikkatimizi geniş tutma becerisini keşfetmişsek o zaman büyülü bir şey meydana geliyordu. En azından kendi yaşadıklarım için benim getirdiğim açıklama buydu.

Dar dikkatten geniş dikkate geçişin zaman zaman istemli olarak yapılabileceğini düşünüyordum, ama bazen dış koşullara ya da rasgele bir ifadeye bağlı oluyordu. Tam olarak neyin peşinde olduğumu anlamadığım zamanlarda, bazen yorgunluktan, bazen güzel havalardan, bazen içkiden amaçlarım konusunda rehavete kapıldığımda, rastlantıyla geniş dikkati deneyimlediğim olmuştu. Böylesi zamanlarda renklerin ya da şekillerin dingin gayrişahsiliğinde derin nefesler alırken bulurdum kendimi ya da bir insanın karakterini, şahsi çıkarlarımın çarpıtmasından bağımsız, başka bir açıdan görebilirdim aniden. Bir keresinde bezgin, kendimden bıkmış, Akdeniz'e bakan bir yarın üzerinde yatarken "Hiçbir şey istemiyorum" demiştim ve anında manzara kartpostal çiğliğinden sıyrılmış, yaradılışın ilk gününden kalma bir ışıkla parlamıştı, yol kenarındaki tozlu otlar bile. Yine bir keresinde yatağımda hasta yatarken, gerçekleştiremediğim amaçlar yüzünden içim fıkfık ettiğinden bu mecburi tembelliğin tadını çıkaramazken, kendimi solmuş bir sıklamene boş boş bakarken buldum ve kendi kendime "Hiçbir şey istemiyorum" demeyi hatırladım. O anda yaprakların

moru içimi öyle bir doldurdu ki daha önce renk neymiş bilmediğimi hissettim.

Zihnimin bir ifadeye, sadece kelimelerden ibaret olan bir şeye, rasgele söylenmiş bir söze bu kadar çabuk tepki vermesi tuhaftı, hele de itinayla arzulanmış niyetlere karşı bir katır gibi direnirken.

Bütün bunları tekrar düşünürken, ancak bir bütün olarak düşünüldüğünde bir anlam ifade eden pek çok deneyim olduğunun farkına vardım. Mesela bir resmin iyi bir resim olabilmesi için her unsurunun bütünle ilişkili olması ve bütün için vazgeçilmez olması gerektiğini okumuştum. Bu kulağa doğru geliyordu ama günün birinde yeni bulduğum "dikkatimi istemli olarak geniş tutma" jestini bir tabloya uygulamayı akıl edene kadar tam olarak ne manaya geldiğini anlamamıştım. Bir sonraki tabloya geçmek için duyduğum güçlü itkiye direnerek sadece durup bekledim. Bütün tuvale bakarak, daha önce bir Cézanne tablosuna bakarken sırf bitkinlikten yaptığım şeyi bu sefer istemli olarak yaptım. Zihnim yavaş yavaş tam bir içine çekme haline yerleşti, şeklin ve rengin ahengi dışında her şeyi unuttu, şekiller ve renkler de ben baktıkça adeta canlanıp resimden dışarı taşmaya başladı. Bunu hatırladığımda, resimlerden coşkulu bir zevk almanın sadece yapmacıktan ibaret olduğunu düşünen cahillerin yaşadığı hüsranı biraz anlıyorum. Bu geniş odak edimini hiç keşfetmemiş olsaydım ve bütünü bir kerede göremeseydim, bir resmin karşısında on dakika durup sıkılmıyormuşum gibi davranmak kesinlikle yapmacık olurdu.

Ancak bütün bunlara rağmen, bu ikinci tür dikkatin gerçekte ne olduğunun kafama iyice dank etmesi yıllar sürdü; dış dünya düşüncelerim üzerinde hiçbir etkin talepte bulunmadığı zamanlarda kapıldığım hafif dalgın hayallerden tümüyle farklı bir şeydi. Yine de gerekli olduğunu bildiğim halde her zaman uygulayamıyordum. Bazen geniş bir odağın keyiflerini elde etme arzusunun kendisi bile bunun gerçekleşmesini engelliyordu. Bazen ne istediğime dair yerleşik fikirlerim beni tökezletiyordu. Bu özellikle de "önemli günlerde", sabırsızlıkla beklediğim ve hayatın eşsiz anlarından biri olduğunu hissettiğim zamanlarda oluyordu. Dikkatsizlik yü-

zünden bir şeyleri kaçırırım korkusuyla o kadar fazla dikkat ediyordum ki bütünü kaçırıyordum. Sonra olup bitenler benim için anlamsız bir hale geldiğinde sıkıntıdan düşüncelerim kendi ilgi alanlarına yöneliyor, sürekli kaçmaya çalıştığım o özel kaygılara sürükleniyordu. Bu yüzden de görmek için can attığım bir oyunun orta yerinde ya da görmek için gün saydığım bir insanla konuşurken, yeni bir giysiyle, falancanın bunu gördüğünde ne diyeceğiyle ilgili boş düşüncelere dalıp, bir daha ele geçmeyecek anları kaçırıyor ve çok sinirleniyordum. Bu bana seyrettiğim bir buz hokeyi maçını hatırlattı. Her zamanki tavrımla, "İşte ilgilenecek bir şey" diyerek izlemeye başlayıp zihnimi dar olarak belli oyuncular üzerine odaklamış, ama daha baştan itibaren şahsi konularla ilgili kaygılar yüzünden bu uzun süredir beklediğim olayı ziyan ettiğimi görerek büyük bir hayal kırıklığına kapılmıştım. Sonra farkındalığımı genişletmeyi hatırlayıp bir anda oyunun sürekli değişen bütüncül resmi karşısında keyifle mest oldum ve sadece nesneleri değil, her oyuncunun hareketlerindeki karakteri görebilme becerimle gurur duydum.

Özellikle duygusal alanda etkin olan görme gücünün önündeki engellerden birinin beklenti olabileceğini yavaş yavaş anlamaya başlamıştım. Romantik hikâyelerden, oyunlardan, filmlerden farkına varmadan iki insan arasındaki ideal ilişkinin ne olması gerektiğine dair standartlar kapmak kaçınılmaz görünüyordu. Bir-iki kere kendi yaşadığım ilişkinin bende tatminsizlik yarattığını hatırlıyorum çünkü romantik hikâyelerin bana beklemeyi öğrettiği şey değildi. Tabii ölçü olarak aldığım standarda gerçekten bakar bakmaz saçmalığını gördüm ve gerçek hayatın böyle olmadığını düşündüm, ama böyle bir standardım olduğunu fark etmem epey uzun sürmüştü. Nihayet görüş alanımı daraltan bu engeli fark ettiğimde en azından zaman zaman zihnimdeki bütün düşünceleri bir kenara itmeye başladım, böylece hemen yeni ve tarifsiz gerçek deneyimler içeri doluyordu.

Ama keyif beklentisi insanı tökezleten bir şeyse, yani olabilecek şeylerin gözalıcı görüntülerini canlandırmak beni gerçekte

olanları algılamaktan alıkoyuyorsa, başarısızlık beklentisi daha da büyük bir engeldi. Zira burada bütün bir ömrün müzmin alışkanlığı daralmaya yönelik gibi görünüyordu. Zihnimde bir hata yapma korkusu belirir belirmez geniş dikkat edimi neredeyse imkânsızlaşıyordu. Zira güçlüğü tespit ettikçe dikkatimi adeta bir iğne deliğine odaklıyordum, daha iyi görebilmek için iç gözlerini kısmak gibi.

•

Böylece, gündelik pratik işleri görürken gayet iyi işimize yarayan sıradan günlük algının, zihnin yegâne algılama şekli olmadığı sonucuna vardım. Daha farklı neticeler yaratan, biraz daha bağımsız ve çıkarsız bir başka algının varlığı bana kesin görünüyordu. Birinci tür algı düşünce alışkanlıklarımın iyice içine işlemişti, ancak kimi zaman istemli olarak kimi zaman farkında olmadan ikinci tür algıya geçiş yapabiliyordum. Yapabildiğimde de birincisinde hiç yaşamadığım bambaşka bir keyif yaşıyordum. Büyük bir tatmin hissine yol açtığını gözlemlediğim istemli jestler, tesadüfen bu türlü algıya geçmemi sağlamış olan yöntemler gibi görünüyordu o sırada. Günlük algının doğal koşulu olan amaçların peşinde koşmayı askıya almamı sağlayan yöntemlerdi bunlar. Ayrıca standart konsantrasyon egzersizleri de yapıyordum; düşüncemi tek bir nesne üzerine sabitleyerek otomatik olarak amaçlardan uzaklaştırıyor ve çıkarsız olmaya zorluyordum. Sonraki hedefim neden etrafıma daha sık bu şekilde bakamadığımı anlamaya çalışmaktı.

8

Düşüncenin Körlüğünü Keşfetmek

> Aklı başında her adama budalaca gelecek bir şekilde tekne üzerinde çalışmaya başladım. Üstesinden gelip gelemeyeceğimi bilmediğim halde hoşuma giden bir şekil seçtim; tekneyi suya indirmenin zorluğu zaman zaman da olsa aklıma geliyordu; ama kafamda oluşan soruları şu aptalca cevapla susturuyordum: "Hele bir yapayım da nasıl olsa suya indirmenin bir yolunu bulurum."
>
> Bu akla mantığa sığmayan bir yöntemdi; ama hayal gücümün şevki galip geldi ve işe başlamak için gidip bir sedir ağacı kestim.
>
> DANIEL DEFOE

ZİHNİMİN nasıl davrandığına dair bazı gerçekleri keşfetmiştim artık. Benim için en önemli şeylerin algılama gücüme bağlı şeyler olduğu sonucuna varmıştım ve bunlar bir yere kadar kontrolüm altındaydı. Ancak beni çevreme tam olarak cevap vermekten sürekli alıkoyan en büyük engel güçlüklerden duyduğum korkuydu. Neden karşıma çıkan şeylerin zor olmasını beklediğimi, kendi yeteneklerime neden güvenmediğimi, başkalarının eleştirilerinden neden korktuğumu anlamak gibi bir hedef koydum kendime.

Tıpkı daha önce olduğu gibi, başlarda bilimsel açıklamaların bana pek bir faydası olmuyordu. Böylesi tavırları çağdaş psikolojik doktrinle –"bilinçdışı suçluluk duyguları", "aşağılık komplek-

si" ve benzerleri– açıklamaya çalışan çok konuşmalar dinlemiştim elbette. Bütün her şeyin çocukluğumdaki durumlardan kaynaklandığını bilsem de bu türden açıklamaları elimdeki soruna nasıl uygulayacağımı bilemiyordum. Bu yüzden de günlük tutmaya başladıktan sonra yıllarca körlemesine ilerledim, ta ki bütün gözlemlerime ışık tutan bazı deneysel çalışmalardan haberdar olana kadar – gerçi o zaman bile tam olarak ne manaya geldiklerini anlamam seneler sürdü.

Deneyler çocukların düşünme şekilleriyle ilgiliydi. Anlayabildiğim kadarıyla asıl keşif şuydu: Bir çocuğun zihinsel gelişimi açısından en önemli adım, düşüncelerle nesneleri birbirinden ayırmayı öğrenmekti. Çocuk ilk başlarda zihinsel olgularla fiziksel olguları birbirinden ayırt edemez çünkü doğar doğmaz zihninde olup bitenlerin, çevresinde olup bitenler gibi bağımsız bir varlığı olmadığını bilmez. Kendi zihnindeki bir duygunun sadece kendi duygusu olduğunu bilmez, mesela kendi sefaletiyle bütün dünyanın kararmadığını anlayamaz, çünkü farkına vardığı şeylerin ne kadarının kendi parçası ne kadarının bağımsız olduğunu anlamak için pek çok meşakkatli deneyim yaşaması gerekir. Geçici bir sıkıntı ya da açlığın bir masa ya da sandalye gibi sonsuza kadar orada bulunmayacağını da bilmez çünkü duygu ve düşüncelerin geçici olduğunu henüz öğrenmemiştir. Ona rahatsızlık veren en küçük şeye bile tahammül edemez çünkü bunu geçmiş deneyimlerinin arka planı önünde göremez, yakında atlatacağını bilerek zamanın geçmesini bekleyemez. Annesi gittiğinde sonsuza kadar gitmiş olur, yalnızlığın verdiği keder hayatındaki "tek şeydir".[1]

Çocuğun dünya görüşü, düşüncenin nesnelerden farklı olduğuna dair cehaletinin doğrudan sonucudur. Onun için nesneler *göründüğü* gibidir, bu yüzden de o yürürken güneşin de onunla birlikte yürüdüğüne inanır çünkü ona öyle görünür. Kelimeler de düşünceler gibidir, masalar ve sandalyelerle aynı türden bir gerçek-

1. J. Piaget, *Çocukta Dil ve Düşünme* (ve sonraki eserleri), Palme Yayınları, 2007; S. Isaacs, *The Nursery Years*, Routledge, 1929.

likleri vardır, bu yüzden de bir eylemi düşünmek ya da ondan bahsetmek yapmakla aynı şeydir, bir cümleyi çok sık tekrar ederse ya da bir şeyi kuvvetle isterse, onun gerçekleşeceğini düşünür. Bir fikrin mahrem ve koşullara bağlı bir şey olduğunu, dış dünyanın gerçeklerine uyduğuna emin olmak için sınanması gerektiğini bilmez. Onun için hayali bir ejderha gerçeği kadar korkutucudur çünkü "sadece hayal" lafının ne manaya geldiğini bilmez. Bu yüzden de ilk başta hata yapmak nedir, yanlış düşünce nedir bilmez çünkü onun için düşünülebilen ya da söylenebilen şey hakikattir, dolayısıyla doğruluğu kanıtlanana kadar hüküm vermekten kaçınmak gerekmez. Aynı sebeple doğal olayların nedenleri ya da kendi hareketlerinin sonuçları, mesela yaramazlık yaparsa neler olacağı konusunda her türlü fantastik fikre, gündelik deneyimleriyle oluşmamış fikirlere inanır. Çelişkili fikirlere de inanır çünkü bir ifadeyle bir diğeri arasında tutarlılık aramak gibi bir ihtiyaç duymaz. Dolayısıyla benmerkezlidir ama bunun sebebi sevimsiz bir mizacı olması değil kendi zihninden başka bir zihnin varlığından habersiz olmasıdır, çünkü kendininkini bir zihin olarak değil deneyimlerinin "tümü" olarak bilir.

Gördüğüm kadarıyla psikologlar, kendi mahrem ve şahsi doğasının farkında olmayan bir tür çocuksu düşünceyle, fikirler ve dileklerden bağımsız bir dış dünyanın varlığını tanıyan sağduyulu akıl yürütme arasında çok önemli bir ayrım yapmıştı. Bir düşünme şeklinden diğerine geçiş, karşıtlık sonucu ortaya çıkıyordu. Çocuk zamanla hem fiziksel dünyanın onun arzularına karşı çıktığını, ona boyun eğmeye ikna edilemediğini hem de kendi zihnindeki şeylerin başka insanların zihinlerinde olmadığını, bu yüzden de başka insanlara istediklerini yaptırmak için düşüncelerini kelimelerle ifade etmesi ve talepleri için sebepler ortaya koyması gerektiğini keşfeder. Bu şekilde zamanla kendi düşüncesine bakmayı ve onu olduğu gibi görmeyi öğrenir.

Bu deneyler sadece çocuklara yönelik olduğu halde benim sorunlarımla yakından alakalı olduklarını hissediyordum. Ama birinci türden düşüncenin temel özelliği bilinçdışı olması olduğun-

dan, insan büyüdükçe bunu tümüyle geride bırakamasa bile bu durumdan doğrudan haberdar olamayacaktı. Dolayısıyla düşüncemin genelde farkında olmadığım kısmını daha fazla incelemek ve ne şekilde davrandığını öğrenmek ilginç olacaktı.

İşe avare düşüncelerimi inceleyerek başlamaya karar verdim. Gündüz düşlerine kendimi çok kaptırdığımı, zihnimin işime odaklanması gerektiği zamanlarda sık sık alakasız konulara kaydığını, insanlar konuşurken genelde dalıp gittiğimi ve onları layıkiyle dinlemediğimi biliyordum. Bu konuda belli belirsiz bir suçluluk duyuyor, bu alışkanlığın günün birinde kritik bir durumda beni ele vermesinden korkuyordum. Konsantre olma gayretinden bitkin düşmüş vaziyette kendimi bırakıyor, körlemesine gömülüyor, her şeye burnunu sokan düşüncemin peşinden uysalca sürükleniyordum. Bu biraz değişik bir körlük durumuydu, çünkü birisi bana soracak olsa ne düşündüğümü aşağı yukarı söyleyebileceğimi hissediyordum ama kendi kendime sormadığım için aslında bilmiyordum. Başıboş dikkatimin nerelere gittiğini bulmaya çalıştığımda bu işin hiç de kolay olmadığını gördüm çünkü bu serbestçe süzülen düşünce mahcup bir mahluktu. Onu izlediğimi fazlaca belli edersem hemen deliğine kaçıyor, ben kafamı başka tarafa çevirmeden ortaya çıkmıyordu. Nihayet ancak göz ucuyla bakarak, sonra da gördüklerimi derhal kelimelere dökerek orada neler olduğuna dair net bir fikir edinebileceğimi keşfettim. O zaman bile kelimelere dökme gayretinin düşüncenin şeklini biraz bozduğunu hissediyordum.

Biraz pratik yaptıktan sonra belli bir andan başlayarak düşüncemi geriye doğru takip etmeyi öğrendim. Kendime birdenbire "Ne düşünüyorum?" diye soruyor, sonra "Ondan önce ne, peki ondan önce ne..?" diye devam ediyordum. Bu düşünce silsilelerini çok uzaklara kadar takip edemesem de genel mizaçları konusunda bir fikir edinmeye yetecek kadar uzağa gidebiliyordum. Bu tür teşebbüslerimin ilklerinden birinde, özel bir endişem olmadığı bir anda, günlük, gelişigüzel düşüncelerimin içeriği konusunda fikir edinmek için düşünce silsilemi gözlemlemiştim:

Bu insanları çaya çağırmamız gerekmez mi? En iyisi "Bir çay içeçecek vaktiniz var mı? İstediğiniz bir gün bize bekleriz," demeli. Bütün hafta müsait olduğumuzu söyleyeyim, onlar bir gün seçsin, kapıyı hizmetçi mi açsa? Çok mu meşgul olur? Onlara ne ikram ederiz? Çarşıya inip pasta mı alsam? Öyle bir şey mi beklerler? Bu fazladan harcamalara ayıracak para yok ama reçelli ekmek de olmaz, çayda ne ikram edilir... Neden biraz farklı bir şey olmasın? Tereli sandviç? Ama tere, domates ve esmer ekmek yemek için çok geç bir saat? Belki daha önce yememişlerdir ama domatesin kilosu bir şilin... Onları P.'yle tanıştırmam lazım, sakın unutmayayım, onları sever mi – bu ses de ne? Çayırda atlar koşuyor, hah şuradalar, ses ne kadar uzaktan geliyor, ne güzeller, toprak kuruymuş gibi ses çıkıyor ama değil, süvari birliği hücuma geçse nasıl bir ses çıkaracak demek – köydeki şu delikanlı, ben merdivene tırmanırken edeple kenara çekildi, esmer kolunda bileklik vardı, ne güzeldi, acaba ne düşünüyordu? Köyün ihtiyarları dedikodu yapıp gülerler mi?..

Burada pek ahım şahım bir şey yoktu kuşkusuz ama farkında olmadığım düşüncelerin izini bu yöntemle sürmenin mümkün olduğunu göstermişti; daha sonraları da gizli tavırlarımın çok hayati olduğu durumlarda bu yöntemi kullanabildim.

Keşfettiğim bir diğer numara da zihnimin gerisindeki her türlü küçük harekete karşı tetikte olmaktı; bunlar genellikle o anda yaptığım işle alakasız, gelgeç fikirlerdi ve normal yollardan asla farkına varamazdım. Bunlara "kelebek" diyordum çünkü bir anda belirip kayboluyorlardı. Mesela duygusal bir krizin ortasında, birisiyle "atışırken", zihnimin gerisinde uzaklardan, alçak bir ses gözyaşlarımın hiç de kontrol edilemez olmadığını, duygularımı böyle sahneleme sebebimin kendime bir şeyler kanıtlamak –ya da karşımdaki insandan bir şeyler elde etmek– olduğunu söylerdi. Bir-iki kere büyük bir hızla kendime dönmeyi, gerçek niyetimi yakalayıp kelimelerle sabitlemeyi başarmıştım. Mesela:

Ortalığı ayağa kaldırmam lazım, acı çektiğimi göstermem lazım, o öyle söyleyince ağlayacağım, artık daha iyi olduğumu bilmemesi lazım, mutlu olduğumu söylemeyeceğim yoksa bana yardım etmez, beni tek başına bırakır.

Böyle buluşlarla, düşüncem kendi haline bırakıldığında nasıl davrandığına dair bir fikir edinmeyi başardım. Bana çarpıcı gelen ilk şey, düşüncemin tutarsızlığı ve sorumsuzluğuydu. Belli bir eylemi diğer planlarıma uydurmanın bir yolunu bulamayınca hemen bambaşka bir şey düşünmeye başlıyordum. Bir an sonra aklıma ne geleceğini asla tahmin edemiyordum ve bu düşüncelerin, bana çok önemli gelen olayları tümüyle görmezden gelmesine çok şaşıyordum. Bazen bir su birikintisinin üzerinde uçuşan küçük sineklere benziyorlardı, asla gerçek bir konuya dalış yapmıyorlardı – sonsuz labirentlerde havai havai dolaşıyorlardı.

Daha sonraki gözlemlerimden biri, söylenen her şeyin doğruluğuna inanmaya fazlasıyla eğilimli oluşumdu. Birisi bana başka biriyle ettiği kavgayı anlattığında söylediklerinin mutlak doğru olduğuna inanıyordum, düşüncenin göreli olduğunu, durumla ilgili sadece bir bakış açısını dinlediğimi, kavganın diğer tarafıyla karşılaştığımda farklı bir versiyon dinleyeceğimi asla hatırlamıyordum. Bir kitap eleştirisi okuduğumda verdiği hükmü kesin doğru kabul ediyor, aynı kitapla ilgili farklı bir fikir öne süren bir eleştiri daha okuduğumda kafam karışıyor, ne düşüneceğimi bilemiyordum. Gazete okurken de aynı şey oluyordu. Siyasi konularda gazetede okuduğum her şeye itirazsız inanıyordum, başka fikirler duyana kadar kabulümü askıya almak bana neredeyse imkânsız geliyordu.

Bütün bunlar okuduğum o çocuk hatasına, o anda zihnimde hangi fikir varsa onu gerçek sayma, tıpkı masalar ve sandalyeler gibi hakikat sanma eğilimine benziyordu. İki karşıt fikir aynı anda önüme konduğunda bile ikisi arasında hakemlik etmeyi öğrenememiştim; şaşkına dönüyor, birinden diğerine savruluyor, her birini taraflı ve bireysel bir görüş olarak görmeyi, her ikisinin de benim üçüncü bir görüş oluşturmamı sağlayabilecek bir katkı yaptığını anlamayı beceremiyordum. Başka insanların benim hakkımdaki düşüncelerine neden şuursuzca önem verdiğimi de açıklayabilecek bir şey olabilirdi bu. Çünkü çocukça düşüncede, bir şeyin söylenmiş olması onu doğru kılıyordu.

Sonra sadece fikirlerin değil ruh hallerinin de mutlak bir niteliği olduğunu gözlemlemeye başladım. Bazen mutlu olduğum zamanlarda, daha önce üzüntülü olduğuma hiç inanamıyordum, geleceği önümde mutluluktan başka bir şey yokmuş gibi planlıyordum; öte yandan umutsuzluğa kapıldığım zamanlarda mutluluğun neye benzediğini bile hatırlayamıyor, bütün geleceği kapkara görüyordum.

Ayrıca bu türden düşüncenin, gerçekleri değiştirme gücüne sahip olduğuna hakikaten inandığını keşfetmiştim. Aptalca bir hata yaptığımda zihnimi, olayı tekrar tekrar gözden geçirirken yakalamıştım defalarca, sanki asıl yapmam gerekeni kuvvetle düşünürsem hatamı geriye alabilir, hiç gerçekleşmemiş olmasını sağlayabilirmişim gibi.

Daha sonra yakaladığım "kelebekler" bana, bu türden düşüncenin, insanın kendisini mutlak ve özel kabul ettiğini, başka zihinlerin varlığını hesaba katmayı asla hatırlayamadığını gösterdi. Başıma bir dert geldiğinde içimde bir şeylerin inanamayarak şöyle dediğini duyuyordum: "Bu nasıl benim başıma gelir! Nasıl olur da hayatım *benim* istediğim gibi olmaz!" Halbuki böyle şeylerin herkesin başına geldiğini gayet iyi biliyordum. Aynı zamanda düşüncem, kendi fikirlerinin şahsi niteliğinin de farkında değildi. Kendi fikirlerine öyle mutlak bir önem atfediyordu ki, başka insanlar kendilerini bu fikirlere uyduracak şekilde değişmediğinde öfkeli bir hayretle doluyordu. Tıpkı bir çocuğun kafasını masaya çarptığında "Yaramaz masa!" demesi ve rüzgârın "ona inat" estiğini düşünmesi gibi, işlerim kötü gittiğinde daima dargınlık kelebekleri, bütün bunların Falancanın *hatası* olduğu iddiaları yakalıyordum. Onlar hakkında neler düşündüğümü anlatacak cümleler planlıyordum kafamda, onlar hakkında ne düşündüğümü bilirlerse kendilerinden utanacaklarını ve bir an önce işleri yoluna koyacaklarını zannediyordum.

> Tembel, çok tembel, biri ona söylese değişir, değişmesi lazım, ben söyleyeceğim, "İşleri çok ağırdan alıyorsun" diyeceğim. ... Onu tembelliği bırakmaya sevk edeceğim, bırakması lazım.

Bu türden düşünce, insanların kasten zorluk çıkarmadıklarını, kendi eylemlerini tam olarak denetleyemediklerini akıl edemiyordu. İstenmeden yapılan eylem fikrinin, kör düşüncenin kapsama alanı dışında olması beni şaşırtmıştı. Halbuki bu durumun, hem benim yakaladığım kelebeklerin hem de mesela zor çocuklarla başa çıkmaya çalışan ailelerin bezginliğinin ortaya koyduğu bolca örneği vardı. İyi eğitim görmüş kültürlü annelerin bile hiddete kapıldıklarında, bir çocuğun sinirsel alışkanlıklarının, yatağını ıslatmasının, kekelemesinin ya da başka davranışların çocuğun denetimi altında olmadığını, kesinlikle "sadece sinir bozmak için" yapılmadığını anlayamadıklarını gördüm. Ben de şahsen, başkalarının her şeyi kasıtlı yaptığına dair inancımın ne kadar kuvvetli olduğunu gözlemlemiştim; özellikle duygusal gerilim altındayken onlar için cezalar planladığım ya da davranışlarının beni nasıl büyük bir üzüntüye gark ettiğini dramatik bir şekilde göstermek istediğim olmuştu. İşte böyle yoğun duygusal anlardan birinde yakalanmış, sonradan hatırlanıp yazılmış bir kelebek:

> İstediğim şeyi yapmayacak, umrunda değil... ama ben ona sorarım, eninde sonunda yapacak. ... Gidip onu görmeyi reddedebilirim –işe yaramaz, umursamaz– bir yerlere kaçabilirim, kendimi sokaklara vurabilirim, ölene kadar koşabilirim, kendime zarar verebilirim, beni fark etmesini sağlayabilirim, kendini kötü hissetmesini sağlayabilirim, bana zarar verdiği için onu üzebilirim, bana yardım etmesini, iyi davranmasını sağlayabilirim. ... Onu cezalandırmak için kendimi öldüreceğim, üzülecek. ... İşe yaramaz, tahmin eder, neyin ne olduğunu anlar, omzunu silker, "Kendine zarar vermek istiyorsa versin," der.

Birine istediğim şeyi yaptırmak için kendimi öldürmeyi düşünüyor, beni kıran kişinin pişman olacağı fikriyle rahatlıyor, benim bu pişmanlığı göremeyeceğimi hesaba katmıyordum. Aslında bu düşünce silsilesi devam ediyor ve sonlara doğru bu mükemmel akıldışılıktan kurtuluyordu, belki de gözyaşlarım arasından bile onu yarım gözle izlediğim için. Sonraki cümle şöyleydi:

> ... olmaz, çünkü bunu inadına yaptığımın farkındayım... madem öyle bunu inadına yaptığımı, eninde sonunda sağduyulu davranmam gerekeceğini söyleyen içimdeki şeyden kaçmak için ne yapabilirim?.. delirebilirim, o zaman farkında olmam... o zaman benimle ilgilenmeleri için her şeyi yapabilirim ve beni hiçbir şey tutamaz.

Sanırım beni kendime getiren ve düşüncelerime beni hayretle ayıltan, bu son cümlede ifade edilen fikirdi, daha sonra bunları önemli bularak kaydettim. Bütün iktidarsız öfkemi bir anda dağıtan bir idrak dalgasıyla "uyandığımı" hatırlıyorum, çünkü kendi kendimi böyle gösterişli bir saçmalık içinde yakalamak ve böyle muazzam bir kelebeği tutmak beni çok mutlu etmişti.

En dramatiği bu olsa da tek vaka bu değildi. İşlerimin umduğum gibi gitmediği zamanlarda günlüğüme not ettiğim bir kelebeği buldum: "Bir sürü insanın canını epey bir sıkmak istiyorum." Uğradıkları haksızlıktan kaynaklanan öfkelerini, yüz kızartıcı bir macerayla, okuldan kaçarak ya da hırsızlık yaparak dışa vuran ve sulh mahkemelerine çıkan çocukları anlamaya başlamıştım. Mutsuz çocukları gözlemleyerek kendi farkında olmadığı kısımlarına dair çok fazla şey öğrenebilir insan. Mesela bir keresinde yaşadığım bir güçlüğü biraz fazla abarttığımı fark etmiş ve bunun altında, sıkıntımı yeterince sergilersem birinin gelip bana yardım edeceği fikrini yakalamayı başarmıştım. Aslında sorun, yetişkin hayatındaki pek çok zorluk gibi, başka kimsenin benim adıma çözemeyeceği bir sorundu, bu yüzden de bu gözlem pek çok saçmalığın ve başarısızlık itirafının olası sebebine dair bana bir ipucu verdi. Çocukken ağlayarak "Bu çok zor, ben bunu yapamıyorum," dediğimde birileri gelip bana yardım etmişti. Şimdi de mutlu olduğumu itiraf etmeyi istemiyordum çünkü bu şekilde bir ayrıcalıktan mahrum kalabileceğimi hissediyordum belli belirsiz, sefil durumda olanların imtiyazı gibi görünen o özel ilgiden vazgeçmem gerekeceğini hissediyordum.

9

Kör Düşüncenin Maskaralıklarını İzlemek

Kendimi gözlemliyorum ki başkalarını tanıyayım.

LAO-TZU

NASIL DAHA ÖNCE, düşüncelerimi kendi kendilerini yazmaya bıraktığımda beklenmedik şeyler söylediklerini keşfettiysem, şimdi de ne zaman düşünceme dönmeyi ve onu gafil avlamayı başarsam kendimde vehmettiğim ölçüde sağduyuya rastlayabileceğime pek emin olamıyordum. Bu yüzden de bu kör düşüncenin, gündelik davranışlarım üzerinde başka ne tür etkileri olduğunu öğrenmeyi kafama koydum.

İlk gözlemlerim öfke ve sinir bozukluğu üzerineydi. Mesela, bazen davranışlarıyla bazı dileklerimin gerçekleşmesine engel olan insanlara çok öfkeleniyordum, irademi onlara dayatma arzusu duyuyordum, sonra onlar istediğim şeyleri yapmamayı sürdürdükçe fiziksel güç uygulamaya meylim gittikçe artıyordu. Düşüncelerim öyle ilkel seviyelere düşüyordu ki canımı sıkan kişiye birtakım eşyalar fırlatmak ona istediğim şeyi yaptırmanın tek yolu gibi görünüyordu; seyrettiğim modern bir oyunda, kocasının fikirlerini değiştirmek için kafasında taş plak kıran kadın gibi. O zaman anladım ki düşünceyi olduğu gibi göremeyen bir düşünme şekli, başka insanların eylemlerine sebep olan güdülerin karma-

şıklığının farkında olamaz. İnsanları, üzerlerine bir şeyler fırlatarak kontrol etmeye çalışmanın "ayıp" olduğunu çok uzun zaman önce öğrenmiş olsam da kör düşüncem yine harekete geçmek istiyordu. Ancak bazı zamanlar zihnim böyle bir itkiyi saplantı haline getirdiğinde, sırf kafamın içinde dönüp duran düşüncelerden duyduğum bitkinlik, beni uzaklaşma edimini hatırlamaya itiyordu. Düşünceme mesafe almaya ve sürekli planlar kurmayı bırakmaya zorluyordum kendimi, böylece "Onlara istediğim şeyi nasıl yaptırabilirim?" sorusu yerine "Neden böyle davranıyorlar?" sorusunu sormayı başarabiliyordum. Kendime "Ne yapmalıyım?" yerine "Olgular neler?" sorusunu sormayı başardığımda yaşadığım rahatlama ve özgürlük hissi, insanın sürekli anlamsız çabalara girdiği, mesela eşyalarını toplayıp trene yetişmeye çalışırken her şeyin ters gittiği o yorucu rüyalardan uyanmaya benziyordu.

Genel itibariyle aylak düşüncelerim çocuksu düşünce tanımına gayet iyi uyuyordu. Gerçekleri pek az umursuyordu. Düşüncelerini duygular belirliyordu, sadece kendi inanmak istediği şeye inanıyordu, bir taraftan da gerçekleri hesaba katmış ve akla uygun hareket etmiş gibi yapmaktan hoşlanıyordu. Özellikle zaman gerçeğiyle oynamaya çalışıyordu. Mesela aniden sıkıcı ev işlerini halletme havasına giriyordum ve haftalarca önce yapmam gereken şeyleri yapıyor olmaktan öyle bir fazilet hissine kapılıyordum ki sadece tek bir işi bitirmeye yetecek zaman olduğu halde aynı anda yarım düzine işe el atıyordum. Bu eğilim epey sıkışmama neden oluyordu, yapmak istediğim şeyler birikiyor, bu kör düşünce hepsini yapabileceğini zannediyordu. Günü planlarken bana daima şöyle söylüyordu: "Şunu yapacağım, bunu da yapacağım, şunu da yapacağım..." Sonra yavaş yavaş listenin biraz fazla uzadığının farkına varıyordu; ama iki kalem işi yan yana koyup birbiriyle kıyaslayamadığı ve hangisinin daha acil olduğuna karar veremediği için yapılacak aşırı miktarda işin yükü altında eziliyordum. Çoğunlukla başıma ağrılar giriyor, sonunda yapmaya niyetlendiğim işlerin listesinde olmayan çok alakasız bir şey yaparken buluyordum kendimi.

Bu elbette daha büyük hedeflerimin de çelişkili ve karmaşık olduğu anlamına geliyordu. Zira bu tür düşünce, uygun olsun olmasın her türlü ideale kapılabiliyordu. Birisinin takdir edildiğini gördüğünde, "Ben de onun gibi olmak istiyorum!" diyordu ve hemen kıpırdanmaya başlıyordu; seçtiği idealin benim mizacımla ya da diğer hedeflerimle uyumsuz olmasını gözardı ediyordu. Bottom gibi bütün rolleri oynayabileceğini düşünüyordu; mayısböcekleri gibi evini yapmak için suda yüzen her türlü çöpe hamle ediyordu. Ne zaman kendimi aşırı yük altında ya da ümitsiz hissetsem, sebebinin çelişen hedefler ve birbiriyle uyumsuz iki şeyi aynı anda yapmaya çalışmak olduğunu keşfetmeye başlamıştım. Tezelden oluşturulmuş niyetler birikiyor, iflah olmaz bir erişilememiş hedefler dağına dönüşüyordu, ben de hep daha fazlasını yapma "niyetiyle" hayatımı ağır bir başarısızlık hissiyle sürdürüyordum.

Gerçeklere karşı bu saygısız tavırdan kaynaklanan başka bir şeyin daha farkına varmıştım. Bu düşünce tarzı yaşadığım zorlukları açıklamaya çalışıyor ve onları çözme yöntemleri tasarlıyordu ama açıklamaları ve çözümleri, duruma taraflı bakma eğilimindeydi. Bir sorunu oturup bilinçli olarak düşünmeye çalıştığımda bütün gerçekleri gözden geçirmeye gayret ediyor, bütün alanı taramadan kesin bir hüküm vermiyordum; ama kör düşüncem bunu yapamıyor gibiydi, kendisini rahatlatacak herhangi bir fikir bulmak için telaş ediyordu. Mesela insanlara söyleyeceğim şeyleri prova etmeye pek meraklı olduğunu fark etmiştim. Kendi başına çok pratik bir alışkanlıktı tabii bu çünkü konuşmanın telaşesinde kaçıp gidiverecek bir anlam için kelimeleri önceden bulmama fırsat veriyor, dilimin tutulmasını engelliyordu. Ama kör düşüncem, söylemeye niyetlendiğim şeyleri tekrar tekrar gözden geçirse de karşımdaki insanın ne cevap vereceğini tahmin etmeyi ihmal ediyordu. Onları duygularımı anlayan ve beni takdir eden bir dinleyici kitlesi gibi görüyordu sadece, bu yüzden de beklediğim olay gerçekleştiğinde ve söylemeyi planladığım şeyleri söylediğimde hep bir hayal kırıklığı hissediyordum. Zira ister karşıt bir fikirle, ister gülerek, ister sessizlikle cevap versinler hiç beklediğim gibi

olmuyordu (halbuki durup düşünsem böyle bir tepki alacağımı kolaylıkla öngörebilirdim), bu da hevesimi kaçırıyordu.

Aynı zamanda bu kör düşünce herhangi bir duruma farklı açılardan bakamadığı için asla sağlam temele oturtulmuş kararlar alamıyordu. Bu da insanın asla bir şeyden emin olamaması anlamına geliyordu çünkü her an bir düşünce kazası daha önce hesaba katılmamış gerçekleri ön plana atabilirdi, bunun üzerine ilk kararın temellendiği gerçekler devre dışı kalabilirdi. Sonuç kararın tamamen tersine çevrilmesi olurdu.

Bütün gerçekleri görmeyi beceememesine ilaveten kör düşünce gördüğü gerçekleri de çarpıtmaya eğilim gösteriyordu. Yargıları nadiren ılımlıydı. "Ya öyle ya böyle" türü ifadeleri seviyor, her şeyin ya hepten iyi ya hepten kötü olmasını bekliyordu. Zamanla nasıl sürekli aşırı uçlara gitmeye çabaladığını fark ettim. Mesela çok iyi iş çıkardığımı düşündüğüm zamanlar olurdu ama yaptığım şeyin mükemmel olmadığını bana gösteren kaçınılmaz bir gerçekle karşılaştığımda tam aksi tavrı benimserdim. Şaşırtıcı bir hızla üstünlük tavrından aşağılık tavrına sonra yine geriye savrulurdum. Bazen ancak başkalarını saygıyla dinlemeye layık hissederdim kendimi ve alttan alırdım, bazen de zekâmın olup biten şeylerin çok üzerinde olduğunu hissederdim. Aşırılıklara olan bu meyil özellikle başarı karşısındaki tavrımı etkilerdi. Ben ve benim olanlar ya toptan takdir edilmeliydi ya da –başkasının yaptığı bir işin benimkinden çok daha iyi olduğunu gördüğümde veya kendi işimdeki bariz bir hatayı yakaladığımda– kendimi tümüyle çuvallamış hissederdim. Tam da savrulma ânında, bu öteki şey, yani beş para etmez başarısız biri olduğum için, içimi kemiren kof bir korku, dehşetli bir teslimiyet ve cansızlığa gömülme hissiyle dolardım. Bir orta yol bulmak, beni kaygılandıran şeylerin çoğunun ne en iyi ne de en kötü olmadıklarını görmek kör düşüncemin elinden gelmezdi.

Bir numarası daha vardı. Belli bir anda çok sınırlı bir düşünce yelpazesinin farkında olduğunu ve görünüşe göre birbiriyle çelişen temalar arasında bağlantı kuramadığını daha önce anlatmıştım. Daha sonra zihninde yer ayırmadığı düşüncelere dair belli be-

lirsiz fikri olduğunu ama bunlarla başka insanlara yamamak yoluyla başa çıkma eğiliminde olduğunu anladım. Coşkulu bir ruh halindeysem ve yaptığım şey bana gerçekten çok iyi görünüyorsa, ortadan kaybolmuş olan özeleştiri, başkalarının yergi dolu yorumlarına dair tahminlerim şeklinde zuhur ederdi. Sıkça başıma geldiği üzere birbiriyle bağdaşmayan iki şeyi aynı anda yapmaya kalkarsam, baskın olmayan arzu bana bir başkasına aitmiş gibi görünürdü. Mesela bir keresinde istediğim bazı şeyleri elde edebilmek için mizacıma hayli aykırı bir işi üstlenmek durumunda kalmıştım. Bu durumun içimde yarattığı isyan iyice baskın çıktığında beni bu nefret ettiğim işe başkaları sürüklemiş gibi onlara öfke püskürmeye başlamış, beni buna itenin kendi hırslarım olduğunu unutuvermiştim. Sanki dışladığım düşüncelerim, onları ifade etmeyi reddettiğimde, yüzeye doğru yükselen kabarcıklar gibi kendilerine bir yol buluyorlardı. Kendilerini, çevremdeki dünyaya bakışımı sessizce taraflı bir hale getirerek ifade ediyorlardı. Bazen kabullenemediğim bir huyuma duyduğum nefret başkasına duyduğum nefrete dönüşüyordu ve o insan hakkında demediğimi bırakmıyordum, ama dikkatli birisi gerçekte kendimden bahsettiğimi anlayabilirdi. İnsanların bana dünya hakkında söylediği şeylerin yarısının, özellikle de hararetle söylenmişse, faydalı gerçekler olduğunu ama sözü söyleyenin asıl niyetini yansıtmadığını bir hatırlayabilseydim. Çünkü bana dünyayla değil kendileriyle ilgili gerçeklerden bahsediyorlardı.

Kör düşünce planlama konusunda hiç zaman duygusuna sahip olmadığı gibi geçmişle şimdiyi de birbirinden ayıramıyordu. Aklına gelen herhangi bir fikir o an için mutlak olduğundan, uzak geçmişten gelen rasgele bir anı ona şu anda meydana gelmekte olan şey kadar gerçek ve önemli görünüyordu. Bu yüzden de bazen kendimi yok yere öfkeye kapılmış buluyordum ya da çekinecek hiçbir şeyim olmayan insanların yanında sinirden dilim tutuluyordu; sonra bu duygunun mevcut duruma hiç uymadığını fark ediyordum, sadece rastlantısal bir benzerlik kör düşünceme geçmişi hatırlatmış oluyordu ve şimdi geçmişmiş gibi davranıyordu.

Mesela bir keresinde ailenin en küçük ve en bağımlı üyesi olduğum zamanları bana kazara hatırlatan bir şey yüzünden, aslında bağımsızlığımı tehdit eden hiçbir şey olmadığı halde kendimi cansiperane onun için mücadele ederken bulmuştum. Sanırım "Bunlar çok geride kaldı" diyebilen sadece "gören" düşünceydi; kör düşünce, kör alışkanlıkların ve eskaza ortaya çıkan benzerliklerin mahkûmuydu.

Görünüşe göre geçmişle geleceğin bu acayip karışımı, kör düşüncenin mantık kurallarını tümüyle görmezden gelmesiyle mümkün oluyordu. Onun için bir şey, aynı anda hem kendisi hem de başka bir şey olabiliyordu. Korktuğum bir adamın tabii ki babam olmadığının farkında oluyordum zihnimde ama adama sürekli babammış gibi davranmaya devam ediyordum – tıpkı rüyalarda bir figürün aynı anda iki kişi olabilmesi gibi. Bu türden düşünce için sonsuz kendini kandırmalar mümkündü kuşkusuz. Bir şeyi hem saygıdeğer sebeplerle hem de bayağı kişisel sebeplerle yapabiliyordum ama böylesi bir karmaşa ihtimalinin farkında olmayan mantıklı zihnim, bütün dürüstlüğüyle burada tek bir güdü görüyordu.

Bu kör düşüncenin nasıl işlediğini daha iyi anladıkça, kalkıştığım bu işin başarısının ondan kurtulmama bağlı olduğu sonucuna vardım. Zira deneyle öğrenmeyi neredeyse imkânsız hale getirdiğini fark etmiştim. Deneyin özü, bir tasarıya ya da plana sahip olmak, sonra da türlü yöntemler deneyerek istenen neticeyi elde etmek, bu arada başlangıçtaki niyeti hiç akıldan çıkarmamak ve gerçekte olanla başlangıçta olması bekleneni sürekli birbiriyle kıyaslamaktır. Ancak tekmil niyetlerle yola koyulan kör düşüncemin, daha ilk beklenmedik hadisede dikkati dağılıyor, bir şey getirmeye giden ama yolda daha ilginç bir şey bulunca bu planını unutan bir çocuk gibi hemen başka bir tarafa yönleniyordu. Görünüşe göre beklenmedik hadiseyle asıl niyeti zihninde aynı anda tutamıyor, dolayısıyla yeni olgulara uyacak şekilde yöntemini değiştiremiyordu. Cesaretle "Hayatla deney yaparak kendim için nasıl yaşayacağıma dair kurallar koyacağım," diyerek yola koyulmuş ve de-

neyimlere dalmıştım ama bu deneyimlerden çıktığımda, onlardan bir sonuç oluşturamadığımı, gelecekte bana rehberlik edecek bir kural bulamadığımı görmüştüm, çünkü deneyimle ilgili bilgimi niyetimin yanına koyamıyor ve nerede hata yaptığımı anlayamıyordum. Tek yapabildiğim körlemesine bir deneyimden diğerine sürüklenmek, başıma yeterince çok şey gelirse sonunda bilgeliğe ulaşacağımı ummaktı. Tekrar tekrar aynı hatayı yaptığımı anlayamamıştım çünkü kör düşünceden kurtulamıyor, hem sonuçlar çıkarmanın hem de kendi düşüncem üzerine düşünmenin mümkün olduğu o görme haline geçemiyordum.

Bir kerede birden fazla şey görememenin bir başka sonucu daha vardı. Kör düşüncem deneyimleri kıyaslayamadığı için değer duygusuna da sahip değildi. Hikâye anlatan bir çocuk gibi edatları muğlak bırakıyor, bütün düşüncelerini birbirine "ve sonra" ile bağlıyordu. Mesela eşimle birlikte, *eğer* başka bir yerden para artırırsak istediğimiz bir şeyi almayı planlıyorduk ama benim kör düşüncem "eğer"i ve planın bağlı olduğu şartı unuttuğundan kendimi o şeyi alırken buluyordum. Aynı şekilde fuzuli ve önemli şeyler eşit bir aciliyet hissi verebiliyordu çünkü o anda düşünülen şey her neyse en önemli şey oydu. Bu da en önemsiz bir endişenin bile bulutunu bütün manzaranın üzerine yayması demekti; en hayati konuları beklemeye alıp anlık bir ayrıntıyla meşgul olmaya meyilliydim. Aklıma ilk gelen şeyi yazarak sevdiğim şeylerin ya da beni mutlu eden şeylerin listesini yapabildiğim halde en önemlisine nasıl karar veremediğimi şimdi anlayabiliyordum. Aynı zamanda düşüncelerimi kendilerini yazmaya bıraktığımda, geçmiş deneyimlerimin derinliklerinden görünüşte birbiriyle bağlantısız ve alakasız bir yığın fikrin nasıl fırladığını da görebiliyordum.

Bu safhada, zihnimin gerisinde yaptığım her türlü işe gevezece eşlik eden bu türden düşüncenin alışkanlıkları ve sonuçlarını özetlemeye çalıştım. İlk başta bu geveze zihin akıldışı bir zihindi, tahriflere ve tutarsızlıklara aldırmadan gerçeğe sadece kendi bakış açısından bakmakta ısrar ediyordu. Aynı zamanda bayağı bir zihindi, kendi ilgilerinin dar halkasından kaçamıyor, sadece kendi-

sini tanıyor, dünyanın geri kalanını da aynı şeyi yapmaya zorluyordu. Dahası kendi kusurlarımın acı gerçeği karşısında ben farkına varmadan beni olmayacak standartlara yönlendiriyordu. Benim dünyanın en iyi, en zeki, en güzel mahluku olmamı istiyor, bütün bunlar olamıyorsam tam zıddı yani hilkatın cürufu, sefil bir yaratık olduğumu hissetmeme sebep oluyordu. Ayrıca bana bunu yaptığını da söylemiyordu çünkü söylese hemen ne saçma olduğunu görürdüm. Işıltılı resimlerle örüyordu ağını, kahramanca işler yapan kahraman bir ben resmi sürüyordu önüme ve başarılarımın nasıl alkışlanacağını usulca kulağıma fısıldıyordu. Ben de salağın teki olduğumdan bunu gerçek ve makul bir hedef kabul ediyor, aşağı kalır yanı olan her şeyden belli belirsiz hayal kırıklığı hissediyordum.

İşte yönlendirilmemiş düşüncemin maskaralıkları bunlardı. Görünüşe göre, hayata karşı takındığım bütün o itinayla ölçülmüş sağduyulu tavırların arkasında bir dip akıntısı gibi bu bambaşka düşünme şekli yatıyordu. Normalde varlığından asla şüphe etmezdim ama şimdi onu keşfettiğim için duygularımı ve eylemlerimi büyük ölçüde etkileyebildiğine kuşkum yoktu. Kendi seçtiğim bir standart doğrultusunda, bilinçli tercihlerim üzerine temellenmiş her eyleme karşılık bu tutarsız, mantıksız, benmerkezli ve kendini tahrif eden düşüncelerden kaynaklanan onlarca eylem olmalıydı; zira düşüncelerimin gerçekten farkında olduğum anları çok da sık yaşamadığımı biliyordum.

Amaçlarımı saptıran ve huzurumu yerle bir eden bu kör düşüncenin muazzam gücünü keşfettikçe hem kendimin hem de başkalarının davranışlarındaki çetrefillikleri daha iyi anlamaya başladım; sonunda bu çalışma, beni geniş, amaçsız dikkatin temiz havasına çıkmaktan alıkoyan, daima mevcut korkuların nedenlerini anlamamı da sağladı.

10

Kör Düşünceden Kaçış

Bir insan kusurunu düzeltebilmek için görmeli ve incelemelidir; kusurunu başkalarından gizleyenler genelde kendilerinden de gizler; kendileri görse bile üzerinde iyice düşünmezler: Ondan kaçar ve onu kendi vicdanlarından saklarlar: *Quare vitia sua nemo confitetur? Quia etiam nunc illis est; somnium narrare, vigilantis est.* (Neden kimse kusurlarını itiraf etmez? Çünkü kendisi daha onların içindedir; ancak uyanmış olan biri rüyasını anlatabilir.) Bedendeki hastalıklar kendilerini arttıkça gösterir: Nezle ya da tutulma dediğimiz şeyin zamanla gut olduğunu anlarız; ruhun hastalıkları da ne kadar büyükse kendilerini o kadar gizler; en fazla hasta olanlar bunun en az farkında olanlardır.

MONTAIGNE

ÇOCUKLUKTAKİ DÜŞÜNCEYİ nesnelerle karıştırma eğilimini tam olarak atlatamadığımı tahmin ettiğimden bu gelişimin neye bağlı olduğunu sormaya başladım kendime. Görünüşe göre düşüncenin dışarıdaki fiziksel dünyayı öğrenmekle alakalı bölümü kısa sürede bize öğretilenlerin bir sonucu olarak şekilleniyor. Artık yürüyüşe çıktığımda, hâlâ öyle görünse bile ayın da benimle birlikte yürüdüğünü düşünmüyorum çünkü beni bunun böyle olmadığına ikna eden özel bilgiler edindim. Ama düşüncemin kendi bilgilerimle ve başka insanların zihinleriyle alakalı bölümüyle eğitimim esnasında böyle etkili şekilde ilgilenilmemiş. Nesneler dünyasında o anda bana görünen şeyden fazlası olduğunu öğrenmek neden kolaydı da his ve düşünce dünyası için aynı şeyi öğrenmek bu kadar zor-

du? Bana ayın kendi yörüngesi olduğu ve benim yürüyüşe çıkıp çıkmamamı umursamadığı belki sadece bir kere söylenmiştir, yine de inanmışımdır. Halbuki küçüklükten itibaren başka insanların da hakları, benimkinden farklı arzuları olduğu ve her şeyin benim içgüdülerimle düşüncelerimden ibaret olmadığı muhtemelen bana zaman zaman söylendiği halde bu bilgi bir türlü kafamda yer etmemiştir. Genelde bir türlü gelmek bilmeyen bir otobüsü sabırsızca beklerken, sanki eylemi sadece bana yönelikmiş, benim acelem olduğunu bildiği için bilhassa oyalanıyormuş gibi otobüsün şoförüne büyük bir öfke duyarım.

Bu sorun karşısında elime geçen ilk ipucu, çocuksu düşüncenin bu maskaralıklarının özellikle duyguların etkisi altında olduğum zamanlarda meydana geldiğini gözlemlemek oldu. Otobüsün gecikmesi ancak bir randevuyu kaçırmama sebep olacak gibi göründüğünde şoförün bunu bile isteye yaptığını düşünmeye başlıyordum. Ancak treni yakalamak için koşuyorsam insanların yoluma kasten çıktıklarına inanıyordum. Bu gözlem, duygunun insanın düşüncesine bir şeyler yaptığı, onu normal idrak seviyesinden aşağı çektiği fikrini verdi bana. Geçmiş bilginin ve mevcut deneyimin küçük topaklarını birbirine kaynaştırmak için belli bir miktar ısı gerekiyordu sanki. Belki de duygu, enerjiyi tüketerek, düşüncemin derecesini farklı madenlerinin erime noktasının altına çekiyordu, böylece o anlık düşüncenin topağı izole oluyor, her şeyi dışarıda bırakarak zihnimi dolduruyordu. Bu durumdayken başka insanların da bağımsız duyguları ve kendi hayatları olduğu düşüncesini, zaten ağır ağır edindiğim bu düşünceyi hatırlayamıyor, öfkemin sihirli halkasının dışını göremiyordum, bu yüzden de başkalarının yaptığı her şey sadece bana yöneliyordu. Aynı şeyin yorgun olduğumda da meydana geldiğini fark ettim çünkü böylesi zamanlarda gerçekte önemsiz olduğunu bildiğim bazı endişeler zihnimi tümüyle hükmü altına alıyordu. Geceleyin bana geri dönüşü olmayan bir felaket gibi görünen şeylerin sabah uyandığımda küçülüp fuzuli bir aksiliğe dönüştüğünü çoktandır öğrenmiştim. Hastalık da aynı etkiyi yaratıyor, her şeyi orantılı olarak görme kapa-

sitemi düşürüyordu; aslında her türden beden durumu düşüncenin olgunluğunu ve algılama kapasitesini etkiliyordu. Mesela bir yemeğin bile insanın ruh halini nasıl tamamen değiştirebildiğini gözlemlemiştim; yorgun ve sıkıntılı olduğum zamanlarda yemek bana iyi geliyordu ama mutluluktan uçuyorsam aksine büyüyü bozuyordu. Demek ki fiziksel koşullar düşüncemin niteliğini belirlemekte önemli bir rol oynuyordu, ama her şeyin bundan ibaret olduğunu düşünmüyordum, hem yorgunluktan sürekli kaçamazdım. Bu yüzden de soruna ters açıdan yaklaşmayı denedim.

Duygu ve bitkinlik düşünce gücünü azaltıyorsa, acaba ne çoğaltabilirdi? Keyif anlarımı sorunun bu yönünü göz önünde bulundurarak incelemeye başladım; bu anların temel özelliği deneyimin eriyerek kaynaşması, anlamsız ve birbirinden ayrı şeyleri bir anlam kıvılcımının birleştirmesiydi. Düşüncenin enerjinin bir biçimini içeren bir süreç olduğu varsayılırsa, benim zihinsel eylemden kendimi çekme jestimin bir enerji birikimine yol açması ve bunun da otomatik olarak gücünü artırması gayet mümkün görünüyordu. Enerjinin gürültülü bir gayret ve amaç nehri şeklinde sürekli akıp gitmesini engellediğimde, sessiz bir berraklık havuzunu doldurmasını sağlayabiliyordum.

Ama bana büyük keyif getiren bu zihinsel gayreti dizginleme jesti, neredeyse tümüyle dışarıdaki şeylerin algılanmasıyla ilgiliydi. Ancak sadece iç mülahazalarla meşgul olduğumda sorun biraz daha farklı görünüyordu çünkü o zaman önümden geçen şey öyle uçucuydu ki ben ona bir biçim kazandırana kadar adeta görünmez oluyordu. Orada olup olmadığını bile tam bilemediğimden geri çekilip ona bakamıyordum.

Bunlara kafa yorarken, bir çocuğun kasten yalan söylemeyi öğrenmesinin zihinsel gelişimi için önemli bir an olduğuna dair okuduklarımı hatırladım, çünkü bu, düşüncenin nesneden farklı olduğunun ve ayrı bir işleyişi olduğunun üzeri kapalı bir şekilde anlaşıldığını gösteriyordu. Düşüncenin bağımsız olarak varolduğunu nasıl hiç fark etmediğimi düşündürdü bana bu; kelimeler, resimler ve bütün simgelerin bunu fark etmeme yardımcı olduklarını gör-

düm, çünkü düşünceye somut bir biçim kazandırarak onu üzerine tartışılacak, sınanacak, kıyaslanacak bir şeye dönüştürüyorlardı. Ancak böyle somut bir biçim olmadığında düşünceye öyle gömülüyordum ki düşüncem kendi kendini göremiyordu, sonuçta da onu bilinçli olarak kontrol edemiyordum. Bazen kaygılarıma dair tek bir sözel ifadenin neden ruh halim üzerinde sihirli bir söz etkisi yarattığını sezebiliyordum şimdi. Belki de sadece düşüncemin dışarı çıkmasına yardımcı oluyordu, böylece karşısında durup ona bakabiliyordum.

Yine şimdi, bir düşüncenin ifade edildiği anda sağduyunun ışığına çıktığını anlamıştım ve içinde çocuksu düşüncenin saçmalıkları varsa, ben yapmasam da bir başkası er ya da geç buna meydan okuyacaktı. Daha sonra duygularıma kapılıp gitmediğim zamanlarda bile çoğu aylak düşüncemin çocuksu çarpıklıklar taşımasının asıl sebebi, asla gerçekten kelimelere dökmeye çalışmadığım konularla ilgili olmalarıymış gibi geldi bana.

Bunu aklımın bir köşesine yazarak ilgimi çeken fikirlere, yani meşru düşünme konusu olarak kabul ettiğim fikirlere muamele tarzımı, bana fazla acı ya da utanç verici geldiği için inkâr ettiğim fikirlere muamele tarzımla kıyaslamaya çalıştım. Sürüklenen düşüncelerimi ne zaman birinci türden düşüncelerle meşgul yakalasam hevesle üzerine gidiyor, sonuçlara ulaşmaya, birilerine anlatabilmek ya da bir eyleme dönüştürmek için kelimelere dökmeye çalışıyordum. Fikir, genelde olduğu üzere, şöyle bir göze çarpmış olasılıklar manzarası şeklinde, belirsiz, biçimsiz bir halde ortaya çıkmışsa onu sıkıca yakalıyor, kelimelere dönüşmeye zorluyor ve fikri elimden geldiğince formüle ettiğimi hissedene kadar zihnimde ısrarla tutuyordum. Ama düşüncemin ikinci türden, düşünmekten hoşlanmadığım konulara yaklaşmakta olduğuna dair bir işaret aldığımda farkına bile varmadan düşüncelerimin yönünü hemen değiştiriyor, kaçtığım konuyu ilk baştaki şekilsizliğine terk ediyordum.

Düşüncem gündüz düşü kurarken olduğu gibi tamamen pasif olmadığında ya da bir mantık problemi düşünürken olduğu gibi

tamamen benim tarafımdan yönetilmediğinde neler olduğunu sormaya başladım kendime. İçinde bulunduğum durumun taleplerine yarı otomatik tepki verdiğinde ne yapıyordu; mesela sohbetlerde? Bu gibi durumlarda düşüncelerim, dikiş dikerken ya da bahçeyle uğraşırken olduğu gibi hiç kesintiye uğramadan bildiklerini okuyamıyordu çünkü sohbet tam bir pasiflikten fazlasını talep ediyor, en azından asgari bir tercih ve yargı gerektiriyordu ve bu sebeple düşüncenin niteliği farklılıydı. Sosyal hayatın talepleri, birisi bana sürekli "Ne düşünüyorsun?" sorusunu soruyormuş etkisi yaratıyordu. Dünyanın en sıkıcı insanı damgası yememek için sürekli kendi özel tefekkürümden çıkmam ve yanımdakiler için bir anlam ifade edecek şekilde zihinsel coğrafyamın kimi kısımlarını ifade etmem gerekiyordu.

Bilinçli niyetle yapmakta zorlandığım şeyleri benim için otomatik olarak yapıyor gibiydi bu; yani o anda aklımdan geçenler hariç hiçbir şeyi göremediğim o aşağı seviyeden düşüncelerimi yukarı çıkarıyordu. Elbette, her şeyin benim zihnimden ibaret olduğu yolundaki (delice) varsayım üzerine temellendiği müddetçe sözlerimin sosyal kabul görmediğini anlamadıkça sohbet etmemin mümkün olmadığını kısa sürede keşfedecektim. Dolayısıyla, başka insanlarla temasımın kesilmemesi için duyduğum içgüdüsel arzu beni kendi düşüncemin sadece bana özgü olduğunu anlamaya zorladı; düşüncemi kendime özgü ve rastlantısal terimler dışında ifade edebilmek için ondan biraz uzaklaşmak zorundaydım, bu terimler konuştuğum insanların ortak ilgilerini dikkate alan terimler olmak zorundaydı.

Ama temelde sosyal maksatla –başka insanlarla anlaşmak, arkadaş olmak için– konuşuyorsam kuşkusuz hiç değinmediğim pek çok şey olacaktı. Zira şahsi kaygılarım başkalarını sıkacak ve şahsi zaaflarım belki onları rahatsız edecekti. Madem öyle, çok utandığım için asla bahsetmediğim konulardaki düşüncelerime ne oluyordu? Kendime bu soruyu daha önce hiç sormamıştım çünkü şahsi meselelerimin tartışılmasına karşı büyük bir nefret duyarak büyümüştüm. Başkalarının şahsi konularda konuştuğunu duyduğum-

da bazen bana ateş basardı ve kendim hakkında böyle konuşmamın kesinlikle imkânsız olduğunu hissederdim. Şahsi meseleler bence mahrem kalmalıydı. Başkalarının yanında halletmeye katlanamadığım şeyleri, kendi zihnimin mahremiyetinde halletmenin de çok acı verdiğinin henüz farkına varmamıştım. Zira bir meseleyle uğraşmak konusunda kafam çok net değilse, acı veren düşünceyi başkalarının gözlerinden sakladığım hızla kendi gözlerimden de saklamaya çalışıyordum.

Berrak düşünme becerisinin doğuştan geldiğini ve onu ortaya çıkarmak için sadece irade gücü gerektiğini düşünüyordum herhalde. Düşüncelerim olmadan onlardan bahsedemeyeceğimi sanıyordum. Şimdi bu sıranın tersine olması gerektiğini, ancak konuşarak nasıl düşüneceğimizi öğrenebileceğimizi sezmeye başlamıştım. Ancak nasıl düşüneceğimi gerçekten öğrendiğimde, sadece ve sadece o zaman, en mahrem zorluklarımla sessizce ilgilenme becerisine kavuşabilecektim.

Kabul etmediğim bir düşünceyi basitçe kelimelere dökmenin, sadece kendime bile olsa, nasıl bir etki yarattığına dair her geçen gün daha fazla örnek gözlemlemeye başladım. Mesela günün birinde, sıkıntıdan kurtulmak için içsel jestleri kullanmaya çalışıyordum ama hiçbiri etki etmiyordu. Cornwall'da bir yaz günüydü ama benim için sisli bir kasım gününden farksızdı çünkü denizden, yarlardan, tatlı tatlı kokan otların üzerinde tek başına olmaktan hiç keyif alamıyordum. Epey çabaladıktan sonra bitkin vaziyette yarın kenarına uzandım ve o anda bana endişe verebilecek şeyleri kelimelere dökmeye çalıştım. Hemen o anda, birkaç gün önce karşılaştığım, güçlü ve beklenmedik bir duygu yakınlığı hissettiğim sonra da aramızda bir şey konuşulmadan ayrıldığım bir adamı kafaya taktığımı fark ettim. Anlaşılan daha fazlasını bulma umuduyla karşılaşmamızı kafamda çevirip duruyor ve konuyu bir türlü rafa kaldıramıyormuşum. Ama düşüncelerimi bilinçli olarak, kelimeler halinde kendime açıkladığımda hemen saplantılı niteliklerini kaybettiler, sıkıntım da tümüyle ortadan kalktı. Bu beni epey şaşırtmıştı çünkü bütün bu süre zarfında ne düşündüğümü bildiği-

mi zannediyordum, canımı sıkan şeyin ne olduğunu hemen söyleyebileceğimi düşünüyordum; ama söyleyebilecek olduğum halde söylememiş olmak her şeyi değiştiriyordu. Ne düşündüğümün hayal meyal farkında olsam da bunu inkâr etmiş; kısmen utandığım için, kısmen de yaz gününün tadını kaçırmamak için konuyu irademi kullanarak düşüncelerimden uzaklaştırmaya çalışmıştım. Bu yüzden de olay, gerçekleri değiştirmek gibi büyülü bir gücü olduğuna, olmuş olabilecekleri hayal ederek doğru "olabilecekleri" yaratacağına inanan kör düşünce seviyesinde kalmıştı. Aynı olayı tekrar tekrar gözden geçirmek için duyduğum karşı konulmaz arzu bundandı. Ancak ne istediğimi kendime bilinçli olarak kelimelerle anlattığımda istediğim şeyi elde edemediğim gerçeğini kabul edebildim.

Şimdiye kadar kendi zihnimin işleyişine dair biriktirdiğim deneyimler ve onu destekleyen teorik bilgilerim, beni utandığım düşünceleri kendime sürekli kelimelere dökerek itiraf etmemin gerekliliğine ikna etmişti. Ama gerekli olduğuna ikna olmak bunu yapmayı kolaylaştırmıyordu. Çok geçmeden kabul etmediğim bir düşünceden kaçtığımı bana gösteren işaretleri tanımayı öğrendim –kaygı, depresyon, baş ağrısı, acele ve aşırı iş yığılması hissi– ama sorun çıkaran düşünceyi bulma yöntemlerini öğrenmem çok daha uzun sürdü. Aslında zihnimin bir kısmı benim sorunu keşfetmemi engellemekte kararlı görünüyordu. Sonsuz bahaneler, kandırmacalar ortaya koyuyor, dikkatimi dağıtacak türlü acil işler uyduruyordu; tıpkı saldırganları yuvasından uzaklaştırmak için kanadı kırılmış numarası yapan kuşlar gibi. Bu şaşırtma taktiklerinin başlıcası, kendi eylemlerimi ya da arzularımı açıklayacak en makul sebepleri bulmak, üzerine de bunlar fazlasıyla yeterli olduğundan gizli bir düşünce aramanın gerekli olmadığına dair açıklamalar üretmekti.

•

Bu gözlemler sonucu kendime iki kural belirledim:

1. İnsanın içini karartan herhangi bir kaygı ya da dargınlık yükü asla göründüğü şey değildir.

Ne zaman üzerimde bir bulut gibi asılı dursa ve dağılmayı reddetse bilmeliyim ki kör düşünce alanından geliyor ve beni asıl kaygılandıran şey benden gizleniyordur.

2. Hem kendinde hem başkalarında bu tür duygular üzerine akıl yürütmek boşunadır.

Saplantılı korkular ya da kaygılar karşısında fikir yürütmenin neden işe yaramadığını anlamaya başlamıştım çünkü kaynakları aklın ve sağduyunun kapsama alanı dışındaydı. Zihnin ıssızlıklarında, bir şeyin hem kendisi hem da başka bir şey olabildiği yerlerde gelişiyorlardı ve onlarla başa çıkmanın tek yolu makul olmaya dair bütün teşebbüsleri bırakıp düşüncelere hürriyet tanımaktı. Başka insanlar söz konusu olduğunda bu, onlar kafalarındakini anlatırken sadece susup dinlemek anlamına geliyordu, ben söz konusu olduğumdaysa düşüncelerimin kendi kendilerini yazmasına izin vermek demekti.

Ancak bu kuralları belirledikten sonra bile bu gibi zamanlarda düşüncelerimi yazmaya karşı gösterdiğim direnç çok kuvvetliydi. Zaman zaman endişemin gerçek kaynağının nasıl bir saçmalık olduğunu belli belirsiz sezerdim ama kabul etmezdim, kendi kendime şöyle derdim: "Yaptığım şeyde hiçbir mantıksızlık olamaz, bunu neden yaptığımı kesinkes biliyorum; yazmama, gizli bir sebep aramama hiç gerek yok, öyle bir şey olmadığını *biliyorum*, tam olarak ne olduğunu biliyorum" – ve ne kadar eminsem o kadar yanılırdım.

Madem öyle, bir sonraki hedefim, kendimden böyle yana yakıla gizlediğim düşüncelerin ne türden düşünceler olduğunu, nasıl o bulundukları yere geldiklerini bulmaktı.

11
Ejder Korkusu

O gece hiç uyumadım. Korkmama sebep olan şeyden uzaklaştıkça korkularım daha fazla artıyordu; eşyanın tabiatına, özellikle de korkan mahlukların normal davranış tarzına aykırı bir şeydi bu. Bu şeyle ilgili dehşetengiz düşüncelerimden öyle utanıyordum ki artık iyice uzaklaştığımı bildiğim halde kendi kendime sefil hayaller kuruyordum. Bazen onun şeytan olduğunu zannediyordum...

DANIEL DEFOE

ALGININ İKİ ŞEKLİ OLDUĞUNU nasıl keşfettiğimi daha önce anlatmıştım: Birincisi sadece beni ilgilendiren şeyleri gördüğüm sıradan yoldu ve her şeyi şahsi arzuların dar açısından görüyordu; ikincisi ender zamanlarda yakalayabildiğim daha zor bir yoldu ama şahsi gaile ve kaygının ötesinde büyük bir tatmin hissi veriyordu.

Çocuk zihniyle ilgili bazı çalışmalardan yola çıkarak keşfettiğim iki türlü düşünceyi de daha önce anlatmıştım: Birincisi kendi dileklerimizden bağımsız bir dünya olduğunu bilen, çoğunlukla kendimizde farkında olduğumuz sağduyulu düşünceydi; diğeri çoğumuzun farkında olmadığı, çocukluğumuzdan miras kalma, gayet akıldışı, hem kendine hem dünyaya dair çarpık fikirler taşıyan düşünceydi.

Şimdi bu bilgiyi uygulamaya koymak niyetindeydim; iki düşünme şekli fikrinde, neden dikkatimi her zaman irademle kontrol edemediğimi ve her istediğimde dar bakıştan geniş bakışa geçe-

mediğimi açıklayacak başka ipuçları bulmaya çalışacaktım. Beni geniş dikkat jestini tekrarlamaya iten şeyin genelde gerginlik, sinirlilik ya da duygusal dengesizlik hali olduğunu fark etmiştim. Çocukken bize "yatağın ters tarafından kalkmak" olarak açıklanan ruh halinde, gün boyu kendine acıma bataklığında debelenir, birisi benle konuşacak olsa sinirden gözlerim dolar, sükûnetimi muhafaza edebilmek için büyük gayret harcardım. Sonra jestleri ya da zihnimden geçen kelimeleri söylemenin büyülü etkisini hatırlardım. Bazen güzel bir yerde, dışarıda, tarlaların arasında, etrafımı yoğun bir sis sarmış gibi çevreme karşı tepkisiz olduğumu hissederdim ve kendimi bu durumdan çıkarmaya çalışır ya da şöyle derdim: "Beyaz gökyüzünün altında çıplak dalların çizdiği resim var" – bunlar daha önce kendimi tümüyle unutmamı sağlamış olan büyülerdi. Ama böylesi zamanlarda hiçbir şey kendimi daha iyi hissetmemi sağlayamazdı, ben de eylemsiz ve umutsuz, dışarıdan gelecek bir tesadüfün kabuğu kırmasını beklerdim, birinin söyleyeceği hoş bir sözü ya da usul usul hareket eden bir şeyi – Serpentine Gölü'nde süzülen bir kuğu, yukarıdan geçen bulutlar, durgun su birikintileri üzerinde küçük gemiler gibi kayan, rüzgârın savurduğu kupkuru yapraklar.

Bunlara kafa yorarken zihnimde bir şüphe belirdi: Tıpkı hislerin etkisi altındayken düşüncemin çocuksu hatalara düşmeye meyilli olması gibi, duygusal gerilim durumunda da bilinçli dikkat jestlerimi etkisiz kılan bir şey olabilirdi. Zihnim gündelik algıda genel olarak, yüzeyin hemen altında dolaşan bir toprak solucanıydı ama zaman zaman başını uzatıp açık havaya ve güneşe çıkıyordu sanki. İçsel jestim yerüstünde şaşırtıcı bir değişiklik meydana getiriyordu kuşkusuz. Belki de bu jesti her zaman yapamama sebebim, solucanın başını kaldırdığında dışarı çıkamayacak kadar derinlere inmiş olmasıydı. Çoğunlukla gün ışığını ya da yeryüzünü bir aralar gördüğünü bile unutmuş gibi görünüyor, her şeyi çamurdan ibaret sayıyordu.

Kafamda bu imgeyle, içsel jestlerimi etkisiz hale getiren o birikmiş gerilimlerin mahiyetini merak etmeye başladım. Gözlem-

lerim bu gerilimlerin zorluk ve başarısızlık korkusu fikirleriyle ilintili olduğuna dair pek çok ipucu sunmuştu bana, ama şimdi kör düşüncenin işleyişine dair öğrendiklerimin bu gerilimlerin sebeplerini daha iyi açıklayıp açıklamayacağını öğrenmek niyetindeydim.

Geniş ve dar dikkat odağı meselesi üzerine başkaca birkaç hususu incelemeye başlayana kadar neden korkuyor olabileceğimi anlayamamıştım. Dar dikkatimin merkezinde yanan çekirdeğin, deneyimin farklı kısımlarını eriterek, benim anlam dediğim birbiriyle ilintili bir bütünde birleştirdiğini düşünüyordum. Mesela karanlıkta bir ses duyduğumda benim için bir anlam ifade etmez çünkü asıl dikkatim okuduğum kitap üzerine toplandığından onu zihnimin kıyısıyla duyarım. Anlamsızlığı beni irkiltir, uğursuz gelir; "Bu da neydi?" derim hafif bir çarpıntıyla. Bu yalıtılmış duyumu neye yoracağımı bilemem. Kitabımı okumaya devam edemem; sesin tekrarlanmasını beklerim. Ses tekrarlandığında onu şevkle bekliyor olduğumdan düşüncemin projektörü onu tamamen aydınlatır ve duyumu geçmiş tecrübemle birleştirir, artık ona bir anlam verip rahatlayarak "Aman, kediymiş!"diyebilirim. Beni irkilten bir ses ya da dışarıdan gelen bir şey değil de, o anda ilgilendiğim şeyin ötesinde, zihnimin loş kıyılarında gizlenen bir olay olabilir. Yaptığım şeyin üzerine düşen endişe gölgesi yüzünden ya da elimdeki işle alakası olmayan ani bir depresyon yüzünden onun orada olduğunu anlarım. Sonra bütün sahayı tararım, zihnimin gerisinde gördüğüm her şeyi yakından incelerim, bütün kaçak şekilleri kendilerini göstersinler diye ön plana çekerim, sonunda rahatsız edici düşünceyi yakalayıp ona iyice bir bakarım.

Zihnimin gerisindeki bu düşüncelerin duygusal bir gölge yaratacak kadar güçlü olmaları beni şaşırtıyordu. Zaman zaman böyle bir düşünce içimi kasvetli önsezilerle doldururdu ama onu yakalayıp üzerine projektörü tuttuğumda, üstesinden nasıl geleceğimi gayet iyi bildiğim küçük bir şey, önemsiz bir zorluk olduğunu anlardım. Mesela ölümcül bir hata yapmışım gibi ani bir suçluluk hissi duyardım, kalbim hop ederdi. Sonra aklımdan ne geçtiğini

incelemek için baktığımda, mesela yeni elbisem için aldığım düğmelerin uygun olup olmadığına dair bir şüphe görürdüm. Elbette daha düşünceyi yakaladığım anda ne olduğunu bilir, göreli önemini kavrardım, böylece ilk başta onu çevreleyen duygu imkânsız bir hal alırdı, öyle saçma gelirdi ki en başta öyle hissetmiş olduğuma inanamazdım. Hayal gücüm karanlık bir ormandaki yolcu gibi bilinmeyeni korkunç mahluklarla, kötücül yüzler, uğursuz seslerle doldurma gücüne sahipti; bütün bunlar fenerin ışığında ya ortadan kayboluyor ya da eğri ağaç gövdeleri, rüzgârda dal hışırtıları gibi tanıdık şeylere dönüşüyordu.

Burada ilgimi çeken iki şey vardı: Birincisi, dikkatimin, gördüğü şeyleri kendi deneyimine bağlaması ve tıpkı benim masama uzay ve zamanda bir adres vermem gibi ona bir adres vermesi; ikincisiyse, dikkatimin alanı ve ilişki kurma etkisi dışında kalan herhangi bir fikrin başına gelen tuhaf şeylerdi. Zira zihnimin kıyılarında fikirler sağduyudan tamamen kopmaya meylediyor ve en fantastik kötülük olasılıklarını üstlenebiliyorlardı. Bu hortlakların nasıl oluştuğunu henüz anlayamasam da onları dağıtmak için dikkatimi karanlığa yöneltmem gerektiğine emindim, sonra da onları enselerinden tuttuğum gibi saklandıkları çalıların arasından çıkarmam ve oldukları gibi görünmelerini sağlamam gerekiyordu. Pusuya yatmış düşünceden korkmanın en büyük hata olduğunu öğrenmiştim, çünkü ben başka taraflara baktıkça verdiği dehşet iyice büyüyordu; daha önce hiç korkmadığım başka fikirleri de toparlıyor, arkamda koca bir hortlak çetesi oluşturuyordu. Ama onu doğrudan görebildiğimde her günkü boyutuna ve şekline iniyor, korkularım inanılmaz ve gülünç bir hal alıyordu.

Hayatımdaki bütün sorunları halletmek için beni dar odaklanmaya iten şeyin ne olduğunu artık kısmen açıklayabileceğimi düşünüyordum. Zira dikkatimi daraltıp bir nokta üzerinde toplayarak, o sırada bakmakta olduğum küçük bölümü anlama kapasitemi kuşkusuz artırıyordum ama aynı zamanda onun yoğunlaşmış buzmeleri dışındaki karanlık bölgeyi de genişletiyordum; bu bölgedeki fikirler tanınamıyor, bu yüzden de kör düşünceyi her nevi fan-

tastik çarpıtmalarına açık hale geliyordu. Dolayısıyla geniş alanda pusuya yatmış canavar başarısızlık korkularıyla ince ince ilgilenmekten kurtulmak için dikkatimi ayrıntılara yönelttikçe canavarlar daha da korkunçlaşıyordu, onlar korkunçlaştıkça ben de onlarla yüzleşmekten daha fazla çekiniyordum, halbuki güçlerini yıkacak yegâne şey buydu. Ama beni ilk başta neyin odağımı daraltmaya ittiği sorusu hâlâ cevapsızdı.

Kendi yetersizliğime ve değersizliğime duyduğum inanç, ona eşlik eden ceza ve lanetlenme hortlaklarıyla birlikte, varlığını seneler önce sezdiğim canavardı. O sıralarda beni aşırı gayret göstermeye iten şeyin ne olduğunu bulmaya çalışıyordum ama düşüncenin nasıl işlediğini henüz keşfetmemiş olduğumdan ve vuku bulmakta olan şeyi tanımlayacak terimleri bulamadığımdan buna cehennem zebanisi demiştim. Kısa süre sonra, sefil bir günahkâr olduğuma duyduğum inanç gibi görünmüştü bu bana. Ama o sıralarda otomatik zihnimin neden sefil bir günahkâr olduğumu varsaydığını bilmediğimden bu düşünceyi nasıl engelleyeceğimi de bilemiyordum. Ancak şimdi bunun çocukluğumdan beri canımı sıkan sorunları halletmek için benimsediğim hatalı teknikten kaynaklanıyor olabileceğini düşünüyordum. Ne zaman bir şeyden suçluluk ya da endişe duysam bunu kabul etmek ve beni hataya düşüren şeyleri açıkça görmeye çalışmak yerine yüzümü başka tarafa çevirmiş, başarısızlığımın kefaretini, cansiperane başka bir faaliyetle uğraşarak ödemeye çalışmıştım. Bütün gayretim günahlarımı telafi edecek işler üzerine odaklanmıştı ama duygularım geride kalmış, hortlakların önünde diz çökmüştü.

Yine de bu fikir her şeyi açıklamıyordu. Dikkat odağının dışındaki kabul edilmemiş düşünceler fikri, akıldışı korkuların büyümesini ve ısrarını açıklıyordu ama bu kadar bozulmaya uğramış ilk ilkel korkunun ne olduğunu açıklamıyordu.

Sonra günün birinde, on beş yaşında, biraz mutsuzken çizdiğim bir resmi hatırladım. Belli belirsiz bütün sorunlarımın simgesi olduğunu hissederek, ezberden çizdiğim ve boyadığım bir ejder kafasıydı bu. Farkında olmadan, yaşadığım zorlukları temsil etmek

üzere korkunç bir hayvan formunu seçmemin, beni endişelendiren şeyleri doğrudan konuşmamamın sebebi, etrafımda bunları duyduğunda şoka girmeyecek kimse olmaması değil (ki gerçekten yoktu) aslında ne olduklarını bilmememdi. Bu yüzden de ejderimi çizdiğimde bunun ne manaya geldiğini anlatamazdım, sadece kendimde sevmediğim her şeyin bir resmini çizmenin eğlenceli olacağını düşünmüştüm. O günlerde her hafta bir sürü vaaz dinliyor ve kız yatılı okulunun ahlaki tembihlerini fazla ciddiye alıyordum. Böylece ejderim kendi hatalarımın resmi olmuştu, onlarla mücadele etmek için beni kamçılasın diye duvara asılacak, nefret ettiğim bir şey. Ama ejderimin ne manaya geldiğini gerçekte bilmediğim için onunla nasıl savaşacağıma dair de en ufak bir fikrim yoktu. Bildiğim yegâne silahlar sağlam kararlardı ama bunlar da düşmanımın gücüne güç katıyordu. Aslında ancak on yıl sonra, düşüncelerimin yazılı kelimeler halinde özgürce akmasına izin vermek suretiyle korkularımı somut bir ifadeye kavuşturmak için duyduğum ilk belli belirsiz itkinin peşinden gittiğimde bu düşman karşısında galibiyet kazanmaya başlayacaktım. Yine o sıralarda yüzeydeki genel sakin ruh halinin hemen altında nasıl bir düşünce gazabı olduğunu keşfettiğimde aniden ejderi hatırladım ve çocukluk yadigârları arasından resmi bulup çıkardım.

Resme baktığımda onu çizmeme neden olan bilinçli güdüleri hatırladım ama resmin otomatik zihnim için ne manaya geldiğini de ortaya çıkarmaya niyetlendim. Elime kalem kâğıt alıp düşüncelerimi yazmak üzere oturdum:

> Ejder, duman püskürten burun delikleri, ateş, "dil ateştir" – Fafnir'in kanı, yanma, Siegfried'in kuşların şakımalarını anlamasını sağlamıştı, ölü, ölü yılan, yoldaki ölü yılanlar, ölüm kokusu, ölü koyunlar... kan, ölüm, ölü ejder, o öldürdü, kılıcıyla, karnındaki ölü beyaz pullar, sırtüstü yatıyor, yoldaki ölü yılan, bayat balık gibi kokuyor, ölüm kokusu, kokuşma, kokuşmuş et, ejder, dumanlı ejder, dumanı tüten sıcak kan, bir şey gırtlağını kesmiş, dumanı tüten kan lav gibi yanıyor, ateş ve kükürt, ejder, telef, telefat vadisi, ölümün gölgesi vadisi, kurukafalar, sırıtan kurukafalar, kum tepeleri üzerinde küçük beyaz tavşan kurukafaları, kemikler, beyaz kemikler, dere-

nin kıyısındaki iskelet, ölüm, koku, ölü bir şey, ejder, öldürme, ölü, çürüme, neden ölümü çizdim? çukur, karanlık, yutulmuş, yutmak, yılan keçiyi bile yutarmış, ejder, pis, iğrenç, Spindlestone'un Menfur Solucanı, menfur, şatonun kuyusundaki kurbağa – resmimde ejderin kalkanı var, zırh, okul rozeti, kalkan, Galashiels, neden? kalkun, kalkın, kalkan, gümüş kalkan, şövalyeler kuşanırdı, Galahad, nasıl nefret ederdim ondan, Watts saçlarını peruk gibi yapmıştı, ıslak ıslak, kalkanlar, mor kalkan, mor gökyüzü, yıldız, üzerindeki yıldız, ejder, Fafnir, kıvrım kıvrım vücutlu, pullu, gayriinsani bir canlılık, Fafnir, kanı tüten, *Nibelungenlied* efsanesini okumuş muydum o zaman? evet, "Told by the Northmen"de bir resmi vardı, Hades'in de, gölgeler, ölü şeyler, hayaletler, ölümle mi savaşıyordum? siyahlık, kendini kaybetme, Hecate, yeraltı dünyasının Tanrıçası, ejder, sürüklenmek, sürünceme, zahmetle ilerleme, hantal, kurum, Tanrı, kamçı, kara, kurbağa, iğrenç kurbağa.

Bunları yazdığımda bile sembolizmin bariz özelliklerini göremiyordum. Tek hatırladığım bu ejder temasının kısa süre önce tekrar su yüzüne çıktığıydı. Bunun üzerine başka bir ipucu bulur muyum diye günlüğüme baktım:

Dün gece yatakta ölümden, yalnızlıktan, boşluktan paniğe kapıldım. Kendimi emniyete almak için anneme ya da R. D.'ye sığınmak istedim ama bana bir faydası olmazdı, hiçbir şeyin faydası olmaz zaten. Ölümden sonraki hiçbir şeye inanamıyorum – sadece müzedeki Kızılderili şefinin kurtlar tarafından yenmiş kafatası. Neden ölümün güzel olduğunu söylerler? Ölümsüzlüğe inandıkları için mi? A. mutluydu ama "aşağıda ebedi kollar" olduğuna inanıyordu. Ben inanmıyorum. Benim için hiçlik var ve bununla yüzleşmeliyim. Kör düşüncenin benmerkezciliğinden kaçmanın son çetin sınavı bu mu? İnsanın kendi düşüncesi evren olduğunda yok oluşun korkunç bir akla sığmazlığı var. İnsan bir mikrop gibi görüldüğünde ve bütünle aynı şekilde hissettiğinde çok da fark eder mi? Küçük yün beresiyle N.'yi [on aylık] düşünmekten uyuyamamanın dehşetinden kaçtım. – Savaşta ölümü gören adamlar bununla nasıl başa çıktı? – Benim zihnimde Kızılderililerin tahta balıklarının belli belirsiz bir resmi vardı, balina mı? Dişleri kırmızı ve yeşile boyanmış, Yunus peygamber ve balina, ejder, Fafnir, ölümün dişleri.

Ölümün dişleri. Bu ne manaya geliyordu? İlk başta bunu sadece düzanlamda ölüm olarak görmüş, otomatik benliğimin fikirlerinin neredeyse daima metaforik olduğunu unutmuştum. Sonra bunu şahsi kimliğimin yutulacağı korkusu olarak görmeye başladım ve zaman geçtikçe beni sürekli amaç peşinde koşmaya itenin bu korku olduğuna kanaat getirdim. Bir ölüm kalım meselesi sürekli kafamı kurcalıyordu ve bir şahıs olarak varolduğumu kendime kanıtlamak için sürekli bir şeyler yapma arzusu duyuyordum. Özellikle de düşman aslında kendi kapılarımın içinde olduğundan, nadiren kendimi çabalamayı bırakacak kadar güvende hissediyordum. Kendimi ilk keşfe çıktığımda bulduğum bu kendini bırakma ve denizin içeri girmesine izin verme arzusu (rüyalarımda hep tsunami tehdidi olan bir kasabada oluyordum) beni sürekli kaçınılmaz ölüme itiyordu sanki. Ama henüz bu ölümün gerçek anlamını görememiştim ve görene kadar da bu korkudan kurtulamayacaktım. Aslına bakılırsa bunun ne anlama geldiğini, dışladığım düşünceleri ifade etmek için başka bir teknik geliştirene kadar keşfedemeyecektim.

12

Sürgün Edilmiş Düşünceler

Ne dediğimi görmeden ne düşündüğümü nasıl söyleyebilirim?

E. M. FORSTER'ın yaptığı bir alıntı

EJDER RESMİMİ İNCELEMEK beni, hayali dehşetlerin nasıl sağduyunun gün ışığına çıkarılabileceği üzerine daha fazla düşünmeye sevk etti. Resmi çizerken neler hissettiğimi yeniden düşündüğümde, bazı konuların tabu olmasının endişelerimden bahsetmem önündeki tek engel olmadığını bir kez daha fark ettim. Dalgın zamanlarımda, kendim ve düşüncem ayrılmayacak şekilde birbiriyle kaynaştığında, arkada sürüp giden türden düşünce öyle fantastikti ki kimseye anlatılacak gibi değildi. Aynı zamanda ilk başlarda "zihnimin gerisindeki" düşüncelerin sessiz bir gevezelik olduğunu düşünsem de, zamanla çoğunu gözlemlemenin iyice zor olduğunu çünkü kelime biçiminde olmadıklarını, bir duygu karmaşası ve kopuk kopuk imgelerden oluştuklarını fark ettim. İnsan anlatmaya çalıştığında birden uçup gidiveren bir rüya gibiydi. "Falanca sokakta bana doğru geliyor ama aslında o değil, belki de kız kardeşim; onunla sokakta karşılaşıyoruz ama aynı zamanda üst kattaki odalardan birindeyiz – sonra birden yalnız kalıyorum," dersiniz. Bu arada kelimelerin, rüyadaki asıl deneyimi aktarmakta yetersiz olduğunu hissedersiniz, çünkü mantığı hiç hesaba katmazsınız; bir insan aynı anda bir sürü başka insan olabilir, bir oda aynı anda hem üst katta hem de sokağın ortasında olabilir.

Ama düşüncem ifade edilmediğinde çocuksu kalıyor, dolayısıyla çarpık bir hal alıyorsa, aynı zamanda çocuksu haldeyken ifade edilemeyecek kadar karmaşık ve görüntü ağırlıklı oluyorsa, ne yapmak lazımdı? İlk başta sadece hayal gücünün anlamsız numaraları olarak gördüğüm şeyler üzerine kafa yordukça bu zorluğun çözümü de yavaş yavaş belirmeye başladı. Sürgün edilmiş düşüncelerimin de, benim gayretlerim haricinde, kendilerine ifade imkânı aradıklarına ama kendilerini anlatmak için ancak dolaylı ve simgesel bir dil bulabildiklerine kanaat getirdim.

İlk ipucunu kazara yakaladım sayılır. Uzunca bir müddet, bir görüş ya da fikrin mutlak bir değeri olduğunu varsayma alışkanlığından kurtulmanın en iyi yolunun, her beyanın zıddını aramak olduğunu düşünmüştüm. Günün birinde şehirdışında oturan bir arkadaşıma misafirliğe giderken bu yöntemin işe yarayıp yaramayacağını merak ettim ve uygulamaya koymaya karar verdim. Ancak bunu yapmakta epey zorlandım ve bir süre sonra aklım başka konulara gitti. Yolculuğumun sonuna geldiğimde ve kalacağım odaya buyur edildiğimde, duvarda Blake'in resimlerinden birinin renkli bir baskısı olduğunu hayal meyal fark ettim ama daha önce gördüğüm bir resim olduğundan yatağa girmeden önce şöyle bir göz atmakla yetindim. Sabahleyin gözlerimi açar açmaz, kızıl saçları sersemlemiş yüzü ve devasa burnu üzerine dökülmüş, bulutlardan aşağı bakan sarhoş bir palyaçonun resmine bakarken buldum kendimi. Tam ayılmamış olduğumdan bir an şaşkın şaşkın bakakaldım, sonra hemen bunun Blake'in resmi olduğunu hatırladım ve bulutlardan aşağı eğilenin sarhoş bir palyaço değil Tanrı olduğunu görüverdim.

İlk düşüncem "zıtlar" numarasıydı. Zihnim ipucunu yakalamış gibi geldi; tam uyanık düşüncenin gümbürtüsü patırtısı üzerinden sesini duyurma fırsatını bulduğu ilk anda, bana tanıdık duygu kalıplarımdan birinin tam aksini göstermişti. Zira bu resme bilinçli olarak daima bir huşu ve saygı duygusuyla bakmıştım. Tablonun isminin "Günlerin Atası" olduğunu unutmuş ya da belki bilmiyor olsam da görkemli tasarımı beni daima derinden etkilemişti. An-

cak her zamanki gibi bu duygumu ifade etmemiştim. Sorgusuz sualsiz kabul etmiş, bunun düşünce kalıplarından sadece biri olduğu, sırf varolmasıyla zıddını mümkün kıldığı üzerine kafa yormamıştım. Zira evrenin kuruluşuyla ilgili aksi görüş bana pek hitap etmiyordu. Bütün varoluşun temelinde hiçbir plan olmadığına, hatta kötücül bir niyet olduğuna dair sinik yorumlar bana hep biraz abartılı görünmüştü. Ancak böyle görüşlerin doğru olup olmadığı üzerine ayrıntılı düşünmemiştim; benim görüşüme göre gerçeklere yetersiz bir açıklama getirdiği için bu fikirleri reddetmiş değildim, sadece bir kenara itmiştim. Sadece bir kere böylesi bir tavrı gün ışığına çıkartmaya çalışmıştım, o da birkaç hafta önce araştırmamdan umutsuzluğa kapılıp şunları yazdığımda:

> Keşiflerim anlamsız, hayat tam da siniklerin gördüğü gibi, olabildiğince katlanılması ve unutulması gereken bir şey, uyuşturucuların, içkinin, gürültünün, şamatanın yardımıyla. Benim yaptığım şekilde hayatı anlama yolları bulmaya çalışmak ergenlere göre.

Ama bunu yazar yazmaz düşüncelerimi böylesi bir fikirden uzaklaştırmış ve hemen unutmuştum. Ancak şimdi hiçbir fikrin, hele bilinçli benliğin hakir gördüğü fikirlerin, emniyetli bir şekilde zihnin dışında bırakılamayacağına dair çarpıcı bir örnekle karşı karşıyaydım. Görünen o ki "zıtları" arama niyetim, Blake resminin sunduğu somut formdaki rastlantısal ifadeyle birleşmiş, hayata sinik bakış açısının, düşüncelerimin karanlık artbölgesinden çıkmasına imkân tanımıştı. Resmi yanlış görmemin, evrene karşı kara bir umutsuzluk ve nefret hissiyle zaman zaman kendini gösteren ruh hallerime hâkim olan bir korkuyu simgeliyor olabileceğini sezdim. Zira genelde iyimser bir ruh halinde olurdum; zıtlarla ilgili gerçeği henüz öğrenmediğim için de kasvetli olasılıklara sürekli sırtımı dönüyor, her şeyi olmasını istediğim şekilde tasarlıyor, olabilecek en kötü şeyleri hiç düşünmüyordum. Yorgunluk ya da bir aksilik, çoğunlukla rasgele bir söz ya da olay, neşeli kalıbın tutarlılığını bozduğunda ya da zaafa uğrattığındaysa geçmiş umutlarımın kasvetli ortakları olan kötü hisler üzerime üşüşüyordu. Bu

durum ruh halimde öyle büyük bir değişiklik yaratıyordu ki, dünyada olup bitenlerin sarhoş bir palyaçonun kaprislerinden kaynaklandığına inanabilecek hale geliyordum.

O sırada kendi kendime yaptığım açıklama buydu. Simgeselliğin asıl anlamını çok sonra kavrayacaktım.

O sıralarda zihnimde hâkim olan ruh halinin tam zıddı bir temanın aniden ortaya çıkışına dair başka örnekleri de gözlemlemeye başladım. Birbiriyle bağdaşmayan iki şeyin birinden diğerine savrulma olayı özellikle kutsal ve dindışı, saygılı ve saygısız arasında meydana geliyordu. Uyanık zamanlarımda olduğu kadar rüyalarımda da farkına varmıştım bunun. Zor unutulan türden olduğu için şu rüyamı kaydetmişim:

1. BÖLÜM – Karanlık bir ormandayım, yüksek çam ağaçları var, etrafta, her yerde, gölgelerde insanlar bekleşiyor. Bir anda etrafımda korku dolu bir fısıltı yayılıyor. "Beyaz Batağan!" diyorlar, "Beyaz Batağan!" ve hepsi gölgelere daha da sinip beklemeye devam ediyor. Ama ben saklanamıyorum, bir şeylerin beni almaya geldiğini ve ormanın geniş boşluğunda tek başına bırakıldığımı biliyorum. Sonra balıkçıla benzeyen beyaz bir kuşun yüksek ağaçların üzerinden daireler çizerek indiğini görüyorum ve ellerimi uzatarak yere diz çöküyorum, avuçlarımda kalbim var. Sonra kuş gelip kalbimin üzerine konuyor ve pençelerini geçiriyor ama bunu başımın etrafında bir acı halkası, dikenlerden yapılma bir taç gibi hissediyorum. Sonra kuşun Anka olduğunu düşünüyorum, küllerinden doğmak için kendini yakması gereken altından bir kuş.

2. BÖLÜM – Birisi Papa'nın yaptığı bir konuşmada beyaz bir güvercinin havada tur atıp bir kadına doğru uçtuğunu söylüyor. "Ondan da bu beklenirdi!" diyorlar bilmiş bilmiş sırıtarak.

İkinci kısmın ruh hali birincinin epey zıddıydı çünkü birincide büyük bir huşu içindeydim ve soluğum kesilmiş vaziyette, tevazuyla bekliyordum; ikinci kısımdaysa güvercinin uçuşu, ucuz gazeteciliğe benzettiğim kibirli bir sinizmle anlatılıyordu.

Sonra bir başka örneği daha fark ettim. Bir gün bilinçli olarak yoğunlaşma sorunu üzerine düşünüyordum; düşüncemin sıklıkla benim istediğim yere gitmeyi reddedip kendi yoluna gitmekte ısrar

etmesi üzerine kafa yoruyordum. Geçmişte düşüncemin bu başına buyrukluğunu tamamen yersiz bulduğumu fark ettim çünkü ilk başta seçtiğim konudan saptığımı gördüğümde, "Al işte, yine kafam dağıldı!" der, zihnimi ite kaka en başta seçtiğim patikaya yönlendirirdim. Sonra kaytarmacı zihnimin kendine göre bir bilgeliği olup olmadığını merak etmeye başladım, acaba onun varmaya çalıştığı yeri bulmak emeğe değmez miydi, çünkü muazzam bir gayretle zihnimi seçtiğim konuda tutmayı ne zaman başarsam acilen ilgi göstermemi bekleyen başka bir şey olduğunu hissediyordum hep. Bunu düşünürken süreç için olası bir benzetim olarak aklıma "Kapıyı çalan da kim?" sorusu geldi. Bir an için bu fikri fazla incelemeden kabul etmiştim ki bu soruyu zihnimde "Barnacle Bill the Sailor" şarkısının müziğiyle söylediğimi ve gözümün önüne Holman Hunt'ın "Dünyanın Işığı" tablosunun geldiğini fark ettim.

Böyle keşifler, üzerinde düşünecek çok şey veriyordu bana. Her düşünce kalıbının bir de ters tarafı olması gerektiği öyle açıktı ki, neden düşüncelerimi tersyüz edip orada ne olduğuna bakamadığımı anlamakta güçlük çekiyordum. Bunun düşüncelerin mutlak şeyler olduğunu sanmanın bir başka sonucu olduğunu tahmin ettim. Bazen ortaya çıkan gülünçlük ruh halimin yüceliğini tuzla buz ettiğinde hissettiğim yılgınlık da bu beceriksizliğimin sonucu olabilirdi.

Aynı zamanda başka insanların özel hayatları, müşterek sohbete konu edildiğinde, kolayca kulağa gülünç, müstehcen ve ucuz gelebiliyordu. Bazen benim önemli ya da üstün bulduğum deneyimlerimin de başkaları tarafından konuşulsa kulağa bu kadar kötü geleceğini hissediyordum. Başkalarının bunları nasıl anlatacağını tahmin edebiliyordum. Bu yüzden de başıma önemli bir şey geldiğinde kimseye anlatmıyordum. Ama belki benim deneyimlerim de gerçekten ucuzdu ve onların çok önemli olduğunu hissetmem bencillik eseriydi? Çünkü böyle konuşarak her şeyi gülünçleştiren insanlar sevdiğim insanlardı, cömert eylemlerde bulunan, kasten kötülük yapmayan insanlar. Düşüncenin doğasını ve daima kendi kalıbımın tersinin farkında olma gerekliliğini biraz olsun anlayana

kadar bu çelişkiden nasıl kurtulacağımı öğrenemedim. İnsanlığın sadece gülünçlüğünü görmenin de sadece saygınlığını görmek kadar yanıltıcı olduğunu, bir konuda birisinin söylediği ya da düşündüğü bir şeyin mutlaka çarpıtılmış olduğunu, asıl hatanın herhangi bir ifadenin bir konuya noktayı koyduğuna inanmak olduğunu gördüm, çünkü deneyim daima formüllerden büyüktü. Başkalarının deneyimi aşağılık ve müstehcen, benimki kutsal ve fevkalade değildi, zira onlar da kendi deneyimlerini benimki kadar harika görüyor olabilirdi, aynı şekilde benim deneyimlerim de dışarıdan bakan biri için eğlence kaynağı olabilirdi. Formülasyonu hakikatten ayırmayı hatırlayabilsem ve bir şey sırf söylendi diye doğru olması gerektiğini varsaymasam, başkalarının kahkahalarının beni abes çıkarmayacağını da bilebilirdim.

Bütün bunlar söze döküldüğünde çok açık görünüyordu ama derinlerdeki düşüncem buna inanmakta zorluk çekiyor gibiydi.

Formülü hakikat olarak kabul ettiğim sürece sadece başka insanların değil kendimin de alay konusu olacaktım. Kendi deneyimimin mükemmelliği hissi arkasında sürekli bunun tam aksine dair belli belirsiz bir farkındalık vardı. Başkaları benimle dalga geçer korkusuyla hep sessiz kalan ben, kendi içimde, keyiflerimin üzerine bir endişe gölgesi düşürecek kadar yüksek sesle gülen bir dalgacı buldum.

İnsanlara karşı davranışlarımın başka bir cephesinde de bunu gözlemledim. Sürekli insanların ya çok sevimli ya da çok sevimsiz olmasını istiyordum. Birisiyle iyi anlaştığımda onun her dediği doğruydu, her şeyin en iyisine layıktı. Ama tesadüfen aramızdaki duygusal durum değişecek olursa bana çok sevimsiz görünüyordu, bütün zaaflarını görüyor, iyi yönlerini hatırlamayı beceremiyordum. Ancak düşüncemin sadece düşünce olduğunu görerek, bilinçli olarak aksi yöne bakmayı ve bunu ifade etmeyi hatırlayabiliyordum, böylece dikkatimi genişleterek uzlaşmaz tezatları bir arada görebiliyordum. Ancak bunu yaptığımda her iki ucun da bütün gerçekleri temsil edemediğini fark edebiliyordum ve ancak bunu gördüğümde ikisinin de faydalı taraflarını içinde barındıran

üçüncü bir kalıp oluşturabiliyordum – ama kör düşüncemin "ya hep ya hiç" alışkanlığıyla değil, eleme ve en iyiyi seçme yöntemiyle.

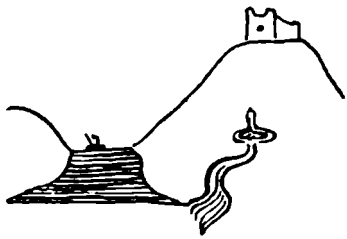
Zihnimin halen keşfedilmemiş bir cangıl olan bölümünün sakinlerine biraz daha ışık tutulmuş oluyordu böylece. Sadece düşünmesi bana çok nahoş gelen sürü sürü özel deneyimler yoktu, hiç tartmadan heyecanla benimsediğim ve kabullendiğim her fikrin tersine çevrilmiş gölgeleri de vardı. Bahçemde evcil ve akla uygun tuttuğum her düşüncenin, duvarların dışında pusuya yatan ve geceleri uluyan vahşi bir eşi vardı. Peki onları nasıl içeri çekecek, farkındalığımın evcilleştirici etkisine sokmak için neyle kandıracaktım? Düşüncemin zıddını yakalamanın sadece istemekle mümkün olmadığını görmüştüm, bu yüzden burada ona tuzak kurmak için özel yöntemler geliştirmeliydim. Bu yöntemlerden biri "tezatlar" defteri tutmak ve zaman zaman bana önemli görünen bir tavrı ya da görüşü seçerek bilinçli olarak zıddını düşünmekti; mesela âşıksam kayıtsızlık duygularını inceleyecektim, belli bir fikirden heyecana kapılıyorsam ona karşı söylenebilecek şeylerin listesini yapacaktım.

Ancak düşüncelerimi bilinçli olarak tersyüz etmenin zorluğuna rağmen bu vahşi şeylerin aslında içeri girmek istediğine dair elimde bolca kanıt vardı; zaman zaman benim dehşete kapıldığım için anlayamadığım dilsiz dostluk girişimlerinde bulunuyorlardı. Bilinçli düşünceleri bilimsel ve akli olana meyleden ben, şaşırtıcı bir efsanevi özellik taşıyan tuhaf, kopuk kopuk imgeleri incelemeye başlamıştım. Mesela günün birinde tam bir motosikletin yolcu koltuğuna oturacakken tesadüfen başımı kaldırdım ve ateş soluyarak üzerimde asılı duran göksel bir mahlukla karşılaştım; güneşin altında zahmetle ilerleyen bir yük arabası beygiriymiş meğer.

Hayal gücümün bu oyunları beni şaşırtıyordu. Masalsı şeyleri hayal etme merakım yoktur pek, senelerdir peri masalı okumam ve yetişkinler için yazılmış fantazi hikâyeler beni sıkar. Ama düşüncemin yüzeyini azıcık kazıdım mı mitolojik seviyelere kayıveriyordum. Günün birinde hayatımın bir haritasını çizmenin, haya-

tımda en önemli bulduğum şeyleri resimlerle göstermenin eğlenceli olabileceğini düşündüm. Zihin gözümü, yetiştiğim zamanlardaki olayların, mekânların ve durumların üzerine saldım ve özel bir duygusal anlamı olduğunu hissetiklerimi grafik çizimlerle temsil etmeye çalıştım. Sadece itkilerimi takip ettim ve önemli olduğunu hissettiğim şeyleri sorgulamadan çizdim. Daha sonra haritamın, çocukken yaşadığım kasabanın yakınındaki küçük bir tepeyi gösteren bir kısmı olduğunu gördüm. Tepenin üzerinde yıkılmış bir şapel, eteklerindeyse iki kıyısı arasında tekne işleyen bir nehir vardı. Bunu sadece tepenin ve nehrin konumunu hatırladığım için çizmiştim ama tekneyi yerine yerleştirirken aniden bunun bildiğim dostane Wey olmadığını, teknecinin de o tanıdığım genç kaptan olmadığını, bunun bambaşka bir nehir olduğunu fark ettim. Zira Stiks ırmağını geçen Kharon'un resmini çizdiğimi anlamıştım. Bu fikir beni şaşırttı. Klasik edebiyat hakkında neredeyse hiçbir şey bilmezdim; okulda biraz Latince öğrenmişliğim vardı ama bir-iki senede bırakmıştım. Vergilius'ta (yoksa Ovidius muydu?) Kharon'un hikâyesini okuduğumu hayal meyal hatırlıyordum ama o güne kadar bir kez olsun aklıma gelmemişti. Çocukluğumun tanıdık nehrinin neden Stiks'e dönüştüğünü düşünmeye başladığımda, tepenin nasıl dimdik nehre indiğini, kumlu toprağın nasıl sürekli kaydığını ve iskelenin küçük heyelanlara tehlikeli bir açıda durduğunu hatırladım. Biz çocuklar bu tehlike konusunda sık sık uyarılırdık, ayrıca sarı kum bayırdan aşağı bakınca suyun nasıl kapkara göründüğünü de hatırlamıştım. Anlaşılan zihnim kendi kendine, çocuksu ölüm düşüncelerimi belli bir şekilde dokumuş, bunu gündelik deneyimlerimden hiç ayırt etmeden çekip aldığı karmakarışık imgelerle bezemiş, üzerine bir de rastlantıyla tanıştığım kadim bir efsaneyi eklemişti.

Çizmeye devam ettikçe bu düşünce seviyesinde, bir fikrin aynı anda hem kendisi hem başka onlarca şey olabildiğini gösteren başka örneklere de rastladım. Bir kez daha zihnimin bu bölümünün bilinçli benliğimden farklı tavırlara sahip olduğunu gördüm. O yıkık şapeli rüzgârlı, pis kokulu, ısırgan dolu bir yer olarak düşünür-

düm ve beni özel olarak etkilediği bir zamanı hatırlamıyordum, yine de haritam için onu çizmeye çalışırken muazzam bir önem taşıdığını hissettim. Sonra böyle karma nitelik taşıyan fikirlere karşı tetikte olduğumdan, aynı zamanda *Morte d'Arthur*'daki Tehlikeli Şapel'i çizdiğimi anladım, halbuki hikâyedeki şapele dair en ufak bir şey hatırlamıyordum. Tepenin yamacına kumtaşından çıkan bir kaynağı da çizmekten kendimi alamamıştım, içmemize izin verilen tek kaynak suyu olduğu için biz çocuklar buna bayılırdık. Çizimde suyun döküldüğü berrak havuzun ortasına küçük bir nokta koymak gelmişti içimden, Odin'in gözüydü bu, almak istediği bir şey karşılığında birine verdiği gözü. Aynı zamanda Cornwall'da bir dilek kuyusunun dibinde gördüğüm eğrilmiş şapka iğnesiydi. Ama bu çizimin bende uyandırdığı imge zenginliğinin hepsini gözden geçirmek çok uzun sürer, bereket törenlerine dair sonradan okuduklarımla, metruk bir yerdeki su fikriyle, kayaya vuran Musa'yla bağlantılar – görmeyi başardığım imgelerin hepsi kendime tümüyle farkında olma izni vermediğim, altta yatan bir ihtiyaca işaret ediyordu.

Ancak bu sırada özellikle ilgimi çeken şey, düşüncemin, ifade edilebilir ve görünür olmasını sağlayacak bir biçim bulabilmek için her yerden, her şeyden malzeme almasıydı. Çocukların masalları ve efsaneleri okumasının bir zaman kaybı olup olmadığına dair tartışmaları hatırlamıştım; dünyanın gerçeklerini hayallerle karıştırmadan keşfetmek için harcayacakları çabayı baltalayacağını söylüyorlardı bunun. Ama şimdi çocukların sadece dünyayla

ilgili gerçekleri değil kendileriyle ilgili gerçekleri de bilmeleri gerektiğini düşünüyordum ve kendilerine dair bildiklerini ilk olarak fantazinin yaratıcı simgelerini kullanarak ifade edebilirlerdi ancak. Zira bu imge faaliyetinin bana gerçek ihtiyaçlarımı gösterdiğini fark etmeye başlamıştım. Özellikle rüyaları bu şekilde kullanmaya çalıştım.

Gerçi ancak zaman zaman rüyalarımdan belirgin bir anlam çıkartabiliyordum. Mesela Beyaz Batağan rüyası ilk başta çelişen ruh halleri yüzünden ilgimi çekmişti; huşu içindeki teslimiyeti, küçümseyici yorumlar takip ediyordu ama bunun ne manaya geldiğini anlayamamıştım. Sonra rüyamı birisine anlattım ve bana hemen, "Çocuk istediğini gösteriyor," dedi. Bu yorum hiç aklıma gelmemişti ama duyar duymaz rüyadan bir gün önce aklımdan geçenleri hatırlayıverdim: "Bir bebeğim olsa, istediğim şeyleri yapamazdım; habire yerimden fırlamam, bazı işler görmem, bez yıkamam, dakik olmam gerekirdi."

Bir süre sonra duygusal açıdan önemli görünen rüyaları nasıl inceleyeceğimi öğrendim. Rüyayı yazarken, aklıma ilk gelen düşünceleri de kaydetmeyi öğrendim. Burada Beyaz Batağan rüyasının çıplak hikâyesinin getirdiği bazı çağrışımlar:

> ANKA. Canını kurtarmak isteyen... bir hububat tanesi hariç...
>
> BATAĞAN. Yumuşak tüyler, kendi tüylerini yolan pelikan, kalbini de... leylek, bebekleri getirir... İtalya'da bir kilisede, bir bayramda kadınlar giysilerinin altında beyaz güvercinler getirir ve ayinin ortasında onları salıverirlermiş.
>
> BEYAZ. Balina (Moby Dick) kötülüğünün beyazı, reddetme, yok olma korkusu.

Günlüğüme göre bu çağrışımlar, rüyanın geri kalan kısmını yazdığımda kaydedilmiş, yukarıda bahsettiğim yorumun bana söylenmesinden iki gün önce. Ama bana söylenen ana temayı görememiş olmak beni hayrete düşürüyor. Herhalde kendimden talep ettiğim bir fedakârlığa göndermede bulunduğunu düşünmüştüm ama kesin terimlerle yorumlayamamıştım çünkü sorunla yüzleşmeyi gerçekte istemiyordum.

Başka bir rüyada doğrudan doğruya doğum düşüncesini uyandıran hisler yaşamıştım ama "doğum rüyaları" denen şeyin çok yaygın olduğunu okumadan çok önceydi bu:

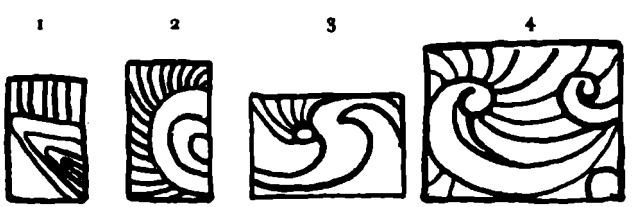
> –bir tramvayda giderken tünele giriyorum, raylar neredeyse dimdik aşağı iniyor– ya frenler patlarsa! diye düşünüyorum, sonra bir yutulma korkusu bastırıyor, güneşi yutan kurtların resmi beliriyor, Güneş Tanrısı Balder'in, Apollo'nun arabasını yutan kurtlar.

O sırada bu rüyaya neyin sebebiyet verdiğini anlayamamıştım ama sonradan yeni bir hayatın başlangıcına gönderme yapıyor olabileceğini tahmin ettim, çünkü kendi memnuniyetsizliğime çare ararken kapıldığım ilk kararsızlıklar sırasında görmüştüm rüyayı (1. Bölüm, s. 22).

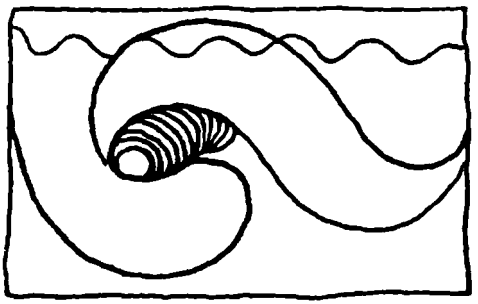
Rüyalarımda tekrar eden bazı temaların da farkına vardım. Daha önce de sözünü ettiğim bir tema tsunami tarafından yutulmaktı. Bunu özellikle belirtiyorum çünkü bu tema zaman içinde çizim yoluyla kendine ifade buldu. Eğlencesine bir şiire uygun bir desen ararken gerçekleşti bu olay:

> Ne zaman yıldızlarla ay kaybolsa,
> Ne zaman çıksa rüzgâr,
> Gece boyu karanlıkta yağmurda
> Bir adam atıyla dolaşır durur.

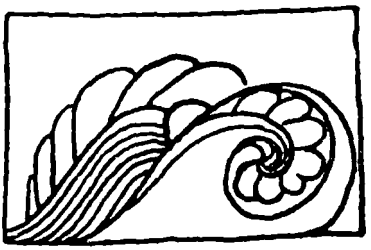
Atına binmiş adam figürünü bütün ayrıntısıyla planlamıştım ama doğru ruh halini yansıtmak için daha basit bir biçime ihtiyaç olduğunu hissettim ve geniş kavislerle deneyler yapmaya başladım. (Bu şekilde çizim yapmayı ilk kez deniyordum.) Çizdiklerim şunlardı:

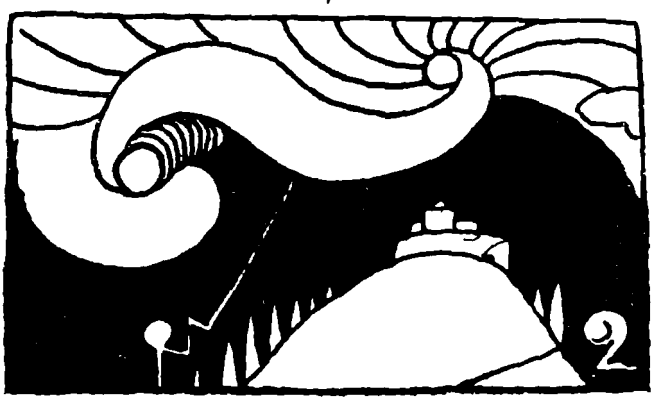
5

6

7

Planladığım resmi asla yapamadım çünkü desenler tam istediğim gibi olmamıştı, onlarda hoşuma gitmeyen bir şey vardı. Ben de doğuştan illüstratör olmadığıma karar vererek bu işi bıraktım. Ama desenler resim defterimde kalmıştı. Seneler sonra, daha önce sözünü ettiğim, hayatımın haritasını yapmaya başladığımda, tsunami rüyamı hatırladım ve bunun önemli bir şeyi temsil ettiğini hissederek ifade etmenin yollarını aramaya başladım. Tam o sırada aklıma bu eski desenler geldi ve 6. Figür bana bir tsunami gibi göründü. Kendim olmayan sınırsız bir denizin içinde kaybolmaktan duyduğum paniği temsil ettiği düşüncesine zıpladı zihnim.

Ama desenlerin anlamı bundan ibaret değildi. Çünkü çocukluğuma geri dönüp haritamın başlangıç kısımlarını doldurmaya çalıştığımda, bir köşeye sinmiş gök gürültüsü korkumu buldum, bunu çizmenin bir yolunu ararken yine aklıma bu desenler geldi (7. Figür). Tepenin üzerinde görülen bina kısmen Hacılar Yolu'nu taçlandıran St Martha Şapeli'ni anıştırıyordu, daha sonraki yıllarda gördüğüm ve kısmen çocukken söylediğimiz bir ilahiye bağladığım bir mekândı burası:

> Uzaklarda yeşil bir tepe var
> Etrafında surlar olmayan.

St Martha Şapeli'ni resme katmanın neden içimden geldiğini bilmiyordum ama soldaki küçük çıkıntının benim için anlamı açıktı. Babamın çalışma odasındaki kıvılcımlar çıkaran elektrikli aletti bu (s. 57). Artık haritanın, gök gürültüsünü ebeveyn öfkesine ve ilahi öfkeye, suçluluğa ve ilkel korkulara ve kendi duygusal arzularıma bağlayan, birbiriyle bağlantılı bir fikirler kompleksini temsil ettiğine iyice kanaat getirmiştim.

•

Bir deney olarak serbest yazıya ilk başladığımda (3. Bölüm) zihnimin benim bilmediğim düşüncelere sahip olduğunu kabul etmek zorunda kalmıştım. Şimdiyse, gündelik bilinçli benliğimin önemli

bulduğu ihtiyaçlardan hayli farklı başka ihtiyaçlarım olduğunu şüpheye yer bırakmayacak şekilde görmek durumunda kalıyordum. İlk başta, başka insanlar istediği için benim de istemem gerektiğini düşündüğüm şeylerle, temelde kendi konumuma ve mizacıma uygun şeyleri nasıl ayırt edebileceğimi bilemiyordum. İsteklerimi entelektüelize etmeye, neyi istemenin daha iyi olacağına karar vermeye, sonra da onu gerçekten istediğimi varsaymaya meyilliydim; arkadaşlarımın da aynı şeyi yaptığını fark etmiştim. Mesela kıskançlığın asil bir duygu olmadığına karar veriyor ve bunun kıskançlık hissetmemelerine yeteceğini zannediyorlardı; sonra en olmayacak durumların doğmasına izin veriyor ve kendilerini aniden nefret kusarken bulunca şaşırıyorlardı. Bebek isteğimin de bunun bir örneği olduğunu düşünüyordum. Elbette bir bebek sahibi olmanın çok hoşuma gideceğini biliyordum. İsteklerim listesine tabii ki bunu da koymuştum. Ama buna akli bir tartışma konusu gözüyle bakmaya meyilliydim, entelektüel olarak artıları ve eksileri kıyaslanarak, uygunluğuna ve maaş durumuna göre karar verilebilecek bir şeydi benim için. Belki de hiç haberdar olmadığım ihtiyaçların kendilerini göstermek için kıvrandıklarını keşfedene kadar da konuya başka bir açıdan bakamayacaktım. O zaman bunu, en azından benim için, kaçınılmaz bir talep olarak gördüm, küstah aklım tarafından reddedilmesi halinde intikamını beklenmedik şekillerde alacak gücü vardı. Aslında çatışma öyle büyüktü ki bu ihtiyacımı karşıladıktan sonra bile aklım bana oyunlar oynamaya devam etti ve meydana gelmekte olan şeyin bariz psikolojik işaretlerini göremedim. Nihayet anladığımda, günün birinde koyunların çiğnediği kıvrımlı bir patikada yürürken tebliğ meleğim bana geldi. Birden öylece durdum, güneşin pişirdiği toprakta küçük toynak izlerinin oluşturduğu desene bakakaldım – ayaklarımın altından bir memnuniyet dalgası yukarı doğru kabardı.

Bütün bunlara rağmen bu kadar açık ve evrensel bir ihtiyacın neden aynı zamanda körleştirici bir dehşet olabileceğini anlayamamıştım.

13
Rahatlama

Çok budalayız. "Hayatını aylaklıkla geçirdi," deriz: "Bugün hiçbir şey yapmadım." Ne? Yaşamadın mı? Sadece en temel değil aynı zamanda en görkemli meşgalen bu. "Beni büyük bir işin başına getirseler onlara ne yapacağımı gösterirdim." Hayatını kurmayı ve yürütmeyi başarmışsan dünyadaki en büyük işi yapmışsın demektir. Bir insanın kendini göstermesi, öne çıkması için tabiatın talihe ihtiyacı yoktur; tabiat bütün safhalarda, hem perdenin arkasında hem perdesiz kendini ortaya koyar. Adabına göre yaşamayı becermişsen kitap ardına kitap yazanlardan çok daha fazlasını yapmışsın demektir. Nasıl istirahat edeceğini bilmişsen, şehirler, imparatorluklar fethetmişlerden daha fazlasını başarmışsındır.

MONTAIGNE

BU KEŞİFLER SONUCU ruh hallerimi biraz daha kontrolüm altına aldım. Ama öyle çok uzun boylu da değil. Zira her türlü rahatsız edici endişeden ya da saplantılı özlemden azade olduğumu zannettiğim kimi zamanlarda düşüncelerimin benimle, tecrübe etmek istediğim şey arasında geveze bir engel oluşturduğu oluyordu. Bazı zamanlar bir beklentiyle gerilmediğim ya da seçer gibi olduğum zorluklardan endişelenmediğim halde, nedense geniş bakış açısına geçemiyordum. Genelde bir heyecandan önce değil sonra oluyordu bu, özellikle geceleri ya da bir tatilin başlangıcında. Uyku ve huzurdan başka bir şey istemediğim halde kısa süre önceki gailelerin geveze yankıları kafama üşüşüyor, dinlenmeyi ne kadar istesem ondan o kadar uzaklaşıyordum.

Herhangi bir heyecandan sonra düşüncelerim kendilerine has öyle bir ivmeyle hareketi sürdürüyorlardı ki kenara çekilme jestim onları yatıştırmaya yetmiyordu. Ancak günün birinde yeni bir teknik öğrendim, beden sağlığı için faydalı kabul edilen bu numaranın zihin üzerinde de büyük etkisi olduğunu kısa sürede anladım. Vücudumun bütün kaslarını bilinçli olarak nasıl rahatlatabileceğim öğretilmişti bana.

Bunu yapmanın birçok değişik yolu vardı. Hepsinde ilk adım sırtüstü uzanmaktı. Daha sonra uyumadan önce bilinçli olarak rahatlamayı alışkanlık haline getirdiğimde, bu duruştan çıkmak istedim ve yan yatmış, uykuya hazır dertop olmuş vaziyette de yapılabileceğini iddia ettim. Ama böylesi işe yaramıyordu; kendimi içimden geleni yapmaya bırakırsam, uyandığımda gece boyu huzursuzca dönüp durduğumu hatırlıyordum.

Sırtüstü yattıktan sonra ikinci adım değişiklik gösteriyordu. Bir doktorun tavsiye ettiği yöntem gözleri kapatmak ve sol kolu dimdik yukarı kaldırmak, sonra yatağa ulaşana kadar ağır ağır indirmek ve yanında "bir püskül gibi gevşek" durduğunu hissetmekti. Talimatlara göre bedenin geri kalanı otomatik olarak kolun gevşekliğine cevap verecekti. Bu yöntemin gayet etkili olduğunu gördüm ama bazen başka yöntemler daha fazla işe yarıyordu. Zira düşüncelerim aşırı havai olduklarında bedenimin, kolumun istirahatine otomatik olarak tepki vermesini engelliyorlardı. Bu yüzden de böylesi zamanlarda zihne de yapacak bir şeyler veren yöntemlerin daha etkili olduğunu keşfettim. Mesela uzuvlardaki bütün enerjiyi boşaltmak için zihinsel bir jest yapmak mümkündü. Kendi kendime keşfettiğim bir diğer yöntem masaj hissini hayal etmekti. Özellikle zaman kısıtlı olduğunda kullandığım, bunun türevi olan bir başka yöntem, hayalimde gözkapaklarımı parmaklarımın ucuyla ovuşturmak, hareketi kulaklarımın arkasına ve başımın üzerine kaydırmak, berberlerin saça iyi geldiğini söylediği şeyi hayalimde yapmaktı.

Tam bir rahatlama asla bir anda olmuyordu. Bedenin derin bir dinginliğe kavuşması için en azından beş ya da on dakika geçmesi

gerekiyordu. Ben de kendi kendime bir kural koydum, içimden ayağa kalkmak ya da dönmek geliyorsa bu yeterince uzun süre yatmadığımı gösteriyordu, ama hiç kıpırdamak istemiyorsam istediğim an kalkabilirdim. Ama genelde kalkmayıp bir müddet daha yatıyordum ve vücudumun bütün hücreleri, yağmur yemiş kuru toprak gibi canlanıyordu. Sonra istirahatime en uygun sonu keşfettim – beni dünyayla barışık bir hale getiren, ıslak kumlar gibi yumuşak ve pırıl pırıl yapan upuzun bir kedi gerinmesi, doğal bir itkiyle olmasa da bilinçli olarak yapmaya değerdi.

Rahatlama sanatını anlama girişimleri bana zihnin beden ve bedenin zihin üzerindeki etkilerine dair pek çok şey öğretti. Zihinsel kenara çekilme jestinin bedensel gerilimleri otomatik olarak azalttığını uzun zaman önce öğrenmiştim. Bazen sadece düşüncelerimi denetlemenin ya da tekerleme gibi birkaç kelimeyi tekrarlamanın, derin nefesler almak ve daha rahat hareket etmek için yeterli olduğunu gördüm. Neden kendi kendime "Timbuktu ovalarında bir tepeli devekuşu olsam" diye tekrarladığımda, tıpkı zihinsel kenara çekilme jestimde olduğu gibi çevremdeki renkler ve şekiller daha gerçek görünüyordu? Sadece nesneler değil insanlarla da aynı şey oluyordu. Yorgun ve sıkıntılı bir halde oturmuş trendeki sıradan insanlara bakarken saçma sapan bir-iki laf gevelemem, her birinin özel bir havaya bürünmesine, botlarının bile karakterini yansıtmasına yetiyordu. Sonuçlar, zihinsel bir edimle farkındalığımın merkezini istediğim yere oturtabileceğimi keşfettiğim zamankiyle aynıydı. Ama bu sefer aynı zihinsel etkiyi sadece kaslarımı gevşeterek elde edebildiğimi keşfediyordum. Bunun üzerine kafa yorduğumda eski fikirlerime ne kadar uyduğunu görmeye başladım. En azından benim için "kendini bırakmak", zihinsel pasiflik, bir gayret sarf etmeyi gerektirdiğinden ancak zihinsel olarak aktif olduğumda gerçekten rahatlayabiliyordum. "Hamarat bir miskinlik" gibi bir şeydi bu ve düşüncelerimle mi yoksa kaslarımla mı ilgili olduğu o kadar da önemli değildi. İnsanlar bana sık sık "kendimi bırakmamı", müzik dinlememi, içimden geleni yapmamı ya da dinlenmemi tavsiye ederlerdi, ben de bunun kör düşüncenin unutuşu-

na pasif bir şekilde dalmak olduğunu sanırdım. Ama kör düşüncem ipleri ele aldığında beni yakıcı, yaygaracı endişelere ya da istediği şeyler için uzun uzadıya kumpaslar kurmaya, dinlenmeme izin vermeyecek planlar yapmaya koyulurdu. Bu durum zihnimden bedenime yayılmıştı, öyle ki kaslarım istediğim şeyi ele geçirme gayretiyle daima gergindi. Ama şimdi gerçek "kendini bırakma" olan dizginleme edimini nihayet öğrendikten sonra, kör, gayretkeş düşüncenin gevezelikleri yorucu bir kafa dağınıklığından, saçaklardaki serçelerin uzak cikirtilerine dönüşmüştü.

Çok geçmeden, nasıl rahatlayacağımı bilmenin, daha iyi dinlenmemi sağlaması ve algı gücümü artırması dışında başka getirileri de olduğunu öğrendim. Mesela belli bir insanın, ısrarcı bir kişilik özelliğinin ya da tekrar eden dikkat dağıtıcı bir sesin yarattığı sinir kalkması üzerinde sihirli bir etki yaratıyordu. İrademi küçücük bir çileden çıkma noktasına daraltmak yerine –"Neden şunu kesmiyorlar!"– rahatsızlık veren şeye doğru rahatlayabileceğimi keşfetmiştim; onu uzaklaştırmaya çalışmak yerine kollarımı açıp yapacağını yapmasına izin verebilirdim. Acının bile bu şekilde daha katlanılabilir olduğunu öğrendim. İşimdeki bazı zorluklara da aynı muameleyi yapabiliyordum. Düşüncemin işleyişinde bir aksama olduğunda zihnimin kasılma ve enerjisini daraltma alışkanlığını ilk gözlemleyişimin üzerinden epey zaman geçmişti ama kaslarımı bilinçli olarak gevşetmenin, bana çok hayati gelen bir sorun karşısında zihinsel olarak kenara çekilme jestini yapmanın yollarından biri olduğunu şimdi keşfediyordum. Zamanla, daha ilk zorlukta "Bu hiç olmadı, yanlış yoldayım – asla zamanında yetiştiremeyeceğim – hiç başlamamam gerekirdi – bir kere başladığıma göre çabalamam lazım, çabalamam, çabalamam" diye yaygara koparark beni daha büyük bir gayret harcamaya sevk eden yoğun panik itkileri karşısında nasıl kıpırdamadan durabileceğimi öğrendim.

Rahatlamanın fiziksel beceriler üzerindeki etkisi de şaşırtıcıydı. Bütün bu araştırmaya başlarken canalıcı noktanın ne yaptığımla ilgili olacağını ve gerçeklere bakmanın sadece yapacağım şeye karar vermek için bir ön hazırlık olacağını düşündüğüm gibi, be-

ceri isteyen hareketlerde de başarının doğrudan iradi olarak istemeye bağlı olduğunu sanmıştım. Tıpkı hayatımı idare etmekte, gerçekleri görmenin (zira bir şeyi yapmak kaçınılmaz olarak onu görmenin ardından geliyordu) bir ön hazırlık değil meselenin ta kendisi olduğunu keşfetmem gibi, beceri konusunda da yeni bir yaklaşım bulmuştum. İrademi, dikkatimi elde etmek istediğim sonuç üzerinde sabitlemek için kullandığımda ve kaslarımı gevşettiğimde bedenin kendi yolunu bulduğunu, uzuvlarımın ne yaptığını hiç düşünmek zorunda kalmadığımı keşfettim. Kaslarımı bilinçli olarak idare etmeye çalıştığımda bedenimin nasıl yapılacağını benden çok daha iyi bildiği bir işe burnumu sokmuş oluyordum sadece. Mesela oyunlarda hiç iyi olmamışımdır. Ancak bir yaz akşamı saat-golfü oynarken, zaman zaman deliği tek vuruşta bulabildiğimi fark ettim. Her zamanki tarzımda neyin değiştiğini gözlemlemeye çalıştığımda, delikten başka bir şey düşünmediğimi, zihnimi buna sabitlediğimi ve sopayla ne yaptığım üzerine hiç kafa yormadığımı fark ettim. Teniste de benzer bir şey oldu. Sürekli aklımda bulundurmaya çalıştığım bir yığın kuralım vardı –topu karşılarken fileye yan durarak ayaklarımı sağlam basmak, raketimle topu "itmek", gözümü toptan ayırmamak, raketin ucunu yukarıda tutmak– ama netice hep hüsrandı. Bunların hepsini aynı anda hatırlamayı asla başaramazdım; ama günün birinde sadece vücudumu tamamen gevşek bırakmaya ve topun gitmesini istediğim yeri düşünmeye odakladım zihnimi. Ve yine yapılması gerekeni görmenin hemen ardından otomatik olarak eylemi doğru "yapmak" geldi, özel bir gayret harcamaya gerek kalmadan.

Bu tür keşiflerin ardından, bunların iyi bilinen bir zihin kuralının örnekleri olduğunu fark ettim.[1] Bu kural evdeki sakarlıklar için bile geçerliydi. Daha önce, dikkatli yapılması gereken bir şey olduğunda, kaslarımın hareketlerini zorla kontrol etmeye çalışırdım ve bütün parmaklarım başparmağa dönüşürdü. Çoraplarımı ya-

1. Tersine çevrilmiş gayret kuralı. Charles Baudouin, *Suggestion and Autosuggestion.*

marken kenara çekilmeyi ilk öğrendiğimde olanları gördükten sonra artık ne olduğunu anlayabiliyordum: Kendimi hareketlerimi belli bir yöne sevk etmeye değil, gözetlemeye vakfediyordum.

Sonra aynı ilkenin iki uygulamasını daha keşfettim. Birincisi hayvanat bahçesinde hayvanların resimlerini çizmeye çalışırken oldu. Her zamanki gibi başlamış, elimin hareketini bilinçli olarak kontrol etmeye, doğru yaptığıma emin olmak için ağır ağır, endişeli ve temkinli çizgiler çizmeye başlamıştım, nafile bir çabaydı çünkü içimde sürekli şu his vardı: "Tanrım, kesin yanlış yapacağım, şişko bir domuza benzeyecek, halbuki ne alımlı hayvan; of, ben daha yarısını bile yapmadan gidiyor." Netice Figür A'ydı, hem o kadarını yapmak bile epey vaktimi almıştı. İnsanı bunaltan bir hobi olduğu için resim çizmeyi bırakma kararıyla tam umutsuzca kalemi bırakıyordum ki tesadüfen başımı kaldırdım ve resmini çizdiğim hayvanın kayaların üzerinde poz verdiğini gördüm; biçimi beni öyle etkisi altına almıştı ki kendi yetersizliğimi düşünmeye fırsat bulamadım ve çılgın bir telaşla çizmeye başladım. Birinci teşebbüste harcadığım zamanın dörtte biri kadar zamanda en azından beni cezbeden şeylerin temel bir taslağını çizmiştim (Figür B), sonra hayvan yine hareket etti.

Bir biçime duyduğum rastlantısal ilgi beni titizlenmekten kurtardığında gelişiveren bir kendini unutmaydı bu. Daha sonra dikkatimi baktığım şey üzerinde bilinçli olarak tutarak, elimi ve çizimi bilinçli olarak unutarak deneyimi tekrarlamak istedim (Figür C). Ben daha çizmeye yeni başlamışken hayvan yine hareket etti; ama sonra sürekli hareket eden bir şeyi çizmeyi denemeye karar verdim. Uzun bacaklı bir kuşu gördüğüm anda hemen ilk izlenimi bozmamak için kafamı çevirdim. Sonra dikkatimi bu zihinsel imge üzerine yoğunlaştırdım ve elimi dilediği gibi çizmeye bıraktım. Dikkatli olmanın istediğim şeyi yapmak anlamına gelmediğini anlamamın neden bu kadar uzun sürdüğünü merak ettim.

İkinci uygulamam şarkı söylemekti. Çocukken detone olduğum için benimle dalga geçerlerdi, bu yüzden de hayatım boyunca içimden geldiğinde şarkı söylemeye başlayamayacak kadar aptal,

A
B
C
D

ketlenmiş ve mahcup hissettim kendimi ve söyleyebilenleri de hep içten içe kıskandım. Başka insanlar detone olduğunda anlayabiliyordum ama kendim de doğru notaları çıkaramıyordum. Sonra günün birinde hiç düşünmeden mırıldanmaya başladım çünkü beni duyacak kadar yakınımda olan kimse yoktu, sonra kendi sesime kulak kabarttım ve doğru notaları söylediğimi işittim. Öyle ilgimi çekti ki dinlemeye devam ettim ve dinlediğim müddetçe detone olmadım. Ama dikkatim şarkı söylemeye çalışma meselesine kaydığı anda sesim doğru notadan uzaklaştı. Sesi kontrol ettiğini düşündüğüm gırtlak kaslarıma dikkat kesilerek doğru tonu tutturmaya çalışmışım hep, tıpkı uzuvlarımı bilinçli olarak doğru konuma getirmeye çalışarak tenis oynamam gibi. O günden sonra sadece melodiyi düşündüğüm ve gırtlağımın varlığını unuttuğum müddetçe doğru tonda şarkı söyleyebildiğimi gördüm.

Daha sonra sadece kaslarımı değil duyumlarımı da yönlendirmeye çalışmamam gerektiğini fark etmeye başladım. Bir şeyi algılamaya çalıştığımda, geriye çekilip gözümü kendi haline bırakırsam bana söyleyeceği çok şey olduğunu keşfettim. Bunun ilk ipucunu Kara Orman'da görmüştüm ama o zaman nasıl geri çekilip bekleyeceğimi henüz anlayamamıştım. Şimdi gözümün kendine has ilgileri olduğunu fark ediyordum; benim arzularımın esiri olmaya zorlanmadığında ya da bana bilgi sağlasın diye sindirilmediğinde, nesnelere sadece kendileri oldukları için bakmayı seviyor ve bambaşka bir dünya görüyordu. Mesela şekillerle çizgilerin hareketli olduğunu görüyordu. Günün birinde odaya sıcak hava üfleyen demir ızgaralardan birine gözümü diktim; meşgul zihnim elbette onun orada olduğunu biliyordu ama "şu eski demir şey" deyip geçmekten fazlasını yapamayacak kadar acil işleri vardı. Ama bu sefer tamamen rahatlamış olduğum ve aylak aylak baktığım için gözüm onda keyif alacak bir şey bulmuştu. Önce bir tarafına sonra öteki tarafına baktım –ortada bir dikme, etrafında simetrik kıvrımlar vardı ve yukarıdan aşağı yarım daire, güneş ışınları gibi açılıyordu– seyrettikçe biçim, nazarlarım altında artan bir hareket dengesine dönüştü. Ressamların çizgilerin hareketi dedikleri şeyle ne-

yi kastettiklerini şimdi anlamıştım. Kımıldamadan durup seyredince hareket ediyorlardı. Çirkinliğe kör olmanın ne manaya geldiğini de anladım sanırım. Göz, düşüncenin kölesiydi ve insan nesnelere oldukları şey için değil düşündürdükleri şey için değer veriyordu.

Başka daha genel sonuçlar da vardı. Kasların rahatlamasını takip eden otomatik zihinsel odak genişlemesi, deneyimi iki kat derinleştiriyordu, hem mevcut beden farkındalığından hem de geçmişten, dalga dalga anılardan bir yığın duyum geliyordu. Geçmişi düşünmek için şimdiye sırt çevirmiyordum, aksine geçmiş şimdiye zenginlik katıyordu. Kasılmış bir vücut ve dar odaklı bir zihinle hayatımı sürdürürken hep bir şeyleri, kaybolmuş ya da başkalarına ait bir güzelliği ıskaladığımı hissediyordum. Bahar hiç eskisi gibi değildi; burada değil de başka bir yerde olsam belki daha iyi olacaktı; benim olmak istediğim yerde, şehirdışında, Akdeniz kıyısında, dağlarda olan insanları kıskanmaktan çatlardım. Ama rahatlamayı hatırladığımda çocukluğumdaki o yenilik duygusu kaybolmamış olurdu, zamanın ve yerin önemi kalmazdı, sabah havasından tek bir nefes almak bütün baharların damıtılmış özünü getirirdi. Londra'daki penceremden, hafif kırağı üzerine vurmuş güneşe baktığımda, dingin kırlardaki bütün kırağılı sabahlar üşüşürdü zihnime, atların nal izleri içinde kırılmış incecik buzlarla. Yine bir gün Lüksemburg bahçelerinde, dar odak bana kendimi bezdirici ölçüde cahil hissettirdiğinde, gördüğümü daha iyi anlayabilmek için biraz daha tarih bilgisine sahip olmayı dilediğimde, rahatlamayı hatırladım; o anda nesiller boyu insanların çeşmeler karşısında neler hissettiğini anlamak için tarihe ihtiyacım olmadığını anladım.

Şimdiyi zekânın iğne deliği yerine bütün bedenimle tecrübe etmek yepyeni bilgilere –ve memnuniyete– ulaşmamı sağladı. Kafayla değil kalple yaşamanın ne manaya geldiğini tahmin etmeye başladım ve kalbimin hareketlerinin, bana ne yapmak istediğimi listelerden çok daha iyi anlattığını hissettim. Rahatladığımda zihnimi dolduran şeyler öyle kolay eyleme dönüşüyordu ki, bilinçli ve kontrollü hayallerin etkisine dair çeşitli olasılıklar görmeye başladım.

14

Yük Beygiri mi Pegasus mu?

Biraz önce bahsettiğim büyük yağmurlardan kısa süre önce elime ne geçirdiysem hepsini oraya atmış, sonra attığımı da unutmuştum; bir ay kadar sonra topraktan yeşil bir şeyler çıkınca şimdiye kadar hiç görmediğim bir bitki olduğunu zannettim; ama kısa süre sonra on-on iki sap yemyeşil arpayı görünce şaşırdım, hatta hayrete düştüm...

DANIEL DEFOE

ARTIK BİLİNÇLİ RAHATLAMANIN faydalarını öğrenmiştim. Sonraki ödevim bunun alışkın olduğum tavırlarla ne alakası olduğunu bulmaktı. Düşüncemin kendi kendini görmesini sağlamanın ne kadar önemli olduğunu fark etmek durumunda kalmıştım ama bu sürecin zorluklarını da gayet iyi görmüştüm. Zira düşüncelerimi sürekli yazamazdım ya da bütün günümü kör arzularımı birine anlatarak, sonra da onun bana söylediklerimin saçmalığını ve aslında nasıl göründüklerini göstermesini bekleyerek geçiremezdim. Ben de dakika dakika işleyecek bir teknik bulmaya soyundum; aşırı yorgun ya da duygusal açıdan dolu olmadığım sıradan zamanlarda kör düşüncenin hatalarına ve daraltmalarına düşmemi engelleyecek bir yol arayacaktım.

Bir yerlerde "daimi uyanıklık" tavsiyesi okumuştum ve senelerdir bunu başarmaya çalışıyordum; dikkat gerektirmeyen yarı-otomatik işler yaparken, zihnimi kendi seçtiğim bir konu üzerinde tutmanın iyi bir yöntem olacağını düşünmüştüm. Tıpkı bir aralar yoğunlaşma konusunda formel egzersizler yaptığım gibi, düşün-

cemi ileri itmek ve seçtiğim konuda fikirler bulmak kararlılığıyla işe başladım. Her seferinde bir-iki dakika, hatta saniye sonra bambaşka bir şey düşündüğümü fark edince sinirlerim kalktı.

Sonra günün birinde benim düşündüğüm şekilde daimi uyanıklığın gerçekten mümkün olup olmadığını sorgulamayı akıl edebildim. Zira dikkat kaymalarımda belli bir düzen var gibiydi. Dikkatin doğal salınımı üzerine yapılmış deneyleri hatırladım; berrak farkındalığın bu parlak iğne-ucu kolayca yoruluyordu sanki, yeniden kendini toplaması için düzenli olarak unutuşa gömülmesi gerekiyordu. Kalp atışının nasıl bir ritmi varsa düşüncenin de bir ritmi olabileceğini tahmin ettim; belki de ben sadece bir safhayla ilgileniyor, güçlü ileri itme hamlesinin kalıcı olmasını istiyor, arkasından içeri dolacaklara yer açmak için kenara çekilmek gerektiğini fark edemiyordum. Bu yüzden de bir anlık unutuştan sonra ne zaman "kendime gelsem" başarısızlığa uğradığımı hissediyordum; o anın da düşüncemin gelişiminde başka anlar kadar önemli olduğunu anlamamıştım. Belli bir sorunu düşünmekte bu kadar kötü olmak canımı sıkıyordu çünkü genelde güzel fikirleri diğerlerinden ayırabiliyordum ama kontrol edemiyordum, bu yüzden de gerekli olduğunda bir çözüme ulaşamıyordum; bu unutuş dakikası daima düşüncemin akışını bozuyordu. Günün birinde, belli bir kişiyi düşünmemin çok gerekli olduğuna karar vermiş ve düşüncelerimin bir kez daha başka yerlere sürüklenmesine izin verdiğimi umutsuzca fark etmiştim ki, şöyle bir geriye bakıp o dolanan düşüncenin nerelere gittiğini seçer gibi oldum. Üzerinde düşündüğüm insanla ilgili olduğunu görmek beni çok şaşırttı; gerçeklerin beklenmedik bir veçhesini ortaya koyduğu için ve tek yapıcı düşünce şekli olduğunu zannettiğim özbilinçli düşüncenin sonucu olmadığı için alakasız bularak onu bir kenara itmiştim. Bu bana daha önce yaptığım en önemli keşfi hatırlattı: Düşüncelerimi itmemeli, seyretmeliydim. Daha önce bu keşfi tam manasıyla kullanamamıştım çünkü bu seyrin ritmik bir süreç olması gerektiğini; sürekli seyredemeyeceğimi ama rahatlamış dikkat anlarında düşüncelerimin kendi kendilerine onlara verdiğim işi yapabileceğini

anlamamıştım. Görünüşe göre düşüncelerimin bana sunduğu şeyi tanımayı reddediyordum ve bana bilmek istediğim şeyi söylemeye çalıştıkları halde, bir türlü ilerleme kaydedemediğim için kendimi itip kakıyordum.

Düşüncemi nasıl belli bir konu üzerinde tutacağım sorusuna kafa yorduğum sıralarda bir sabah, rüyamdan "Geriye doğru düşün, ileriye doğru düşünme," sözleriyle uyandım. Meselenin özünde bunun yattığını hemen fark ettim. Düşüncemin bilinçli safhasında yapmam gereken yeni fikirler peşinde koşmak değil, bilinçli olarak bilinçdışı safhaya bakmak ve oraya saçılmış düşüncelerin elimdeki meseleyle ne ilintisi olduğunu görmekti. Aylak düşüncelerimle başa çıkmanın yolu utançla onları inkâr etmek değildi. Bu gözübağlı keşif gezilerini düşüncenin asli bir parçası olarak kabul etmeliydim ve neyle ilgili olduklarını anlamak için mutlaka onlara bakmalıydım. "Kelebek" yakalama çalışmalarım bu noktada faydalı oldu çünkü en uzaklara savrulmuş aylak düşüncelerin bile izini sürmemi sağladı. Sorunlardan biri, düşüncenin küçük hareketlerinin ne kadar incelikli olduğunu fark etmemiş olmamdı. Daha hareketli ve gürültülü bir şey aramıştım ve küçük kuş cıvıltılarından ibaret olan bir şeyi gözden kaçırmıştım. Rodin'in "Düşünen Adam"ı benim düşünceye dair ilk fikrimi gayet iyi temsil ediyordu çünkü düşüncesini epey abartıyordu; ama şimdi en azından benim için en uygun figür, ormanda hareket etmeden etrafı seyreden biriydi.

Düşüncemin bilinçdışı kısmına baktığımda gördüğüm şey muazzam değişkenlik gösteriyordu. Her zaman da elimdeki soruna bir katkı sunmuyordu; bu yüzden de faydalı olmasının ne gibi koşullara bağlı olduğunu araştırmaya başladım. Hem çok inatçı hem çok uysal görünüyordu. Bazen sadece sorunun doğasını fark etmem yeterli oluyordu ve ben hiç gayret göstermeden cevap beliriveriyordu. Eve döndüğümde bir de bakıyordum, "Küçük İnsanlar" zihinsel ev ödevimi ben yokken yapıvermişler, hem benim yapabileceğimden çok daha iyi. Başka zamanlarda dileklerimi hiç umursamıyor, beni alakasız şeylerle meşgul ediyor, birinin söyle-

diği bir sözün aptalca sinirime dokunan yankılarıyla, yaptığım bir salaklığın hatıralarıyla ya da önemsiz ayrıntılar yüzünden kapıldığım endişeyle uğraştırıyordu; beni çileden çıkaran bir ısrarla tekrar tekrar sinir bozucu vakaya dönüyordu. Uzun süre tarttıktan sonra, tacizci düşüncenin, tatmin edilmemiş duygusal bir ihtiyaçla alakalı olduğu sonucuna vardım; benim bir sebeple görmeyi reddettiğim, bu yüzden de doğrudan ifade bulamayan bir ihtiyaçtı bu. Bunu fark ettikten sonra bu inatçılıklardan faydalanmayı, onları ihtiyaçlarımın ne olduğunu anlamak için kullanmayı başarabildim. Mesela aylak düşüncemin sürekli belli bir insana doğru sürüklenmesi durumunda iki olasılıktan şüphe etmeyi öğrendim: Ya kör düşünce bu insanı geçmişte benim için önemli olan başka biriyle, muhtemelen bir aile üyesiyle karıştırmıştı; ya da bu insanın başlıca özelliklerinden biri bende yoktu. Düşmanının cesaretini almak için kalbini yiyen bir yamyam gibi, belli özelliklerine ihtiyaç duyduğum bir insan bana çekici geliyordu. Bir açıklamanın uygunluğunu, doğru olup olmadığını, genelde kendi duygularımdan, fikrin "oturmasından" anlıyordum; bu olduğundaysa saplantılı düşünce artık ilgimi çekmez oluyordu. O zaman bu şekilde açığa çıkmış ihtiyacı hesaba katıyor ve eylemlerimi ona göre planlıyordum.

Bilinçdışı safhadaki fikirlerin ilgilendiğim sorunla ne kadar alakalı olduğu, konunun ifade edilmesine ne kadar izin verdiğime bağlıydı muhtemelen. Görebildiğim kadarıyla, serbestçe sürüklenen düşüncelerimin kargaşası arasından zaman zaman başını çıkaran faydalı fikirler, çoğunlukla şu ya da bu zamanda açıkça formüle etmeye çalıştığım konularla ilgiliydi; halbuki alakasız ya da tacizci düşünceler, korktuğum ya da utandığım için asla ifade etmeye kalkışmadığım konularda ortaya çıkıyordu. Faaliyetleriyle ilgilensem, kör düşüncelerim bana epeyce, neredeyse büyülü bir beceriyle hizmet edecekti anlaşılan, ama onları tamamen görmezden geldiğimde, cahil çocukluk döneminin bütün akıldışılıklarına saparak yaramazlık ediyorlardı.

Bazen basitçe "Ne düşünüyordum?" diye sorduğumda, başım aşağıda, gözlerim kapalı yerinden kıpırdamatadığım bir yükü itip

durmayı bırakmışım gibi hissederdim; rahatlatıcı derin bir nefesle ve yüzümde bir serinlikle kenara çekildiğimde bütün sıcak, kıpır kıpır düşünceler ölüp giderdi. Buna rağmen bu işi yapmak bana hiç de kolay gelmezdi. Ne zaman dalgın bir düşüncenin izini sürmeye çalışsam içimde güçlü bir itiraz, itmeye devam etmek için neredeyse karşı konmaz bir arzu duyardım. Bunun sebebini pek anlayamıyordum. Belki de berrak dikkatin huzmesi dışında kalan şeylere karşı duyduğum korkunun, ortaya çıkacaklardan çekindiğim için bazı şeyleri kelimelere dökmekten duyduğum dehşetin bir başka tezahürüydü.

Başka türlü bir korku daha vardı sanki. Geri dönüp düşünceme bakmak, itmeyi bırakmak anlamına geliyordu; ama içimde bir his durmanın emniyetli olmadığını söylüyordu. "Bir an bile durursan kendini kaybedersin." Bir keresinde bir kâbusta, dimdik bir dağ yamacından kaymamak için küçük otlara tutunmaya çalışıyordum. İplerle başkalarına bağlıydım ve düşmekten korkuyordum ama sonunda aşağı inmeyi başarıyordum. Durup düşünceme bakma korkuma kafa yorarken hatırladım bu rüyayı ve bu düşme korkusunun eylemsizlik korkusu olduğu fikrine kapıldım; arzularımı, planlarımı, niyetlerimi bırakırsam kaybolacağımdan korkuyordum. Bazen kafam net olduğunda ne yaptığımı görebiliyordum. Mesela:

> "Haklarım" konusunda çok içerlemiştim, kendi kendime tekrar tekrar, "Ne ayıp, bunu yapmama izin vermemeliydi, ne ayıp," diyordum. Sonra aklıma o cümle geldi –"Ayrı bir ben'in varlığı yanılsamadır"– ve bir anda kendi haklarıma dair sıkıntılarım, onun ne yapması gerektiği, benim ne yapmam gerektiği abesle iştigal gibi göründü. Bir anda net, şeffaf hissettim, bütünüyle sakin ve serinkanlıydım. ... "Kendi çıkarını aramaz."* ... Bu fikir ilk aklıma geleli bir yıl geçmişti ama ancak şimdi gerçek oluyordu... "Ben demez ama Ben'i oluşturur."[1] "Ben"demesem, "Ben" üzerine düşünmesem, "Ben" için kavga etmesem "Ben"i oluşturamayacağımdan korkuyordum. Şimdi "Ben"i bırakıyorum ama yine de kahvaltımı ede-

* 1. Korintliler 13:5 –ç.n.

biliyorum, hem daha da lezzetli geliyor çünkü "Ben"i kurtarmak için yapılması gereken şeyleri telaşla düşünmek durumunda değilim. Yani reçelimin ve kızarmış ekmeğimin tadına odaklanmamı engelleyecek hiçbir şey yok. C.'nin kahvaltısını da aynı şekilde alıyorum. Pencereden bakarken elma ağacını fark ediyorum, kırağı kaplı çatıların beyazı önünde dalları kara – kendi haklarım üzerine kafa patlatmaktan çok daha iyi geliyor.

Sonra da şunları yazmışım:

Ashbury üzerindeki tepelerde, Wayland Smith'in mağarasının önünden geçtik. Bir şeyler düşünmem, tepelerden olabildiğince faydalanmam gerektiğini hissediyordum ama kafam sürekli düşüncelerle doluydu. Sonra şöyle dedim: "Bütün bu şeylerin içindeki benlik bilmiyor, sadece oluyor. Kendimi kalbime bırakıp sadece olacağım." Toprak bayırdaki kekiklerin üzerinde yürürken bir an şahsi benliğimi kaybettim. Sonra düşünmezsem, bir şey yapmazsam, küçük planlarımı uygulamazsam kaybolacağımdan, atalet komasına gireceğimden korktuğumu fark ettim. (Aklımda daha önce gördüğüm, gün boyu ve daima Buda gibi oturan bir delinin görüntüsü belirdi.) Bu yüzden de batamıyorum, gerçek varlığımın akıntısının beni içine almasına izin veremiyorum, nereye gittiğimi göremeyince paniğe kapılıyorum, boşluktan korkuyorum. Bir şeyler yapmam gerekiyor, kendimi kurtarmak için bir şeyler yapmam. ... "Ne düşüneceğim?" sorusuna verilecek cevap "Seyret ve bekle... sabırla bekle," olmalı öyleyse, kıpırdama, sessiz ol, sadece bakmakla yetinme, dinle. ... Ridgeway boyunca yürürken bunu yapmaya çalıştım. Çok geçmeden manzarayla temas halinde olmam gerektiğini ama olamadığımı hissetmek yerine, renklerin ve şekillerin kendiliğinden belirdiklerini gördüm. ... Kabıma sığmaz oldum, buğday tarlaları, çitler ve tepeler bana sevinç vermeye başladı. ... Taş devri insanları da bu

1. Beden büyük bir akıldır, tek bir bilinci olan bir çoğulluktur, bir savaş ve bir barıştır, bir sürü ve bir çobandır.

Senin küçük aklın da bedenin aletidir, kardeşim, şu senin "ruh" dediğin, senin büyük aklının küçük bir aleti ve oyuncağıdır.

"Ben" diyorsun ve gurur duyuyorsun bu sözcükten. İnanmak istemeyeceksin ama – senin bedenin ve onun büyük aklı daha da büyüktür oysa; o Ben demez, ama Ben'i oluşturur. (Nietzsche, *Böyle Söyledi Zerdüşt*, çev. Mustafa Tüzel)

yoldan böyle sevinçle mi yürümüşlerdi? Sevinçli şarkılar söylemişler miydi? Dinin tamamı ağıtlar ve niyazlardan ibaret değil, insan bazen unutuyor. ...

Benlik eğer herkesin dediği şeyse, ne yapması gerektiğini bilmek için benim küçük planlarıma ve amaçlarıma ihtiyacı yok kuşkusuz. Ama J. F.'nin çenesi düştü, iyice coştu ve benlik kaba değil, lafını ağzına tıkmıyor.

İçimde benim sürekli müdahalem olmadan da yaşama işini sürdürebilecek bir şeyin olduğu konusunda tam bir emniyete ulaşmamın bu kadar uzun sürmesine hayret ettim. Geveze düşünceler seviyesinin altına nasıl batılacağını keşfetmeden ve sadece hayatta olmanın ne anlama geldiğini hissetmeden bu emniyet duygusuna erişememiştim. Bunu nasıl yapacağımı gerçekten öğrendiğimde, düşüncelerimin aşırı yoğun oluşu artık canımı sıkmamaya başladı, en azından kör düşüncenin eski yollarında at koşturmasını engelleyecek kadar uyanık olduğum ve eylemsizlik yaratmak için gerekli olan o eylemi hatırladığım müddetçe. Bir kere kendi hayat kaynağımla temasa geçtikten sonra, "ebedi kollar"a dair bir inanç ya da şüphe yersiz kaçıyordu; yediğimiz elmanın tadının güzel olduğuna *inanmayız*, güzeldir.

Günün birinde "Benim değil, Senin yolun Tanrım" ilahisi kafamda çınlıyordu. Durup ne manaya geldiğini düşünmeye başladım.

> "Sen" sürekli bana geri dönen bu ısrarcı gerçeklik gibi, içeriden kabarıyor, beni yakınlığıyla korkutuyor, her şeyi kapsamasıyla dehşete düşürüyor çünkü sevdiğim şeylerin içinde: coşku, canlılık, bereket ve kendini bırakma – dışarısı diye bir kenara ayırdığım şeyler, Tanrı değil.

Bu tekil düşünce bana altı yıl önceki bazı deneylerimi hatırlattı ve bir kere daha otomatik benliğimin Tanrı hakkında ne düşündüğünü bulmaya, kör düşüncenin aradan geçen süre zarfında fikirlerini değiştirip değiştirmediğini görmeye karar verdim:

"Babalarımızın Tanrısı, nicedir bilinen"*, Tanrı, Tanrım bana yardım et, Tanrı, keşfettiğim değil, Tao değil, çok yakın, Tanrı, sopa, sarhoş, hep aynı şeyler! Ayyaş, sarhoş, gökyüzünden aşağı bakıyor, kutsanmış bakire, ılık sine, palyaço, sarhoş palyaço, Tanrı, Tanrım, sen değil, o kadar yakın bir şey değil, uzak bir şeysin, "ötede, hatta daha da ötede" ama sen ötede değilsin, gözlerin gülüyor ama hüzünlü, düşünceli, duygulu, küçük fareler, tüylü şeyler, her şeyi düşünüyor, anne tavuk gibi, her şeyde düşünüyor, yaratılış, günahsız doğum, ben tohumum, şablonum, Erken Mor Orkide, Horoz İbiği, hindibanın uçuşan tohumları, bir bitkiyi dik tutan gerilimler, başka ne? cinsellik, bu değil mi? karanlık deniz, karanlık nehir, düşüncesiz, elma yaprağının oluşması, olması, düşünmemesi, atlar, sadece varlar, düşünülmüyorlar, bir şeyleri alıkoyan bir şey, canlılığın gerginliği, şablon, düzen, ayarlama, kesinlik, oynuyorsun, dalmışsın, oyun oynayan bir çocuk gibisin, kendi kaygıların var, benim ötemde, kendi tasarıların, kelime bu, tasarı, amaç ya da niyet değil, çizim gibi, bütün parçaları birbirine uygun, düzenli, bütünlüklü, bir formül gibi kesin, dans gibi, kristal gibi... evet hiçlikten bir şekil oluşturan kristal... ama bu gayrişahsi değil mi? ama bu senin sorunun, senin varlığın, gayrişahsi değil aslında, Tanrı, adın bu değil, çok yakınsın, Tanrı, hayır, hayır öyle değil...

Görünüşe göre zihnimin bu kısmı, aradan geçen yıllar zarfında bazı korkularını ve nefretini yenmişti; bunun belki de habersiz olduğum düşüncelerimi keşfetme konusundaki becerimin artmasıyla bağlantılı olabileceğini düşündüm.

Bazı vasıtalarla bilinçdışı düşüncelerin, bilinçli sorunlarda nasıl devreye sokulabileceğini yavaş yavaş anlamaya başlasam da kafamı karıştıran daha çok şey vardı. Zihnin iklimi ve mevsimleri konusundaki cehaletim had safhadaydı. Zira geriye bakıp aklımdan geçenleri formüle etmem daima işe yarasa da bazı ruh hallerinde bu dağınık düşüncelerin neyi ima ettiğini anlama gayreti bile aşırı büyük ve amaç odaklı geliyordu; tek yapmak gereken zihni sakin tutmak ve geleni kabul etmek gibi görünüyordu. Ara sıra gelgit dalgası her zamankinden yüksek olduğunda ayaklarımın di-

* Kipling'in "Recessional" şiirinden. –ç.n.

bine çeşitli hazineler, ilk başta kıymetini anlayamadığım izole fikirler gibi görünen ufak tefek şeyler atıyordu; ben de her seferinde yapmam gereken işi bırakarak sahili taramaya iniyordum ve denizin düzlediği yumuşak kumların üzerinde dolaşmaya çıkıyordum. Başka zamanlarda, belki de özellikle yeni bir fikir ararken yine sahile iniyordum ve bütün hazinelerin çoktan bulunduğunu ya da kuma gömüldüğünü görüyordum. Bu yüzden de düşüncelerimi ne zaman kendi haline bırakmam gerektiğini, ifade etme gayretinin ne zaman hayati olduğunu anlamak çok zordu. Kişisel düşünceler söz konusu olduğunda hep hayati görünüyordu ama öyle düşünceler vardı ki erken doğduğunda solup gidiyordu; bazen özel bir dermansızlık ve durgunluk hissediyordum, düşüncemin potası, birbiriyle bağlantısız düşünceleri birbirine kaynaştıracak kadar ısınana dek kendimi askıya alma ihtiyacı duyuyordum. Ama bu tür ruh halleri ancak içsel deneyimlerden bir şeyler yaratmaya çalıştığım zamanlarda ortaya çıkıyordu. Dış dünyayı algılarken gördüğümü ifade etme gayreti daima zengin sonuçlar getiriyordu. Çoğunlukla, mesela bir lokantada ya da sokakta hafiften sıkılmışsam, "Şu adam domuza benziyor," demem, adamın bir anda hayatiyet kazanması için yeterli oluyordu ve onunla ilgili bir sürü ilginç şey fark ediyordum.

Ancak bazen hem benim fark ettiğim şey hem de ifadesi adeta bana dayatılıyordu ve bir keyif seli şeklinde üzerime iniyordu. Mesela:

> Akdeniz kıyısında üzüm hasadı.
>
> Hasta ve üşümüş vaziyette kumsala indim... sonra yavaş yavaş dalgalardan büyük keyif almaya başladım, ıslak kum üzerinde beyaz yansımalar, birbirlerini takip edip geri çekilmelerindeki ritim, dilimde hissettiğim köpük ve tazelik. Yani – dünyayı miras aldım... sonra güneşin, gökyüzünün ve dalgaların beni ele geçirmesine izin verdim ve varlığımın bir parçası olduklarını hissettim... "Kutsal Ruh tarafından yaratılmış"... bundan bir şey doğmaz mı? Sonra bağlar arasından köye geri dönmek, havada ezilmiş üzüm kokusu, bu kokuyu solumak, tadını almak, komünyonu hatırladım... İnsan sevgisini yutmak ve sevgisi tarafından yutulmak istiyor.

Sonra "daimi uyanıklığın", küçük bilinçli benliğimin bütün düşüncelerimi hizaya sokmaktan ve düzenlemekten tümüyle sorumlu olduğu anlamına gelemeyeceği sonucuna vardım çünkü her şeyi bilmesi mümkün değildi. Başçavuş gibi düşünceleri talim terbiye etmek değil, sürekli bakmaya ve geleni kabul etmeye hazır olmak demekti bu. Öyleyse en büyük günah herhangi bir düşünceyi reddetmekti, çünkü ancak her şeyi incelemekle kör düşüncemi çocuksu meşgalelerinden uzaklaştırabilir ve gerçek, gündelik sorunlarda bana yardımcı olmaya yönlendirebilirdim. Bu şekilde bana hizmet etmesini her sağladığımda, daha önce yük atı gibi gördüğüm, sürülmesi, kırbaçlanması, araba oklarının arasında isteksizce güdülmesi gerektiğini zannettiğim düşüncemin belki de aslında Pegasus olduğunu, hiç bilmediğim yerlerden yanıma uçup geliverdiğini düşünmeye başladım.

15

"Öteki"nin Keşfi

> Gözlerimi gemiye çevirdim; kıyıya yarım mil mesafede duruyordu çünkü onu zaptettikleri anda demir atmışlardı ve hava iyi olduğundan küçük derenin ağzının biraz açığında demir tutmuştu, sular da yüksek olduğundan kaptan filikasıyla benim sallarımın ilk yanaştığı yerin yakınlarına yanaştı ve kapımın önünde karaya ayak bastı.
>
> Şaşkınlıktan bayılacak gibi olmuştum çünkü kurtuluşum getirilip ellerime konmuştu, her şey kolaydı ve kocaman bir gemi beni istediğim yere götürmeye hazırdı.
>
> DANIEL DEFOE

RAHATLAMANIN ve düşüncemi izlemenin türlü faydaları olsa da bunu nasıl sürekli yapabileceğimi henüz öğrenmemiştim. Bu konuya kafa yorarken, zihnimden başarılı olduğum bütün vakaları geçirdim ve her seferinde de yalnız olduğumu fark ettim, çünkü yanımda başka insanlar olduğunda kasılıyordum ve kendimle dünya arasında koruyucu bir halka oluşturuyordum.

Zihnin görünmez duyargalarını olabildiğince uzatmanın, kendimi manzaraya ya da uçan bir kuşun hareketlerine sokmanın mümkün olduğunu ilk keşfettiğimde nasıl paniğe kapıldığımı hatırladım. Ancak zamanla korkunç bir şey olmadığını, aksine büyük keyif aldığımı öğrenince böylesi olumsuz duyguları kaybettim ve bu doğal âlemde kendimi güvende hissetmeye başladım; ama başka algılama teşebbüslerimin hepsinde korku pusudaydı. Bazen müzik dinlerken kendimi kaptırırdım ve geriye ne ben ne de başka bir şey, sadece müzik kalırdı, ama bunun verdiği keyfe rağmen be-

ni özbilincin sıkıcı dünyasına geri döndürsün diye aylak bir düşünceye sarılırdım can havliyle. Bir keresinde bir Brahms Dörtlüsü dinlerken aniden bağırmak istedim: "Durun, durun, kalbini böyle ortaya koymasın, incinebilir. Bunlar insanın saklaması gereken şeyler." Aynı şekilde mimariye bakarken de korkuyu keşfettim. Binalar bana asla resimler kadar ilginç gelmemiştir ama nasıl bakılacağını bilsem ilginç bulacağımı düşünmüşümdür. Başka insanlarla birlikte kiliselerde, herkesin görülmesi ve takdir edilmesi gerektiğini söylediği meşhur yerlerde gezinirdim ama hep dikkatim dağılır, bir an önce şu iş bitse de güneşe çıksak derdim, çünkü bilinçli geniş algılama jestim bu tür yerlerde asla işe yaramazdı; belki de denemeye bile başlayamıyordum. Rahatlama konusunda bir miktar talim yaptıktan sonra bir gün beni bir heykeli görmeyi götürdüler (bu sanat biçimini daima biraz kafa karıştırıcı bulmuşumdur). Ama bu sefer tamamiyle hareketsiz kalarak ve bana söylenmiş olan her şeyi unutarak karanlık gerilimlerin, vurguların ve zorlamaların, karanlık ama derin bir tatmine dönüştüğü bir dünyaya dalmayı başardım. Kemiklerimde, ayaklarımda ve soluğumda hissedebiliyordum bunu. Bundan kısa süre sonra, anıtlar ve koltuklar yığınıyla bana daima yorucu gelmiş olan Westminster Abbey'e gittim. Müziğin başlamasını beklerken etrafıma baktım; çağrışımlar sisini dağıtmaya ve kiliselerde sıkıldığım önyargısından kaçmaya çalışıyordum. Birden başardım, zihnimi bütün bu fikirlerden temizledim ve süslemelerin altında kalan binanın çıplak yapısını ve taşın büyüyen çizgilerini hissettim. Ama bir an nefesimi tuttuğumu hissettim çünkü bir korku yankısı vardı. Burada da gerçek boyutlu heykellerde bulunan aynı vurgular ve gerilimler vardı ama insanüstü boyuttaydı ve adeta varlığımı tehdit ediyordu. Belki de mimariyi anlamak için, dağcıların yükseklere dayanıklı olması gibi kütlelere dayanıklı olmak gerekiyordu. Kişisel kaygıların emniyetine sığınarak ve baktığım şeylere dair hislerden ziyade düşüncelere ağırlık vererek, daha önceki bütün kilise gezilerimde kendimi güvende hissetmeyi başarmıştım; sokakta da birtakım amaçlar peşinde koşup binaları görmemek çok kolaydı. Ama üze-

rimde yükselen ve bana doğru eğilen kolonlarla kemerlerin yarattığı bu dehşetin, derin bir keyfe karışan yok olma korkusu olduğunu fark ettim.

Bunun ardından başka insanların yanındayken rahatlama sorununu daha iyi anlamaya başladım. Tıpkı daha önce görünmez duyargalarımı nesnelerin etrafına uzattığım gibi şimdi de insanların etrafına uzatabiliyordum. Ama bu alanda bu eylemi yapabilmek için her zamankinden fazla güvenlik zeminine ihtiyaç duyuyordum çünkü sık sık kendimi bir şeye karşı korumam gerektiğini hissediyordum, bu da zaman zaman tanımak istediğim insanlarla arama giriyordu. Bu korkunun ne olduğunu anlamak uzun zaman aldı. Algı âleminde istediğim şeyin kendimi algıladığım şeyde kaybetmek olduğunu artık iyice idrak ettiğim halde, başka bir insan söz konusu olduğunda bu düşünceyi tam manasıyla kabul etmek çok zordu. Bunu olduğu gibi kavrayamadığım için de kör düşünce seviyesinde kalıyordu ve beni sürekli arzuladığım dalma eylemine karşı savunmaya geçmeye zorluyordu.

Sonunda beni kurtaracak bilgi aniden geliverdi. Elbette kaçmak istediğim şeye dair bazı kısmi bilgiler ve pek çok ipucu vardı ama tam manasıyla anlamam, günün birinde yaptığım keşifleri incelerken oldu. Mutluluk kaynağı olarak gördüğüm şeylerin her türlü gerilimden kurtularak rahatlamaya, dikkatimi şahsi ilgilerimin ötesinde genişletmeye ve kendi deneyimime uzaktan bakabilmeye bağlı olması üzerine düşünüyordum. Bu rahatlama ve uzaklaşmanın temel bir emniyet hissine bağlı olması gerektiğini daha yeni fark etmiştim, yine de kendimi asla bunu gerçekleştirecek kadar güvende hissedemiyordum çünkü içimde hayal meyal algıladığım ama henüz yüzleşmeyi başaramadığım bir itki vardı. İşte o zaman şunu düşündüm: En azından bir kez olsun bildiğin her şeyle –bütün evrenle– tam bir teslimiyet içinde yüzleşemezsen ve "sen olmayan" her şeyin üzerinden aşıp seni yutmasına izin vermezsen kalıcı bir emniyet hissi kazanamazsın.

Ancak yok olmayı kabullenmeye hazırlıklı olabilirse insan, asıl ölüm hali olan o ruhun "yalnız ikameti" hissinden kurtulabilir.

İnsanın kendini emniyette hissetmedikçe, diğer bütün becerilerden fazla gerilimden azade olmayı gerektiren başkalarıyla iletişim kurma becerisinde pek bir varlık gösteremediğini yeni fark etmiştim. İletişim kurmak derken elbette sadece entelektüel sohbetleri değil estetik ve duygusal ilişkilerin tümünü kastediyorum; deneyimlerimi incelemeye başladığımda nasıl en çok doğal şeylerden keyif almışsam, şimdi de günlük mutluluklarımı başkalarıyla ilişkilerim sayesinde yakalıyordum. Bu alanda özellikle sözsüz anlaşmak gayet önemli görünüyordu. Eskiden arkadaşlarımla yaptığım görüşmelerin kıymetini daha ziyade konuşulan şeylerle ölçerdim. Şimdi ilişkinin sessiz kısmı daha önemli geliyordu – gerçi bu belki de on sekiz ayımı henüz konuşmayı öğrenmemiş biriyle geçirmiş olmamın sonucuydu kısmen.

Bu noktada doğrudan iletişimin yepyeni dünyasını da keşfetmeye başladım; kelimeler, eylemler ve jestler gibi simgeler üzerinden değil, görünmez duyargaları uzatmakla ortaya çıkan neredeyse doğrudan bir duygu değiştokuşu yoluyla. Sadece algım açılmakla kalmadı, hatta kendimi insanlara doğru uzatarak "onların varlığının ihtiyaçlarını hissetmekle" kalmadım, onlar da bundan bir şeyler alımladılar zira davranışlarındaki değişikliği başka türlü açıklayamıyorum. Mesela bir gün çok yaşlı bir hanımın sandalyesinden yatağına gitmesine yardım ediyordum. Öyle yaşlıydı ki makul idrak yaşını geçmişti ve çoğu açıdan çocuk gibiydi, yatağa gitmeyi istememesi de dahil. O kadar kiloluydu ki bu durumu nasıl halledeceğimi bilemedim ve sıkıldım, kasıldım, bir an önce bitmesini istemeye başladım. Sonra çaresizce inatçı ayakları gözüme çarptı ve beni kendimden çıkıp onun sorunuyla ilgilenmeye sevk etti, öyle ki onun sorunu benim sorunum halini aldı ve bir anda inadı kırılıp ona yardım etmeme razı oldu. Elbette ona yardım etme konusundaki beceriksiz gayretlerimde belli belirsiz bir değişiklik sezmiş olması muhtemel, ama başka zamanlarda, hiçbir görünür hareket yapmadığım sadece içimdeki duyargaları uzattığım zaman bile insanların ruh hallerinin değiştiğini gördüm. Bu yüzden de bebeğimi uyumaya ikna etmek istediğimde çoğunlukla ya-

nında hiç kıpırdamadan ama kalbimde huzurla otururdum. Zihnime sabırsızlık ve endişenin hâkim olmasına izin verdiğim anda bebek yine huzursuzlanırdı. Bu sadece tesadüf de olabilir tabii ama öyle çok tekrar etti ki benim ruh halimin onun üzerinde doğrudan etkisi olduğu inancını savuşturmakta zorlandım.

İletişim, toplum hayatının bütün karmaşık dokusunu da kapsayacak bir hal almıştı. Daha önce renklere ve şekillere bakmayı öğrendiğim gibi, şimdi de beni "hiçbir yere götürmediği" için eskiden sıkıcı rutinden ibaret gördüğüm ev işi gibi eylemleri başlı başına bir gaye gibi görmeye başlamıştım. Şimdi günlük mutluluğumun bir kısmını, yerleri süpürmekten ya da yemek pişirmekten almaya başlamıştım (daha önceleri o kadar zaman harcadıktan sonra ortaya hiçbir şey çıkmadığı için ev işinden nefret ederdim); hoşuma gitmesinin sebebi bir tür iletişim olmasıydı, temizlediğim eve ve içinde yaşayan insanlara karşı hislerimi ifade ediyordu. Elbette böyle karşılık beklememeyi her zaman başaramıyordum, tıpkı nesnelerin benim maksatlarıma nasıl hizmet edeceklerine değil de sadece renklerine ve şekillerine bakmayı her zaman başaramamam gibi. Eylemleri oldukları gibi göremediğim zamanlar çoktu, misafirler evi pis bulup ayıplamasınlar diye temizlik yapmalıydım ya da kendimi iyi bir aşçı olarak görmek için yemek pişirmeliydim. Ama bu sebeplerle yaptığım ev işleri asla günlük mutluluk listemde yer almıyordu.

Daha önceki keşiflerimin bu iletişim sorununa uygulanabileceğini fark etmiştim. Daha araştırmamın başlarında kendim için bazı sonuçlar istemenin, bazı şeyleri mutluluk beklentisiyle yapmanın genelde ölümcül sonuçları olduğunu, keyif pınarını kaynağında kuruttuğunu tespit etmiştim. (Elbette günün büyük bölümü, başka bir şey olsun diye yapılan işlerle doluydu; ama burada dışarıdan dayatılan gerekliliklerden bahsetmiyorum, insanın seçme özgürlüğü olduğunda kendi eylemlerini ve tavırlarını nasıl idare edeceğinden bahsediyorum.) Başka insanlar için sonuçlar talep etmenin de daha önce umduğum gibi bir çıkış yolu olmadığını anlamaya başlamıştım. Bana bezginlik veren kendime gömülmüşlü-

ğüm içinde hep başkaları için bir şeyler yapan insanları kıskanırdım. Ama daha gözlemci bir hal aldıkça bunun da huzur için garanti bir yol olmadığını fark ettim, çünkü insan yaptığı şeyden sonuç beklediği müddetçe bu alanda çok daha fazla hüsran kaynağı vardı. İnsan başkalarının sorunlarına burnunu sokma hakkını kendinde gördüğünde onların sorunları kendi sorunlarından daha fazla endişe vermeye başlıyordu, zira ne de olsa insan kendi sorunu karşısında en iyi bildiği şey neyse onu yapabilir ama başka insanlar yanlış şeyi yapmak için daima ısrarlı bir eğilim gösterir. Hem başkaları için neyin iyi olduğunu bildiğimi zannetmek çok kolaydı; yardım edebilecek bir konumda olduğumu düşünmek beni daha üst bir mevkiye yerleştiriyor, aynı zamanda kendimi iyi hissetmemi sağlıyordu, kendime belli belirsiz bir üstünlük biriktiyor, daha takdir edilesi bir karaktere dönüşüyordum. Duruma müdahale etmem, başka insanlara onların iyilikleri için yardım etmem *gerektiği* hissine direnmeyi öğrenmem uzun zaman aldı. Başkalarının bunu yaptığını bildiğimden kendim de yapmam gerektiğini hissediyordum, ama yapılacak en iyi şeyin ne olduğu konusunda kafam asla çok net olmuyordu. Sonra gereklilik hissine ek olarak başka bir insanın ıstırabı karşısında duyulan acı da vardı ki daha iyi algılamayı öğrendikçe bu acı azalmadı arttı. Ancak zaman içinde insanlar için bir şey yapmanın, bir cömertlik edimi olarak kıymetli olduğunu, sonuçtan ziyade eylemin kendisinin önemli olduğunu öğrendim. Başkaları için bir fedakârlık yapıyorsam, onlara vereceğim şeye gerçekten ihtiyaçları olduğunu düşündüğümden değil (çünkü bu hakaret olurdu, kendimi örtük olarak onların üzerinde konumlandırmış gibi olurdum) onlara karşı hislerimi ifade etmek için fedakârlık yapmalıydım. Burada sadece vermek kendi başına yeterliydi, sonuç elde etmemi sağlayacak bir vasıta değildi.

Başka bir zihni tanıyabildiğim ama ondan hiçbir şey istemediğim uzaktan görme anlarında ne büyük keyiflerin yattığını zamanla anlamaya başladım. Böylesi bir iletişim için ille de zamanda ve mekânda temas halinde olmak gerekmiyordu çünkü bazen bir kitaptan ya da resimden, günlük keyiflerime katacak insani bir an-

lam yakalıyordum. İnsanların zor bir sanat eserinin anlamını kavradıklarında hissettikleri o gıcık üstünlük tavrına şaşmamayı öğrenmiştim, halbuki bu tavır benim de zaman zaman sinirimi bozardı ve benim anlamadığım müziklerle resimleri seven insanların yanında kendimi çok küçük hissederdim. Şimdi bu görünürdeki küstahlığın sebebini anlayabiliyordum çünkü bazen benim için de bir resim, bina ya da şiir aniden canlanıveriyordu. Böylesi zamanlarda iletişimden, sanatçıyla insani temas kurmaktan öyle büyük bir coşku duyuyordum ki bu paylaşılan deneyim ânında gerçekten yepyeni, daha büyük bir insan gibi hissediyordum kendimi; bu yüzden de birazcık olsun böbürlenmemek zordu çünkü kör düşünce, bu güzel şeyin yaratılmasında neredeyse bir payı olduğunu düşünüyordu.

16
Geçmişe Bakış

Başkasına göre yaşama durumunu içimize kazıyan ister sanat ister tabiat olsun bize iyilikten çok kötülüğü dokunur; zevahiri toplumun genel kanılarına uydurmak için kendi faydalı özelliklerimizi feda ederiz: kendi varlığımızın ne olduğundan ziyade toplumun onun hakkındaki gözlemlerine dikkat kesiliriz.

MONTAIGNE

BU YEDİ YILLIK ARAŞTIRMADA ne kazanımlar elde ettiğimi görmek için şöyle bir geriye bakmaya karar verdim.

Mutluluk anlarını gözlemlemek ve neden kaynaklandıklarını bulmak üzere yola çıkmıştım. *Ama tecrübelerimi incelediğimde farklı, incelemediğimde farklı şeylerden mutlu olduğumu keşfettim.* Bakma eylemi kendi başına bütün varlığımı değiştiren bir güçtü.

Her günün sonunda olanları gözden geçirmeye ve bana en iyi görünen şeyleri seçmeye başladığımda, beklemediğim bazı sonuçlar aldım. Bu deneye başlamadan önce, hayatın içinde sorgulamadan sürüklendiğim zamanlarda hayatımı olaylarla ölçerdim. Genelde "iyi vakit geçirmek" olarak görülen şeye kavuştuğumda mutlu olduğumu zannederdim. Ama her günkü mutluluğun hesabını tutmaya başladığımda, kendine özel bir niteliği olan bazı anların farkına vardım, bu nitelik etrafımda olup bitenden tümüyle bağımsızdı zira bazen en önemsiz durumlarda ortaya çıkıyordu. Bu anların özel olmasının sebebi, "güzel vakit geçirmek"ten anla-

dığım şeyin çok ötesinde bir mutluluk hissi vermesi ve gündelik kayıtlarımdaki diğer bütün kaygıları gölgede bırakmasıydı. Bu anların tesadüfen bir kenara çekilip kendi deneyimime geniş bir odakla baktığım, hiçbir şey istemediğim ve her şeye hazır olduğum zamanlarda ortaya çıktığı sonucuna vardım zamanla. Çalışmalarımın geri kalanı bu bakma becerisinin neye bağlı olduğunu ortaya çıkarma teşebbüsüne dönüştü.

Sadece farklı şeylerden keyif aldığımı değil farklı şeyler istediğimi de fark ettim. Körlemesine yaşadığım zamanlarda farklı isteklerle oraya buraya savruluyordum, ama onlara bakmayı bıraktığımda şamataları dindi ve kendi içimde çok daha derinlerden çıkıp geliyormuş gibi görünen başka isteklerin farkına vardım.

Aynı zamanda tarif ettiğim anlamdaki mutluluğun çok önemli olduğunu da fark ettim. Hayatta olduğuma emin olduğum kadar emindim ki mutluluğun gerekçeye ihtiyacı yoktu, aynı zamanda yaptığım şeyin benim için doğru olduğuna dair nihai sınavdı. Ancak kuşkusuz mutluluk hazla aynı şey değildir ve bulmanın keyfi kadar kaybetmenin acısını da içerir.

Bir sonraki keşfim beni mutlu eden şeyi artık bildiğim halde onu her istediğimde elde edemediğimdi. Gözlerim açık yaşamaktan beni men eden sayısız engel var gibiydi ama birbiri ardına ipuçlarını takip edince hepsinin kökeninde korkunun yattığını anladım. Bu korkunun kökenini de kör düşüncemi gözlemlemek için yöntemler bularak öğrendim. Benimle çevrem ve benimle kendim arasına giren daimi bir benmerkezli gevezelik olduğunu keşfettim ve bunun sesini kesmeyi öğrenene kadar çarpık kurgusal bir dünyada yaşamak, gerçek ihtiyaçlarımla gerçek koşullarım arasındaki hayati bağlantıdan mahrum kalmak durumundaydım. Sadece ve sadece bunu kırabildiğimde altında mutluluğun büyüyebileceği koşulları seçebilecek kadar net görmeyi başardım; mesela faaliyetlerimi sınırlamayı, her yeni şeyin peşinden koşmamayı, başka insanların yaptığı şeylere yetişeceğim diye bütün enerjimi harcamamayı, bunu yaparsam kendi şahsıma ait ihtiyaçlara enerjim kalmadığını öğrendim.

Araştırmalarım sırasında bilime dair bir şey de keşfettim. Beni neyin mutlu ettiğini anlamak için bilimsel gözlem yöntemiyle işe başlamıştım, sonra bunun beni bilimin dışına çıkardığını fark ettim. Çünkü beni neyin mutlu ettiğini gözlemlerken başkalarına anlatılamayacak, özünde mahrem bir şey bulmuştum; halbuki bilim sadece "bir toplumsal varlıktan bir diğerine aktarılabilen" şeylerle ilgilenir derler.

Bir aşamada, bana vermeye muktedir olmadığı bir şeyi veremediği için bilimden nefret ettim. Sıcak bir yaz akşamı bir hafta sonu treniyle Londra'dan hışımla çıkarken, önlüğünü takmış, kollarını sıvamış, kapısının eşiğinden kirli arka bahçesini inceleyen, ihtiyar, şişman bir kadın gördüm. Bir anda onun hakkında daha fazla şey bilme arzusuna kapıldım ve toplumsal hayatın farklı safhalarıyla ilgilenen biliminsanlarının bana bu konuda ne anlatabileceğini merak ettim. Hatta sosyoloji üzerine bazı kitaplar okumaya bile karar vermiştim ki istediğim şeyin hiç de bu olmadığı kafama dank etti; bu kadını bir şahıs, eşsiz bir birey olarak tanımak istiyordum, bir numune olarak değil. Daha sonra bilimin bireylerle değil sadece numunelerle ilgilendiğini okuduğumda, aradığım şeyi neden bilimde bulamadığımı anladım. Zira benim istediğim sadece belli deneyimlerin kendilerine has özellikleriydi. Başıma gelen herhangi bir şeyi bilim terimleriyle düşündüğümde, onu parçalara ayırmak ve başkalarıyla ortak olan özelliklerini dikkate almak durumunda kalıyordum, bu yüzden de bir bütün olarak sahip olduğu eşsiz niteliği, geniş algıda bana büyük keyif veren "kendinde-şeyliği" kaybediyordu. Bazen bir bilim kütüphanesinde okuma yaptıktan sonra dışarı çıktığımda, kaldırımdan yükselen ilk sıcak nefesin, pis ve pasaklı bir köpeğin bana kendimi mezardan çıkmış gibi hissettirmesinin sebebi belki de buydu. Zira onca sevdiğim köpeğin "köpekliği" ve kaldırımın "taşlığı", soyut "köpek" ve soyut "kaldırım"da mevcut değildi. O zaman bana öyle geldi ki bilim sadece nesneler hakkında *konuşabiliyordu* ve bu tartışma deneyimin çok hayati bir niteliğini bozuyor ve öldürüyordu. Bilim belki yolu bulmak için bir haritalar sistemiydi ama karada oturan

biri haritaları ne kadar incelerse incelesin deniz kokusunu alamazdı. Bu yüzden de bir aralık, kör düşüncenin her zamanki "ya hep ya hiç" tavrıyla, aynı zamanda deniz olmadığı için haritayı reddetmeye meylettim.

Ama bir şeyin önemi analiz edilemeyen ve başkasına aktarılamayan bütünlere bağlı olduğundan, bilim bana deneyimimde en önemli olan şeyi gösteremese bile en azından deneyimleri kıyaslama yöntemlerine dair söyleyecekleri vardı. Zira deneyimleri birbiriyle kıyaslama becerisi olmadığından beni kendim için en önemli olan şeyi bilmekten alıkoyan ve beni sürekli koşulların insafına bırakan şeyin kör düşünce olduğunu bana gösteren bilimdi. İfade etme vasıtasıyla bu kör düşünceden bir çıkış yolu öneren de bilimdi. Ama sadece bilimin kabul ettiği şeyleri dikkate alsaydım neredeyse yolculuğumun başında durmam gerekecekti.

Bu elbette bilimin, benim gün ışığına çıkarttığım malzemeye dair söyleyecek çok şeyi olmadığı manasına gelmiyor. Mesela keşfettiğim düşüncelerin geniş psikanalitik içerimler taşıdığı benim için çok netti. Gördüğüm şeyleri geleneksel psikanalitik terimlerle ifade etmeye kalkışmamamın sebebi, kesin olarak kendi gözlemlerimin sınırları içinde kalma, okuduğum şeyleri, bana anlatılan şeyleri olabildiğince unutma, kendi doğrudan deneyimimden çıkmamış hiçbir şeyi varsaymama kararımdı. Bu şekilde herkesin kullanabileceği bir yöntem geliştirebileceğimi düşünmüştüm – imkânların ya da entelektüel kapasitenin psikanaliz literatüründe bata çıka ilerlemeye eğilimli kılmadığı ya da maddi durumları kendilerini hasta olarak teslim etmelerine imkân vermeyen insanların da kullanabileceği bir yöntem. Azı olsun çoğu olsun psikanalitik bilginin değerini küçümsediğim anlamına gelmiyordu bu, sadece insanın ancak kendi zihnini gözlemleme hilelerini öğrendikten sonra okuması gerektiğine dair kesin kanaatimden kaynaklanıyordu; okumaya daha önce başlandığında teknik kavramları entelektüel olarak kabul etmek ve deneyimi gerçekten anlamanın araçları olarak değil de jargon olarak kullanmak çok kolaydı. Kendimi hasta konumuna yerleştirmeye gelince, bir keresinde birkaç

aylığına bunu yapmayı başarabilmiştim, ama bu dönem Freudcu okul tarafından sadece bir hazırlık gezintisi olarak kabul edilir. Tam olarak ne olduğunu bilemiyorum ama bu deneyimi fazlasıyla ilginç buldum ve bir de somut sonuç elde ettim: Başlamadan önce sık sık erkek olmayı isterdim ama sonrasında hiç böyle bir dileğim kalmadı. Bu analiz kitapta anlattığım projeye başlamamdan kısa süre sonra yapıldığı için, söz etmemek adil olmaz; ama yöntemimin gelişimini madden etkilediğini düşünmüyorum, analize gitmemek de bu yöntemi kullanmayı başkaları için imkânsız hale getirmez.

Her ne olursa olsun burada tanımladığım tekniği geliştirdikten sonra bazı psikanalitik yayınları kendi malzememi yorumlamakta kullanmam mümkün oldu, halbuki bu tür bilgiler bana daha önce dolambaçlı ve fuzuli gelirdi. Böylesi daha faydalı olmuştu zira psikanalistlerin bilinçdışı zihni sıradan insanların kurcalamaması gereken özel bir koruma alanı gibi gördüklerini hissetmişimdir hep. Tanımı gereği insanın kendi içinde göremeyeceği bir şey olduğundan, onların bu konudaki beyanlarını alçakgönüllülükle kabul etmek dışında bir çare yok gibi görünüyordu. Hatta bu konuda yapacak hiçbir şey yoktu. Sana seninle ilgili bir şey anlattıklarında kabul ediyordun, böylece söyledikleri kanıtlanmış oluyordu; yok reddedecek olursan o zaman daha da fazla kanıtlanmış olduğunu söylüyorlardı. Ama kendi deneyimimin bir sonucu olarak, bazı özel gözlem yöntemleri kullanarak bilinçdışı zihnin bazı huylarını kendim de gözlemleyebildiğimi görmüştüm, en dibine kadar inemesem de bilincimi sıradan farkındalık sınırlarının çok dışına taşırabiliyordum.

Kendimi en çok borçlu hissettiğim bilimsel katkı çocukların sıradan konuşmaları üzerine yapılmış çalışmalardı.[1] Bu çalışma sayesinde, bilinçdışı zihnin, bir tek psikanalitik yüksek rahiplerin pasaportunu taşıdığı karanlık ve kasvetli bir yer olmadığını, sadece rasyonel düşünceden farklı bir tür zihinsel faaliyet olduğunu, yine

1. Piaget, *Çocukta Dil ve Düşünme*, s. 114.

de bir gerçeklik olarak varolduğunu ve çocukların konuşmaları gibi gözlemlenebildiğini anladım. Bu noktadan hareketle bütün sorunlarıma ışık tutan keşfi yapabildim, kendi içimde normalde hiç farkına varmadığım bir tür düşünce olduğunu keşfettim. Bu düşünce çocuk düşüncesinde gözlemlenen bazı özellikleri taşıyordu ve aynı yanlış anlamalarla çarpıtmalara açıktı. Bu fikir olmasa kendi deneyimimi inceleyecek bir teknik geliştirmeyi öğrenebilir miydim bilmiyorum.

Çalışmamın sonuçlarından biri gayet netti, en azından kendimi ilk başta içinde bulduğum belirsizce sürüklenme halinden kurtulmayı başarmıştım. Peki bulduğum çözümün, keşfimin canalıcı noktası neydi? Bu aralar mevcut toplumsal durumdan, mevcut ahlaktan, mevcut ataletten, mevcut ideallerden şikâyet eden pek çok şey yazılıyor; her yerde "Şunu yapmalıyız, bunu yapmalıyız, daha cesur olmalıyız, komşumuzu daha çok sevmeliyiz, yalanlardan ve ikiyüzlülükten kurtulmalıyız," deniyor. Ama hiçbir yerde "Neyi yapacak gücümüz var?" sorusunu duymuyoruz. Kimsenin sormadığı bu soruya cevap da verilmediği için kendim bir cevap bulmaya çalıştım. Anladım ki çabalayarak yapabileceğim şeyler vardı ama çabalasam da yapamayacağım şeyler de vardı. Mesela "yap" demekle hareket edebilirdim ama ustalıklı bir şekilde hareket edemezdim; kendimi ne kadar tembel hissedersem hissedeyim kalkıp tenis oynamaya gidebilirdim ama sırf söylemekle "çift hata" yapmaya engel olamazdım. Normal şartlar altında aklıma gelen her şeyi söylemeye ya da hiçbir şey söylememeye kendimi zorlayabilirdim ama söyleyeceğim şeyin ilginç olmasını zorla sağlayamazdım. Bazen irademi kullanarak bir duygumu belli etmeyebilirdim ama zorla kendime bir şey hissettiremezdim. Doğrudan gayret göstererek birini sevemez, kendimi mutlu edemezdim. Peki tamamen irademin kontrolü altında olan ne vardı? En azından potansiyel olarak bu şekilde kontrol edilebilecek tek şey bana dikkat gibi görünüyordu. Belli bir yöne baktığımda gördüğüm şeyleri kontrol edemezdim ama en azından genel olarak ne yöne bakacağımı kontrol edebilirdim. Aynı zamanda dikkatimle ne yaptığım, göz-

lemlemeden onu kendi kendine dolanmaya mı bıraktığım yoksa hareketsiz ve beklentili mi tuttuğum, duyargalarımı bedenimin ötesine mi uzattığım yoksa beynimin içinde iğne deliği kadar bir aydınlık noktaya mı daralttığını da gördüğüm şeyi belirliyordu.

Böylece istemenin "yapılabilirlikleri" ve "yapılamazlıkları" ile ilgili bir şeyler öğrendim; daha fazla kendim olmayı, kendi standartlarımla yaşamayı, kendi şahsi bütünlüğümü korumayı ve kendime karşı samimi olmayı istemenin yetmediğini öğrendim. Nasıl vites değiştireceğini bilmeden bir arabanın şoför koltuğuna oturup ondan hareket etmesini istemeye benziyordu bu. Mesela böylece bencilliğin irade noksanlığından kaynaklanmadığını, insanın bilinçli olarak bencil olan ve olmayan tavırları görüp bunlar arasından bencil olanı seçmediğini keşfettim. İnsanın bencil olmasının nedeni, doğası gereği başka insanların ihtiyaçlarının gerçekliğini anlayamayan bir düşünceyle bilmeden iştigal etmesiydi. Dolayısıyla insanları bencil olmayan eylemlere davet eden vaazlar, bencil olmayan düşüncenin ne anlama geldiğini açıklamadığı müddetçe faydasızdı. Kör düşünce bencil düşünceydi, bu yüzden de düşüncem kör olduğunda, kafam kendilerinden başka bir şeyi göremeyen düşüncelerle dolu olduğunda, iradem ve ideallerim ne derse desin eylemlerim sadece kendimle ilgili olabilirdi. Ama benmerkezli dırıltıyı bastırmayı ve zihnimin başka birinin varlığıyla dolmasına izin vermeyi öğrenebilirsem iradi bir erdeme gerek kalmazdı.

Bu tür düşünceden kaçmanın tek yolu da istemek değil doğasını anlamaktı. Sürekli izleyerek ve ifade ederek düşüncemi gözlemlemeyi öğrenmeli ve "yanlış" düşüncelere karşı değil herhangi bir düşünceyi inkâr etmeye karşı tetikte olmalıydım. Dahası bu içgözlem daimi analiz değil daimi ifade anlamına geliyordu; düşüncelerimi ve duygularımı bütünlükleri içinde görmeli, onlarla ilgili tartışmaya girmemeli ve olduklarından farklı bir şeymiş gibi davranmamalıydım.

Ne istediğimi bilmeyi de öğrenmiştim; bunun sadece anlık bir karar meselesi olmadığını, birbiriyle çelişen geveze istekleri tek bir arzuya dönüştürebilmek için sağlam bir izleme ve katı bir di-

siplin gerektiğini anlamıştım. Gündelik şahsi "isteklerim" aslında derinlerdeki ihtiyaçların bir ifadesiydi ama kör düşüncenin yarattığı karmaşa yüzünden bu ifade çoğunlukla çarpıtılıyordu. Düşüncelerimi olabildiğince hareketsiz tutup altlarına baktığımda asıl ihtiyacı görebildiğimi, onu rahimde hareket eden bir çocuk gibi hissettiğimi fark ettim, ama bu öyle belli belirsizdi ki amaçlarla aşırı meşgul olduğumda kolayca gözden kaçırabilirdim. Asıl bulduğum, nasıl yaşanacağına dair içgüdüsel bir his olduğuydu. Nasıl bakılacağını bilirsen zihinde sadece akıl ve kör düşünce dışında başka şeyler de olduğu sonucuna varmak durumunda kalmıştım; zihnimin bilinçdışı bölümü kuşkusuz yüzleşmeye cesaret edemediğim karmaşaların ve utançların deposu olmaktan fazla bir şeydi. Seneler boyunca bedenimi tek bir hücreden bu hale getiren bilgelik de yok muydu? Belli ki bu bilinçdışıydı, bilinçli irademin burada hiç dahli yoktu. Yine de bunun bir anlamda zihin olduğu fikrinden kaçamıyordum; kimya hakkında bildiğim hiçbir şey böylesi bir şeyin moleküllerin rastlantısal olarak bir araya gelmesi sonucu ortaya çıktığına beni inandıramıyordu. Madem bu bir anlamda benim zihnimdi, o zaman neden zihinle beden arasına bir sınır çizmeli ve gücünü sadece hücrelerin büyümesiyle sınırlamalıydım? Yaptığım keşifler zamanla –ancak bilgelik diyebileceğim– bir şeylerin farkına varmamı sağladı; "kararlarımı şekillendiren", maksadını resim-simgelerle ifade etmeye çalışan bir şeydi bu. Kesinlikle makul bir bilgelik değildi çünkü fikir yürütmeye ve deneyimimi mantıklı fikirlere bölmeye çalıştığım anda, ne istediğime dair hissim imha oluyordu. Akıl yürütmek aktif olarak iddialı olmak demekti ama görünüşe göre ancak aktif olarak pasif olduğumda ve bekleyip izlemekle yetindiğimde gerçekten ne istediğimi anlayabiliyordum. Gerçi tabii bunu öğrendikten sonra istediğim şeye nasıl ulaşacağım konusunda aklımı daha iyi kullanabildim.

Kör düşünce bu bilinçdışı bilgeliğin düşmanıydı çünkü kendisiyle başka insanları öyle karıştırıyordu ki neyin sadece dışarıya uyma meselesi neyin içsel bir bilginin buyrukları olduğunu ayırt edemiyordu. Tabii İç Işık'tan filan gayet akıcı bir şekilde bahsede-

biliyor, benmerkezci itkilerine ve şaşkın kuruntularına kolayca yanıltıcı bir otorite kazandırabiliyordu. Beni kendime sadık kaldığıma inandırabiliyordu, halbuki sadece çocuksu korkulara ve ruh halleri keşmekeşine sadık kalıyordum; bu keşmekeş arttıkça, kör düşünce inanç duygusunu da yardıma daha çok çağırıyordu. Yine de bütün bu gösterişli resmi geçide rağmen onun emin olduğu şeylerle benim temel mutluluk hissim arasındaki ortak nokta, yol kenarında uçuşan bir gazeteyle havada süzülen bir kerkenezin arasındaki benzerlik kadardı. Ancak ikisini de deneyimleyerek, iyice derine inerek ve samimiyetle izleyerek aradaki farkı görebileceğime emin oluyordum.

•

Beni mutlu eden şeylerle ilgili bir günlük tutarak, mutluluğun benim tam da farkında olmadığım zamanlarda geldiğini keşfetmiştim. Böylece hedefimin, gittikçe daha fazla farkında olmak ve akıl yoluyla kavrama ile aynı şey olmayan bir anlayışla daha fazla anlamak olduğu sonucuna vardım. Bunun doğal itkilere dayalı bir hayata karşı, bilince dayalı bir hayat meselesi olmadığını da fark etmiştim; zira bilinç olmadığında en azından benim için doğal ifade özgürlüğü yoktu, sadece rasgele edinilmiş teamüller ve birbirine zıt, yanlış anlaşılmış idealler karmaşası arasında bir çatışma vardı. Anlamadığımda kör alışkanlıkların insafına kalıyordum; anladığımda kendi yaşama kurallarımı geliştirebilir ve değişen bir medeniyetin çelişen tavsiyelerinden hangilerinin kendi ihtiyaçlarıma uygun olduğunu bulabilirdim. Daha fazla anlayabilmek için daha fazla hareketsizlik gerektiğini keşfedince hem başka birileri vasıtasıyla değil kendi gözlerimle görmeye başladım hem de özbilincimin beni hapseden adasından kaçmanın yolunu nihayet keşfedebildim.

Epilog

DAHA BAŞTAN İTİBAREN istediğim şeyi kitaplarda aramaya sırtımı dönmüş olsam da başka sebeplerle epey yoğun bir okuma yapmak durumunda kaldım bu seneler zarfında. Dolayısıyla kişisel sorunlarıma dair bir ipucu ortaya çıktığında bunu hemen yakalamam doğal.

Böylesi iki ipucundan daha önce bahsettim. Bunlardan biri olan Piaget'nin çocuksu düşüncenin özelliklerine dair keşifleri benim için öyle büyük bir önem arz etti ki bütün gözlemlerimin seyrini değiştirdi. Diğeri, Janet'nin nevrozda görülen belli bir tür düşünce üzerine yaptığı gözlemler ise[1] bana kendi yaşadığım zorlukların canlı bir tanımını verdi, kaygılarımın niteliğini tarif ederken paha biçilmez "gevezelik" kelimesini kullanmamı ve düşüncede değişken etki seviyeleri fikriyle tanışmamı sağladı. Ama yaptığım diğer okumalarda doğrudan benim sorunumla ilgili fazla bir şey bulamadım. Tabii Freud'u bir miktar okumuş, konuşmalarını çokça dinlemiştim. Kuşkusuz "bilinçdışı zihnin" varlığı fikri sayesinde, incelemelerim sırasında beklenmedik şeyleri beklemeyi öğrendim ama Freud'un çalışmaları konusundaki bilgim büyük ölçüde yöntemimi belirlese bile bulduklarımı yorumlamakta pek faydasını görmedim. Kendi keşiflerim de Freud'un kişisel gelişime dair söylediklerine inanmaya beni önceden hazırlamıştı. Hatta tarif ettiği tavırların izine kendi loş anılarımda rastlar gibi oldum, zira görünüşte daha acayip olan bazı ifadeleri, böylesi deneyimleri

1. Pierre Janet, *Les Névroses*.

kendimde hatırlamanın eşiğindeymişim gibi tuhaf bir aşinalık hissettiriyordu bana. Ama bu açıklamaları kendi özel sorunlarıma tatbik etmenin bir yolunu bulamadım. Mesela bütün endişelerimi ve zorluklar karşısındaki korkumu açıklayabilecek erken oral-erotik deneyimlerin keşfedilmesinin muhtemel olduğunu düşünüyordum, ama teoriye göre bu deneyimler zihnimin bilinçdışı kısmının öyle derinlerine gömülüydü ki kendi başıma keşfetmem ve çözmem imkânsızdı. Dolayısıyla kendi araştırmamda Freudcu yorumlardan faydalanmanın bir yolunu bulamadım. Psikanaliz okulundaki farklı yaklaşımlar da beni pek aydınlatmadı. Mesela biraz Jung okudum ve dışadönüklük ya da içedönüklük demekle neyi kastettiğini bir türlü anlayamadım. Her ne şekilde tanımlanırsa tanımlansın benim içedönük olduğum ve sorunlarımın biraz fazla içedönük olmaktan kaynaklandığı açık görünüyordu, ama neden böyle olduğumu bulamıyordum ve böyle olmaktan kendimi kurtaramıyordum. Yine de senelerce Jung'un bu formülasyonunun benim için neredeyse faydalı olduğunu hissettim, sadece çok önemli bir ipucu eksikti.

Ancak bu kitabı yazmayı bitirdikten sonra tesadüfen bu temel ayrım üzerine farklı bir yaklaşıma rast geldim ve anında sorunuma büyük bir katkısı olacağını anladım. Öncelikle biyolojik bir yaklaşımdı ve bana iki zıt tavrın biyolojik açıdan tanımını veriyor, böylece bir kafa karışıklığı bırakmıyordu. Şöyle ki:

> Pek çok tekhücreli formunda olduğu gibi, bu eşeyli üremede, gayet başarılı olduğu için çokhücreli bitki ve hayvanlarda da devam etmiş bir mekanizma görüyoruz. Yumurta hücresi ya da ağır hareket eden, uysal, dayanıklı, alıcı dişi gamet, nihai üreme maksadı için gıda ve libido depolamakla meşgul olur – kısacası içedönüktür; hareketli, sabırsız, cesurca kendini feda eden, gözünü budaktan sakınmayan, son derece dirençli, kişiliğini ve beden varlığını beklemedeki ovuma dayatmaya eğilimli, dış dünyada faaliyet halinde bulunan amiplerin bütün özelliklerini taşıyan erkek gametse, tek kelimeyle dışadönüktür.[2]

2. T. J. Faithfull, *Bisexuality*, J. Bale, Sons & Danielsson Ltd, 1927.

En azından burada kelimelerin anlamının somut bir resmi vardı, ama aynı zamanda bu ifadenin daha kapsamlı imaları olduğunu fark ettim. Tanımlarla daha önce boğuşurken kadınların tipik olarak içedönük, erkeklerinse dışadönük olduğunun iddia edildiğini görmüştüm. Bu tavırların çeşitli tanımlarını göz önünde bulundurduğumda bu bana öyle saçma gelmişti ki bu iki tavırla cinsiyet farklılıkları arasındaki bağlantıyı kafamdan atmıştım. Ama bu kitapta şöyle yazıyordu:

> Cinsiyet eşitliği bir efsane değildir çünkü her birimiz özde bütünüz.
>
> Yüzeydeki yekpare dişiliğin altını yeterince derin kazarsak orada ifade edilmek için kıvranan tam bir erkek buluruz. İnsanı rahatsız edecek ölçüde kendinden emin bir erkeğin psişesinde kadını bulmak için ne kadar derinlere inmemiz gerektiğinin önemi yok, kendine bir çıkış arayan ve bunu tuhaf yollardan yapan psişenin diğer yarısı da kendi içinde bütündür.[3]

Bu bana umut vaat eden bir varsayım gibi göründü. Artık kendi bulduklarım konusunda epey net olduğum ve başka insanların teorilerinden etkilenmekten korkmadığım için, bu yeni yaklaşım konusunda kitaplardan ve sohbetlerden olabildiğince fazla bilgi toplamaya karar verdim.

Ana fikir şuydu: Her canlıda bu iki yön bir arada varolsa bile eşit bir gelişim göstermez ve hem çocuklarda hem büyüklerde, pek çok psikolojik zorluğun kökünde, kişiliğin bu iki yönü arasındaki çatışma ve bunun fiziksel cinsiyetle ilişkisi yatar. Kendi yaptığım resimdeki (s. 81) ana figürü hatırlamıştım; karşısında iki seçenek var gibiydi: at sırtındaki keskin nişancı kızın açık erkekliği ve soldaki aygın baygın pasif figürün yine aynı çarpıcılıkta dişiliği. Bu resmi ilk incelediğimde o sırada bu iki tavrı da benimseyemediğimi düşünmüştüm; ne eyleme ne de pasifliğe kendimi tam bırakabiliyordum. Şimdi belki de bu zorluğu biseksüellik terimleriyle yeniden ifade edebileceğimi ve erkek ve dişi tavırlara dair düşün-

3. *A.g.y.*

celerim arasındaki çatışmanın beni ikisine de tam tekmil ulaşmaktan alıkoyduğunu söyleyebileceğimi düşündüm. Sorunu bu terimlerle ifade etmek bana terminoloji meselesinden ibaret gibi de görünmedi çünkü bu yeni ifade tarzı, daha derinlemesine bir incelemeyi sonuçsuz bırakmayacak bazı imaları da beraberinde getiriyordu. Bu yüzden de böylesi bir varsayımın diğer keşiflerim tarafından doğrulanıp doğrulanmadığını araştırmaya koyuldum.

İlk aklıma gelen şu oldu: Keyif duymak için çabalamayı bırakmam gerektiğine dair daha başlardaki keşfim belki de gerçek dişiliği anlamak yolundaki ilk başarımdı. Elbette bu güzel anların, kendi kimliğimi silmeyi ve baktığım şeyin beni ele geçirmesine izin vermeyi başardığımda meydana geldiğini fark etmiştim ve zaman içinde bunu, ruhsal bir teslimiyet yolundaki ilk adım olarak görmeye başlamıştım ki bu adım olmadan fiziksel teslimiyet de ister istemez eksik kalıyordu. Ama beni böylesi bir teslimiyetten alıkoyan amaç saplantımın kısmen, kaçınılmaz olarak mevcut olan erkekliği ifade etme teşebbüsü olduğunu daha önce anlamamıştım. Verimlilik ve başarı konusunda gözalıcı ödüller sunan zihin eğitimi sistemlerini neden daha fazla kullanamadığımı da açıklıyordu belki bu yorum. Bu sistemler sadece erkekliğin, nesnelliğin gelişimiyle ilgiliydi; belki de benim körlemesine ifade etmeye çalıştığım bilinçdışı itki dişilikle, öznellikle ilgili olduğundan onların pek faydasını görmemiş, kendi yöntemimi geliştirmek zorunda kalmıştım. Asıl amacımın hiçbir amaç sahibi olmamak, çabalamayı nasıl bırakacağımı öğrenmek olduğunu keşfetmiştim. Bana daha önce de ipuçları vermiş olan Lao-Tzu, nasıl yorumlayacağımı bilmiş olsam bir ipucu daha verecekti belki:

> Erkek olup da kadın kalan, evrensel bir kanala dönüşür.

Böylesi bir yorum dinler arasındaki farklara da ışık tutabilir. Pek çok kereler kendimi bazı Doğu felsefelerine yakın hissetmiş ve ortalama Batılının bunları ne kadar yanlış anladığına şaşmışımdır. Şimdi anlıyorum ki nasıl ben dişil tavrın derinliklerini araştırdığım halde onu tinsel bir ölüm olarak görüp korkmuşsam, ortala-

ma Batılı da Doğu'nun hayata karşı alıcı bir tavrı yüceltmesinden; sürekli aktif ve verimli olmazsa bildiği ve tutunduğu her şeyin yok olacağından korkuyor olabilir.

Bu yorum aynı zamanda, insanların hayatın asıl maksadına dair görüşlerinde beni şaşırtan çarpıcı bir antitezi de açıklıyor gibiydi. Okuduğum metinlerde farklı şeyler vardı:

> Çok uzun zamandır dile getirilmemiş bir sırrı dile getirmek benim kaderim, her türlü faaliyet aslında kötüdür, rahatsız edicidir, her ne kadar kaçınılmaz olsa da hayatın asıl maksadını sekteye uğratır.[4]

Bu da bir başkası:

> Hiçbir meşgalesi olmamak var olmamakla aynı şeydir.[5]

Ve bir tane daha:

> İnsanın hakikati kişiliğindedir, kendini saadet içinde kaybetmesinde değil bilincin keskin acısındadır.[6]

Ancak şimdi şu soruyu cevaplayabiliyordum: İnsanın hakikatinin neden tek yönlü olması gereksin ki? Şüphesiz insan her iki yönü de içinde barındırmasıyla var oluyordu.

Hayatın maksadının bazı amaçlara sahip olmak ve durmadan birtakım işler yapmak olduğuna dair erkek varsayımını farkında olmadan kabul ettiğimi daha yeni anlamıştım. Bazen erkeklerin kaleminden çıkmış, kadınların yaptığı işleri eleştiren yazılar okuyordum; kadınların kendilerini erkek-yapısı biçimlerle ifade etme hatasına düşmemeleri, kendine has dişi bir yaklaşım geliştirmeleri gerektiğini yazıyorlardı. Bu kulağa makul geliyordu ama görünüşe göre ben de erkek-yapısı biçimlere o kadar batmıştım ki uygulamada dişi bakış açısı ve üslubu ne manaya gelir bilemiyordum. Gelişigüzel kendime yakıştırdığım şeyin, olmaya çalıştığım ve olmam gerektiğini hissettiğim şeyin aslında olduğum şeyden epey

4. J. C. Powys, *In Defence of Sensuality*.
5. Voltaire.
6. C. B. Purdom, "The New Spirit", New Britain, 20 Eylül 1993.

farklı olduğunu ancak kendi deneyimimi gözlemlemeye başladıktan sonra keşfettim – aslında beni bilmediğim bir amaca zorlayan bir şey vardı. Böylece yavaş yavaş, önceleri aralarına aylar hatta yıllar giren anlık aydınlanmalarla, deneyime yaklaşmanın temelde birbirine zıt iki yolu olduğunu, ikisinin de gerekli olduğunu fark etmeye başladım.

İkinci sorun, feragat etmekle ne zenginlikler yaratabildiğimi öğrenmekte neden bu kadar yavaş kaldığımı, bunu anlamakta neden bu kadar isteksiz olduğumu yorumlamaktı:

> – yerdeki tozla aynı seviyede olmak, işte en gizemli erdem.

Ya da:

> Topraktan yapılma kaplar içleri boş olduğu için faydalıdır.[7]

İnsan psişesinin biseksüelliği bakımından bu teslim olma korkusunun kaynağı neydi? Acaba bir kerede birden fazla şey görmeyi başaramayan kör düşünce için dişinin tatmin olması erkeğin sonsuza kadar silinmesi anlamına mı geliyordu? İnsanın kişiliğini kaybetmeden teslim olma arzusunu sonuna kadar tatmin etmesi belki de kör düşüncenin kavrama gücünün ötesinde bir fikirdi, zira onun için şeyler ya şu olmalıydı ya da bu. Erkeği dişide kaybetme korkusuyla aslında ikisini de kaybediyordu.

Daha önce sadece aktif ve pasif diye adlandırdığım birbirine zıt iki tavra erkek ve dişi demenin faydalarını şimdi daha iyi anlamıştım, zira her iki tavrın da bedensel durumlara iyice sindiğini, onlarla bağlantılı olduğunu ve onlardan doğduğunu vurguluyordu. Dişi fiziksel olarak tatmin olmadığında, tümüyle zihinsel gibi görünen bir durumda dişiyi ruhsal olarak dayatan muazzam bir güç vardı. Bu fikir aynı zamanda iradenin kullanımıyla da yakından ilintiliydi; özenle seçtiğim ve uyguladığım rahatlama ya da kenara çekilme edimleriyle neden kaygılı amaçlarımı yatıştıramadığım konusunda bana sebepler sunuyordu. Zira ifade etmek suretiyle

7. İki alıntı da Lao-Tzu'dan.

dağıtılabilen akıldışı korkular, tablonun sadece yarısını teşkil ediyordu; korkunun biçimi kör düşüncenin saçmalıkları tarafından belirleniyordu ama ardındaki güç gerçek duygusal ihtiyaçtan geliyordu.

Aslında bu yaklaşım, duygusal gelişimin doğal ritmini vurgulamakla, ruh halini kontrol etme sorununu kararlılıktan ziyade büyüme meselesi olarak görmemi sağladı. İnsan kendi kendini büyütemez, ancak dikkatli bir gözlemle büyümenin koşullarını bulabilir ve umut edilen sonuçlardan ziyade bunlarla ilgilenebilir.

Aşırı alıcı bir tavrın ya da zıddının ilk başta nasıl geliştiği sorusuna gelince, bunun çocukla en yakın temas halinde olan kişilerin ona yönelik sevgi tavırlarının asıl yönü tarafından belirlendiği sonucuna vardım. Görünüşe göre çocukta erkekliğe ya da dişiliğe karşı doğal eğilim (bunun bedeninin cinsiyetiyle örtüşmesi gerekmez), etrafındaki yetişkinler tarafından, sevgi ihtiyacı için ona ne ölçüde başvurduklarına, kendi iradelerini ve kişiliklerini ona ne ölçüde dayattıklarına göre tamamiyle saptırılabilir. Sürekli sevgi alma konumuna zorlanmış bir "şımarık" çocuk alıcı tavırda öylesine sabitlenebilir ki, ileriki hayatında da uygun olmayan durumlarda bile dişi tepki vermeye devam edebilir. Bu uygunsuz dişilik, normal fiziksel dışavurum eksikliğinden dolayı kaygı yaratmakla kalmaz, kaygının kendisi de kişinin makul davranma becerisini etkiler.

Daha sonra, aktif ve pasif tavırlar yerine, erkek ve dişi tavırlar fikrini kullanarak, kendi düşüncem üzerine düşünmeyi öğrenmeye çalışırken karşılaştığım bazı sorunlara ışık tutmaya gayret ettim. Fiziksel olarak rahatlayabilmek için zihinsel olarak aktif olmam gerektiği keşfim, kendi düşünceme karşı pasif olduğumda düşüncenin otomatik olarak yoğun bir çabaya ve gerilime savrulduğunu işaret ediyordu. Daha dişi olma itkisi, başka insanlarla ilişkilerde, kişiyi nasıl onların fikirlerini ve bakışını pasif olarak kabullenmeye itiyorsa, kendi düşüncesiyle ilişkisinde de deneyimi aktif olarak izlemek ya da ifade etmek yerine pasif olarak ona maruz kalmaya itiyordu. Bu yüzden de doğal bir farkındalık ritmiyle ilgili keşfim

belki de, kendi üzerine dönen düşüncenin, erkek ve dişi faaliyetinin ince bir dengesini gerektirdiğini gösteriyordu. Düşüncemde bütünüyle dişi kaldığımda ona karşı pasif olduğumu, onu ifade etmeden ve izlemeden kendi haline bıraktığımı, böylece benim kör düşünce, Piaget'nin benmerkezci düşünce olarak tanımladığımız özellikleri kazandığını söylemek doğru, en azından faydalı değil miydi?

Düşüncemde bir erkek-dişi ritmine, kör safhadan sonra durup baktığım bir görme safhasına ihtiyaç olduğu yönündeki bu keşfim faydalı bulduğum pek çok farklı formülasyonu birbirine bağlıyor gibiydi. Şöyle bir şey okumuştum mesela:

> Düşünüm insanın kendi içinde yürüttüğü bir tartışmadır.[8]

Dolayısıyla düşünüm konusundaki başarısızlığım, ne sevdiğimi ya da ne istediğimi bilemeyişim, deneyimlerimden sonuçlar çıkaramayışım, düşüncelerimin bilinçdışı bir monolog şeklinde kalmasına izin vermem yüzündendi. Weininger'in "İkilik gözlem ve idrak için gereklidir" görüşünün doğruluğunu gözden kaçırmıştım; insanın bir kenara çekilip kendi deneyimine baktığı o aktif ayrılma ve uzaklaşma jestini öğrenene kadar hayatımı nasıl yaşayacağım konusunda kafam epey karışıktı. Bu jesti yapma konusundaki isteksizliğim de kısmen orada bulacaklarımdan duyduğum korkuya, kısmen de içimdeki erkekle dişinin etkileşime geçmesine izin vermenin zorluğuna bağlıydı.

8. Pierre Janet, *Psychologie Expérimentale*, s.182. British Museum'daki Konferanslar Dizisi.

Sonsöz

BU KİTABI YAZDIKTAN yaklaşık elli yıl sonra bir Amerikan firmasının bunu basmak istediğine dair bir mektup aldım, daha önce böyle bir şey olmamıştı hiç. Ancak mektupta benden kitaba küçük bir ilave yapmam ve bazı sorulara cevap vermem isteniyordu: Kitabı yazmaya nasıl karar vermiştim, buradaki keşiflerin hayatım ve sonraki yazılarım üzerinde ne etkisi olmuştu? Bunun üzerine 1981'de Amerikan basımı için bu ilaveyi yazdım. Şimdi, kitabın başlangıcından yaklaşık altmış yıl sonra Britanya edisyonu yeniden baskıya giriyor.

Birinci sorunun cevabı kolay. Kitap, 26 yaşındayken (Aralık 1926'da) günlük tutmaya başlamamla filizlendi. Hayatımın olması gerektiği gibi olmadığının yavaş yavaş açıklığa kavuşmasıyla ortaya çıktı, halbuki dışarıdan bakıldığında her şey çok iyi gidiyordu zira hayatımı ilginç bir iş yaparak kazanıyordum, hareketli bir eğlence hayatım ve birçok arkadaşım vardı. Bir aralık konsantrasyon kapasitemin yetersiz olduğunu düşündüm ve çok tutulan bir zihin eğitimi yöntemini denedim. Ancak daha ilk maddede benden hayattaki amacımı belirlememi talep ediyordu. Bu konuda hiçbir fikrim olmadığından bir günlük tutmaya ve gün boyu en hoşuma giden şeyleri yazmaya karar verdim, böylece gerçekten ne istediğimi bulmayı umuyordum. Montaigne'in denemelerini okumak da bana ilham vermişti çünkü ruh denen şeyin insanın beklentilerinden tamamen farklı olduğunu, hatta tam zıddı olduğunu ısrarla söylüyordu.

Kitaptan da anlaşılacağı üzere günlük tutmak çok şaşırtıcı sonuçlar verdi, çünkü en iyi şeylerin insanın en iyi olmasını beklediği şeyler olmadığı, dostlukta, işte ya da oyunda başarıyla alakası olmadığı, hem dış dünyayı hem de kendimi algılamakta tam bir değişim yaşadığım küçük anlar olduğu ortaya çıktı.

İkinci soruya, yani hayatım ve yazdıklarım üzerindeki etkisine gelince, günlüğüm insan zihninin iyisiyle kötüsüyle bilinçdışı cephelerinin gücünü bana öyle iyi gösterdi ki sonunda psikanalist oldum. Yazdıklarıma gelince, bir istisna hariç sonraki bütün kitaplarım ve makalelerim, ister kendi hayatım olsun ister hastalarımın hayatları olsun, insan hayatının bu yönüyle ilgiliydi.

Kitap ilk yayımlandığında derin düşünce eseri pek çok eleştiri aldım. Eleştirmenlerin yorumlarında kitabın etkisini farklı yönleriyle görebildim, böylece kendi keşiflerimi gözden kaçırmamayı başardım; ebeveynlik ve hayatımı kazanma gailesinin günlük talepleri bunları kolayca gözden kaçırmamı sağlayabilirdi. Aslında beni en nihayet kitabı yazmaya sevk eden de unutmaktan duyduğum bu korku olmuştu.

The Listener'da (Kasım 1934) yayımlanan eleştirisinde W. H. Auden, serbest çağrışım üslubu ve çizimlerle, anlık aylak düşünceyi yakalayıp kelimelere dökmeyi başardığımı; aynı zamanda sonuçların bu yöntemi uygulamayı isteyecek herkes kadar benim için de şaşırtıcı olduğunu, insanın kendisiyle ilgili yanılsamaları ve önceden tayin edilmiş ben-imgesini yıktığını yazıyor. Sonra da ekliyor: "Denediği bütün yöntemleri açık etmek, bir dedektif hikâyesi kadar heyecan verici olan kitabına haksızlık olur, ama bu yöntemler arasında hem fiziksel hem zihinsel egzersizler bulunuyor ve fiziksel egzersizler ilginç bir şekilde Bay Matthias Alexander'ın çalışmalarıyla paralellik arz ediyor."

Ayrıca bilinçdışının sadece çocuksu fantazilerin ve korkuların sığınağı değil yaratıcı bilgeliğin de kaynağı olduğunu keşfettiğimi yazmış. Hikâyemin mistik bir deneyimle son bulduğunu da eklemiş.

O sıralarda Matthias Alexander'ın çalışmalarına dair hiç fikrim yoktu ama sonradan inceledim. Mistik teriminiyse kabul etmeye pek hazırlıklı değildim. Ancak araştırmalarımın beni götürdüğü alanı tarif etmek için mistik terimini kullanan bir-iki eleştirmen daha olmuştu. Mesela F. W. Laws (*The New Statesman*, 4 Aralık 1936) şöyle yazmıştı: "Mistik olarak, birey yaşantısında tanımlanamamış bir 'içsel hakikat' olduğuna inanıyor."

Bunu okuyunca şöyle düşünmüştüm: Bu "içsel hakikat" gerçekten bu kadar mistik mi? Sadece hayatta olmanın –ama dışarıdan değil içeriden görülen haliyle– şaşırtıcı gerçekliği ve insanın kendisiyle hayat arasında bir bağ kurması değil mi?

Ancak bir başka eleştirmen (*The Times Literary Supplement*'da imzasız ve tarihsiz) deneyimi "mistik" diye tanımlamakta ısrar etmemiş ve sadece benim yaptığım tanımlardan bahsetmişti: "çoğu duyarlı insan tarafından tecrübe edilen o tuhaf, beklenmedik ve açıklanamaz mutluluk anları ... ve bilinçdışının düşünce ve davranış üzerindeki gücünün ağır ağır fark edilmesi." Bunu okuyunca şöyle düşündüm: Evet, hem sadece saçma hareketler, saçma hatalar üzerindeki gücü değil, aynı zamanda nereye gitmem gerektiğini benden daha iyi bildiğini göstermekteki gücü de.

Aldığım çok sayıdaki mektup arasında, mistisizm ve delilik arasındaki ilişkiye dair daha fazla şey öğrenmem gerektiğini düşündürecek bazı mektuplar da vardı.

Bir başka eleştirmen, James Young, M. D. (*The New English Weekly*, 2 Mayıs 1935) şöyle yazmıştı: "... günümüz akademik eğitiminin katı rasyonalizmiyle, gerçekliğin –sürü verimliliğinin baskısı tarafından dayatılmamış– daha doğru ve temel algısı arasındaki çatışmayı çözme teşebbüsünün bu kaydı ... kendi alanında bir *tour de force*'tur." Sonra da kitaptan alıntı yaparak bedenle ilgili şeylere vurgu yapıyordu: "Şimdiyi zekâmın iğne deliği yerine bütün bedenimle tecrübe etmek yepyeni bilgilere –ve memnuniyete– ulaşmamı sağladı."

Bu bana tabii bütün bedenimle algılamak ifadesini düşündürdü, Kara Orman'da yaşadığım o şaşırtıcı deneyimi. Ama bu eleş-

tirmen de başkaları gibi kör düşüncemin yıkıcı maskaralıkları üzerine yorumda bulunmuştu.

Konsantrasyon yöntemleri konusundaki deneyimimle ve zihnimi düşüncelerle arzulardan arındırmanın sonuçlarıyla özellikle ilgilenen bir eleştirmen vardı (Olga Martin, *The New Statesman*, 1934). Mesela solmuş bir siklamene bakarken kendi kendime "Hiçbir şey istemiyorum" demeyi hatırladığım ve bir anda çiçeğin "daha önce renk nedir bilmiyormuşum gibi" renkle dolduğu bölümü alıntılamıştı. Sonra da eklemişti: "Genelde bu 'dolma' hali tesadüfen olur ama Bayan Field gerekli 'geniş dikkati' temin etmek için belli yöntemler keşfetmiş." Benim için şöyle diyordu: "Çocuksu düşüncenin bencilliğini ortaya çıkarmakla yetinmemiş. Tıpkı müzik ve doğayla ilişkilerde olduğu gibi insanlarla ilişkilerde de tinsel bekâretin savunması kırılmalı. Evlenmenin ve çocuk doğurmanın yeterli olmadığını anlamış; Conrad'ın deyimiyle insan o ölümcül maddenin içine 'batmaya' istekli değilse ilişkileri de kısır kalmak durumunda."

Ne kadar uzun bir yolculuğa çıktığımı ve arzulanan sona ulaşana kadar ne çok şeyi unutacağımı ilk başta pek fark etmemiştim.

Doris Eastcourt imzasını kullanan birisi de (*The Yorkshire Post*, 13 Şubat 1935) aynı temayla ilgilenmişti. "Arzuyu Kaybetmek Neşeyi Bulmak" başlığı altında ilk keşiflerimi anlatmıştı; çabanın ve arzunun, yani bilinçli zihnin müdahalesinin askıya alınmasıyla algının derinleştiğini yazıyordu. Ancak bu askıya alma hali için pasiflik kelimesini kullanmıştı ki bana pek doğru gelmemişti, çünkü bu duruma ulaşmak için yoğun bir eylemlilik gerekiyordu. Bu sebeple Keats'in terimi "hamarat tembellik", özellikle "hamarat" kelimesi vurgulandığında daha iyi bir tanım oluyordu. Bu yazar aynı zamanda bu askıya alma ediminin zorluklarından da bahsetmiş, "yok olma korkusu" terimimi kullanmıştı.

Bu türden hamarat askıya almanın, yeni bakma ve dinleme yolları kadar fiziksel becerilerde yeni hareket yolları da keşfetmemi sağladığını hatırladım; eleştirmenlerin bazıları bundan bahsediyordu.

Keşiflerimin birçoğunu psişenin erkek ve dişi yönleri arasındaki çatışma bağlamında inceleme fikrim eleştirilerin çoğunda boy göstermişti. Olga Martin şunları da yazmıştı: "Sanatçının, mistiğin ve sevgilinin zihin durumları, bunların hiçbiri olmayan kişilerin ulaşabileceği bir şey olsaydı, milliyetçilik, kapitalizm ve benzerlerini besleyen iktidar kültünün çok daha az müridi olurdu. ... İnsanın (Freud tarafından da kabul edilen) biseksüel doğası genel kabul görseydi, bastırılan dişi itkiye uygun değerler toplumda hak ettiği yeri bulurdu ve sorunlarımızı daha barışçı ve anlayışlı bir ruhla çözmeye çalışırdık. Batılı erkek içinde gizli olan dişiliği dumura uğratmak yerine ona teslim olsa huzur ve ilham bulabilirdi."

Stephen Spender da (*The Spectator*, 1934) biseksüellik teorisini ilginç bulmuştu ama bazı itirazları vardı. Öte taraftan Auden, erkek ve dişi unsurlardan bahsetmenin bir açıklama teşkil ettiği konusunda şüpheliydi. Bana gelince, nihayet psikanalist olduğumda erkeklerin kendi dişiliklerinden duydukları korkuyla sürekli yüzleşmek zorunda kaldım. Bu korkuyu en iyi Hamlet tanımlıyor: "belki de bir kadını sıkacak türden bir vesvese."

Başka bir eleştirmen biseksüellik teorisini merkeze yerleştirmişti (Olaf Gleeson, *The New Era*, Ocak 1935): "Bayan Field'in kendine seçtiği yol herkese göre değil. İnsan okudukça karşılaştığı ve neyse ki atlattığı tehlikeleri görebiliyor. ... Yaptığı serbest çağrışım deneyleri doğrudan Freudcu bakış açısının geçerliliğini gösteriyor, gerçi artık bu neredeyse eski moda oldu. Daha önceden edindiği bilgileri unutup özgürce kanat açtığında kitabın asıl değeri ortaya çıkıyor. ... Bu tuhaf hac yolculuğu sırasında, bilinçli iradenin hatta bilinçli eğlencenin değil, bizzat insanın ve evrenin kökeninde yatan o evrensel simgenin sırrını yeniden keşfetmiş. *Ankh* figüründe cisim bulan, Pisagor Tetraktisinde yer alan bir simge. 'Erkek *ve* Dişi yarattı O onları' ifadesinin kimsenin sezmediği anlamı da budur. Yazarın bu keşfin önemini fark edip etmediğini bilemiyorum."

Daha sonra Pisagor Tetraktisinin "dörtlü evlilik" anlamına geldiğini öğrendim.

C. McC. imzasını kullanan birileri de (Kasım 1937, *Women Council*) şöyle yazmış: "Profesyonel olmayan bir bakış açısından uygulamalı psikoloji, üzücü tarafı da bu." Bu eleştirmen yoganın daha ileri öğretilerini savunmadığıma, beslenme ve nefes alma kurallarını da görmezden geldiğime işaret etmiş. Bütün bunları daha ileriki tarihlerde öğrendim.

Hayata Doğulu ve Batılı yaklaşımlar arasındaki fark temasını başka birçok eleştirmen de dile getirmişti. 1932'yi takip eden yıllarda bu konu düşüncemi etkiledi ama Batılı yaklaşımı bırakacak ya da bırakmayı deneyecek kadar değil. Herhangi bir çatışma ortaya çıktığında, "ya şu ya da bu" çözümünden ziyade, daima iki kahraman arasında bir evlilik imkânını aramak gerektiğine inanırım.

Welfare and Personnel Management dergisinde (Aralık 1934) "Yayın Kurulu" başlıklı bir eleştiri çıkmıştı: "Bu 'özel hayatlar' çağında pek azımızın kendine ait hayatları var. Popüler filmler ya da çoksatan romanlar için emsal oluşturmayan hayatlar ekonomik sistemin makinesi tarafından işgal ediliyor. Zamanımızın temel sorunlarından biri bu alanı tekrar ele geçirmek.

"Son bölümlerde keşiflerini formüle etmeye çalışıyor. ... Doğulu düşüncesinin dişi niteliği, Doğaya karşı erkeksi bir mücadelenin şekillendirdiği Batı kültürüne yabancı. Sanayi alanının bu düşünceye bu kadar ihtiyaç duymasının nedeni de bu."

Bir başka eleştiri (*The Daily Herald*, 3 Ocak 1935, M. imzalı) dişi eğilimlerimin çoğunu bastırmış olduğuma karar versem bile bir işim ve beynim olduğu için mutsuz olduğum, kadının yerinin evi olduğu ve bir kadın için zekâyı fazla kullanmanın belayı davet etmek olduğu sonucuna varmadığımı söyleyerek son buluyordu.

Bir diğer eleştirmen de (*The Morning Post*, Aralık 1934, H. H. imzalı) "Dengeyi Keşfetmek" başlığı altında, ne istediğime dair söylediğim bir şeyi alıntılamıştı: "bilgi değil, şeylerin gerçekliğini hissetmek; bir şeyin önemini hissetmedikçe bilmenin manası yok. Belki bu sevgidir; varlığın onun bir parçası olur, kendini ona verirsin." Evet, diye düşündüm, önemini hissetmek, kendini ona dayatmamak, buna dişi demek kullanışlı mı?

Yapmaya çalıştığım şeyin bir psikoloji profesörü tarafından yayımlanmış ilk değerlendirmesini ancak 1962'de okumak kısmet oldu. T. H. Pears'in *The Moulding of Modern Man* (Modern İnsanın Şekillendirilmesi) kitabındaydı. Pears kitabında pek çok eleştirmen gibi, iki algı şekli arasında nasıl bir ayrım yaptığımı anlatıyordu: birincisi at gözlüğünden bakar gibi kafa seviyesinden, dar odaklı görme, ikincisi bütün bedenle görme. Kullandığım yöntemi dişi ve erkek terimleriyle tanımlamaya çalışmam burada faydalı olmuştu çünkü geniş bilgi, nüfuz eden erkek edimi karşısında kapsayıcı bir edimdi.

Dışarıdaki olaylarla değil benim onlara verdiğim tepkiyle ilgili olduğundan kitabımı bir otobiyografi olarak ele alan Pears, bunun o zaman için hiç de revaçta olmadığını çünkü davranışçıların, bağımsız bir değerlendirme mümkün olmadığından en deneyimli içgözlemcilerin bile raporlarına güvenilemeyeceğini ima ettiğini yazıyordu. Sonra da şunu ekliyordu: "... Zamanında azılı bir içgözlemcilik karşıtı olan J. B. Watson, bir keresinde, gençliğinde alet tasarlamak için görsel imgeleri kullandığını itiraf etmişti ama muhtemelen bu gençlik hatası hakkında pek konuşmamanın en iyisi olduğunu düşünüyordu..."

Pears benim içgözlemlerimin, Aldous Huxley'nin çoğu meskalin sarhoşluğuna dayanan *Algının Kapıları* eserinden daha anlamlı olduğunu eklemişti. Bunu okuduğumda şunu düşündüm: Ben *Kendine Ait Bir Hayat*'ı yazdığımda "bad trip"lerin tehlikeleri dahil "psikolojik tripler" için yaygın uyuşturucu kullanımına daha seneler vardı. Böylesi uygulamalar yaygınlaştığında bile, "orası" her neresiyse "oraya" gitmek için hep kendi istimimi kullanmayı tercih ettim.

Spender'ın eleştirisinin şimdi özellikle önemli bulduğum bir başka yönü daha var. Eleştirisine "Mutluluğa Giden Yol" başlığını atmıştı ve benim günlük tutmamdan şu şekilde bahsetmişti: "Daima önünde net bir hedef var gibi görünüyor: Onu harekete geçiren kendi çıkarları değil, mutluluk; kendisi için ve onunla ilişki içindeki diğer insanlar için mutluluğu keşfetmek istemiş. Günlüğünde

bu amacı vurgulaması önemli çünkü kitap böylece bir psikanaliz örneği olarak eleştirilebilir. Zira kendi kendini analiz eden herkes tek yönlü olmak durumundadır. Dışsal bir hedefe ulaşmak için de tek yönlü bir öz-analiz meşru bir vasıtadır." Mutluluk arayışının hikâyenin sadece bir yarısı olduğunu burada eklemek zorundayım, 7 Ocak 1927'de günlüğe yazdığım Blake şiirindeki gibi:

İnsan neşe ve acı için yapılmış;
Bunu doğru düzgün öğrendik mi
Güvenle yol alırız dünyada.

Hastalarla yaptığım çalışmalarda merkeze bunu yerleştirdim, onlara bu şiirin doğruluğunu kendi kendilerine keşfetmelerini sağlayacak bir ortam sunmaya çalıştım.

Marion Milner, 1986

—

Marion Milner

Kendine Ait Bir Hayat

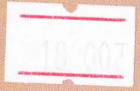
"Kendisinin zannettiğinden çok daha aptal olduğunu anlamaya hazır olmayan kimse bu deneye kalkışmasın."

Yazar ve psikanalist Marion Milner, yirmi altı yaşındayken son derece şahsi ve ilginç bir "deney"e girişir. Kendisini nelerin mutlu ettiğini bir günlüğe tek tek kaydetmeye başlar. Amacı hayatta tesadüfen karşısına çıkan mutluluk anlarını artırmaktır. Yıllar sonra bu günlüğü elden geçirmeye karar verdiğindeyse, ortaya "Kendine Ait Bir Hayat" çıkar: İç dünyasını keşfetmekte epey yol kat etmiş birinin, öğrendiği şaşırtıcı şeyleri başkalarıyla paylaşma arzusunun ürünü.

Kitapta belki de en çok, hayata aklın dar odağından bakmakla tüm benliğin daha geniş odağından bakmak arasındaki fark üzerinde duruluyor. Milner ilkinin beraberinde yoğun bir eksiklik ve tatminsizlik, ikincisinin ise belirgin bir doygunluk ve bütünlük hissi getirdiğini söylüyor, zira akıl her ne kadar temel bir unsur olsa da, aklın hükümranlığının dışında kalan duyguları, arzuları ve ihtiyaçlarıyla insan çok daha karmaşık bir varlık. Öyle ki, biraz durup bakışlarımızı kendi içimize çevirdiğimizde, aslında kendimiz hakkında ne kadar az şey bildiğimizi, bastırdığımız ya da görmezden geldiğimiz ne çok yönümüzün olduğunu fark ediyoruz. Bu kitap bize tam da bunu hatırlatıyor ve bir bütün olarak benliğimizle bağlantı kurmamızın tatminkâr bir hayat için ne kadar önemli olduğunu vurguluyor.

Metis Edebiyatdışı
ISBN-13: 978-975-342-983-2

Metis Yayınları
www.metiskitap.com